

श्री आत्मानन्द ग्रन्थमाला नं० १७ मो.

श्री

मोक्षपद सोपान.

याने

आत्माना गुणोनु शुद्ध स्वरूप

(वार्ताङ्गिणे)

उपाधी प्रसिद्ध कर्त्ता.

श्री जैन आत्मानन्द सभा

जावनगर

वी० नं० २४३६ आत्म स १५ विक्रमस १९६६.

धी आनन्द प्रिन्टिंग प्रेस—जावनगर.

प्रभुस्तुति

आत्मानन्द मन्त्रावेण आत्मानन्द विधायिनः
 आत्मानन्द प्रकाशनो वितरन्तु जितेश्वराः ॥ १ ॥

आत्मानन्दना प्रलावणी आत्माने आनन्द आपनारा श्री
 लनेश्वर लगव तो अगोने आत्मानन्दना प्रकाश आपो १

गुरुस्तुति

शार्दूलविक्रीम्नि वृत्तम्
 श्री जैनागम सागर प्रमथने निर्व्याज मध्याचमः
 प्रौढोन्मादिकुवादि वारणकुक्षे गर्वोप्रकण्ठीरव
 सत्कारिभरः कुशाग्र धिपण सधर्मज्ञास्पर्दम्
 आत्माराम मुनीश्वरो विजयते जग्याम्बुजे नास्करः ॥१॥

लावाय—श्री जैनागमभूष समुद्रने मथन करवाभा भदे
 भद म थायल पवत सभान, प्रौढ अने उन्मादिकुवादि कुवादि
 हाथीभोना कुलभा गर्विष्ट, डेगसिखिद सभान, सध्यारिने धागु
 करनार, कुशाग्र पुद्धिवाणा, सद्धर्मना वीला स्थाने लव्य प्राप्तिभूष
 कमलभा सूर्यभूष भेवा श्री आत्मारामभू मुनिश्वरविजय पागेछे

પુસ્તાવના

જે મુમુક્ષુ વા જિજ્ઞાસુ હોય તેને આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ અને પ્રવૃત્તિઓ પરિણામ રૂપ તેનો વિભાવ જાણવાને રૂચિ થાય છે તેમજ શુદ્ધ જ્ઞાન શા અહીં નિ કયાય એવા નિજસ્વભાવમા રમણ કરવાની ઈચ્છા પ્રગટ થાય છે, તેને પ્રશ્ન કરવાનો આ પુસ્તકનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે આ મ અપને નહીં યોગ્યમયથી અત્મા-સ્વરૂપ વસ્તુઓમા મિથ્યાભિમાન કરનાર એ જ મ મજ્જુ દુઃખ દમે છે અને સત્યાસત્ય તથા હેયોપાદેય વસ્તુનો નિર્ણય કરી મને નથી, તેથી શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ યોગ્યમયવાને માટે આ પુસ્તક ખરેખર રૂચિમંત્ર છે. ૧૫ ૬-૫૪૦

આ લઘુ લેખમા નિરૂપણ કેવળ તાર્ત્વિક વિવેચનો, આર્મિ-સ્ટ્રેનામ્યનો અને કર્મની પ્રકૃતિઓ જે યથાર્થ રીતે મન કલ્યામા અવિરોધે જે સ્વરૂપ પૂર્વ કર્મોસાથે સ્વાભાવિક રીતે થવાનો હોય તેને ઉત્તેજક થઈ વિના નેટા નહીં, એટલુ જ નહીં પરંતુ પોતામા થતી કાર્મિક નિવૃત્તિઓ અને અન્ય પ્રવૃત્તિ જે માનસિક વિમર્શ થાય તેના કલ્પા આવા અન્યાસ વા વસ્તુ સ્વરૂપથી એ વિકાસને વધારી શકે છે

ગુણ સ્થાનનો વિષય એ આર્હત તત્ત્વ નવુ પ્રવચન છે 'આત્મા પુ તાના શુદ્ધ સ્વભાવનો-નિર્મળ ગુણોનોજ કર્મ છે, ૫ ભાવનો કર્મ નથી, અને તે આવા કર્મથી ઉચ્ચ મગીનો અધિભરી થનો જાય છે' એ સિદ્ધાન્ત આ સ્થાનના વિષયમા પ્રતિપાદિત થાય છે વળી મિથ્યાત્વથી આરતી નોરોગીણુ ની પ્રિયનિષઠ આવનારા આત્માની વિવિધ દશાઓને દર્શાવનાર તે એક નમુના ૧૨ અનુબંધ ન કરી છે, કે જેમાંથી વિવિધ આત્મિક સ્થિતિઓનુ અર્થ સ્પષ્ટ મને મનોગત થાય છે અને તે ઉત્તમ પ્રકારની ભાવનાઓને સ્વચ્છ મન રૂપ બને છે

આર્હત તત્ત્વજ્ઞાન એટલુ બધું મન છે કે, તે ઉદ્ધણદયી શાસ્ત્રીય પૂર્વ તથા ઉત્તર પક્ષ નારા સરન મને આજ થઈ શકે તેમ નથી, તેથી તેને ઘટિત કાળ નાઓમા કે કેન્દ્ર વાર્તાય પ્રસંગમા ઉતારી સમ વચ્ચથી વિગત સુગમ ૫૩

માટે આ લેખમાં તેવી યોજના દત્તવામાં આવી છે. આ લઘુ લેખમાં ચૈત્ર શુક્ર રથાનોત્તુ યથાર્થ સ્વરૂપ સમજાવવાને ચૈત્ર મોપાનની ધટના કરી છે અને દરેક સોપાનના વિભાગ પાડી તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ યથાર્થ રીતે દર્શાવવામાં આ યુ છે.

૧ પ્રથમ મિથ્યાત્વનું શુદ્ધ સ્થાનમાં જ્યારે અને અવ્યખત મિથ્યાત્વના બે બેદ પાત્રી તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ દર્શાવેલું છે.

૨ બીજા સામ્યના મિથ્યાત્વમાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વના બે યથામતિ કરણ અપર્ક કરણ અને અનિર્ગતિ કરણ નામના પુરૂષને મોક્ષનાગ નામ કરણ અને તેને લગતું કેટલું અંક વિવેચન કરેલું છે.

૩ ત્રીજા મિથ્યાશુદ્ધ સ્થાનમાં જીવને યના મિથ્યાત્વનું વર્ણન છે જેની અદર સર્વજ્ઞ અને અસર્વજ્ઞે પ્રરૂપેના ધર્મમાં જીવની અમરુદ્ધિ-અમરુદ્ધિ કેવી રીતે થાય છે, તેનું સારી રીતે વિવેચન કરેલું છે.

૪ ચોથા અધિવિરતિ સમ્યક્ દષ્ટિ શુદ્ધ સ્થાનમાં સમ્યક્ત્વનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિની રીતિ, તે ઉપર વામદેવનું દલાત, તથા કરણનું સ્વરૂપ, સમ્યક્ત્વના બેદ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ તત્ત્વોના સ્વરૂપ, સમ્યક્ત્વના લક્ષણો વિગેરે સવિસ્તાર ખ્યાન આપેલું છે.

૫ પાંચમા દેશવિરતિ શુદ્ધ સ્થાનમાં દેશ વિરતિના જન્મ પ્રભર આર્તિ ધ્યાન રીતિ ધ્યાન અને તેના ચાર પાયા ધર્મ ધ્યાનની પ્રાપ્તિનો પ્રકાર અન્યથા જ્ઞાનકાચારુ દિગ્દર્શન, અને મગ્ધ યુક્તિ પૂર્વક સમજાવેલું છે.

૬ છઠા પ્રમત્તસયમ શુદ્ધસ્થાનમાં સાધુઓનો આચાર, અધિમાર અને વતનના પ્રકાર, ધર્મ ધ્યાનના ચાર પાયાનું સ્વરૂપ, કુદ્ધ સાધવાચારનો બોધ અને તેના લક્ષણો યથાથ રીતે દર્શાવ્યા છે.

૭ સાતમા અપ્રમત્ત શુદ્ધ સ્થાનમાં મોક્ષનીય કર્મનું સ્વરૂપ તેના બેદ, સાનખ્ય અને નિરાખ્યન ધ્યાનનું સ્વરૂપ, નિગદખન ધ્યાનના ધ્યાતા યોગી ધ્યાના પ્રકાર મૈત્રી વગેરે ચાર જાવનાઓના બેદ તેમનું સ્વરૂપ, ચતુર્વિધ ધર્મ ધ્યાનના લક્ષણો અને તેના અધિકારીઓ વિશે ઉત્તમ વિવેચન કરેલું છે.

૮ આઠમા અપૂર્વકરણુ ગુણુચ્ચાનમા તે ગુણુચ્ચાનતુ સ્વરૂપ, તેના ઉપ
યોગ, ઉપશમ ઐશ્વિ અને ક્ષય ઐશ્વિનુ વિવેચન, શુકલ ધ્યાનના પ્રથમ પાયાનુ
સ્વરૂપ અને તેને લગતુ વિશેષ વિવેચન કરવામા આનુ છે

૯ નવમા અનિવૃત્તિ ગુણુ ચ્ચાનમા તે ચ્ચાનતુ સ્વરૂપ, અને તે સબંધી
કેટલુ એક ધ્યાન આપવામા આનુ છે

૧૦ દશમા સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણુચ્ચાનમા તેનુ સ્વરૂપ અને તેને અંગે
આવળી ઉપયોગી બાબતોનુ વિવેચન કેટલુ છે

૧૧ અગીયારમા ઉપશાત મોહુ ગુણુચ્ચાનમા ઉપશમ સમ્યક્ત્વ, આ
ગ્રિ અને બાબતુ સ્વરૂપ દર્શાવી તે પ્રમ ગે ઉપશમક શ્રવની સ્થિતિ અને પ્રવૃત્તિનુ
સ્વરૂપ આપી તે વિરે સરન સમજૂતી આપેલી છે

૧૨ બારમા દ્વીબુમોહુ ગુણુચ્ચાનમા શુદ્ધ ધ્યાનના બીજા પાયાનુ સ્વ
રૂપ, તેના અર્થો, સમરસી બાબતુ સ્વરૂપ, અત્ય સમયનુ કર્તવ્ય, અને તે સબં
ધી ઉત્તમ સુયોગ્યક વિવેચન કરવામા આનુ છે

૧૩ તેરમા અયોગી ગુણુચ્ચાનમા ક્ષાયિક શુદ્ધ બાવ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને
ક્ષાયિક આચિત્તનુ વિવેચન, તીર્થકર નામ કર્મતુ સ્વરૂપ અને તેનુ ઉપાજ્ઞન, સમુ-
દ્ધાત કરણુ અને તેના વિવેચન સહિત અર્થ, કેવલી ભગવાનની સદ્ગતિ ક્રિયાવાળી
શારીરિક સ્થિતિ અને તેમનુ અવર્તન ઇત્યાદિ ઉપયોગી વિષયોનુ વિવેચન
કરવામા આનુ છે

૧૪ ચૌદમા અયોગી ગુણુચ્ચાનમા સિદ્ધ ભગવાનતુ સ્વરૂપ, તેમની ગ્થિ
તિ અને પ્રવૃત્તિ અને ચિદાન દ દશાનો અભાવ ઇત્યાદિ વિષયોને સચ્ચિતાથી
પ્રદર્શિત કરવામા આ પા છે

આ પ્રમાણે ચૌ ગુણુચ્ચાનના સ્વરૂપને દર્શાવનારે આ બધુ પ્રથ દેગેક
આર્હત સ તાનને ઉપયોગી છે જો આ પ્રથ બુધ્ધિતત્ત્વમા મનન પર્વક આરંભ
કરવામા આવશે તો તે વાચ્યને મોક્ષપ મોખાનપર આગેલુ કરવાનો અધિ-
કારી બનાવશે

પણ તેમ જ મનુષ્યો યૌરસથીને પામેલું એ આત્માનું કે પ્રકારે મરિચકે
 તેથી જોઈ પોતે તે નહોતે ઉપયોગી પુરુષોને ઉપદેશ કરે છે તે મુજબ આ
 સાતમા પર્વે તે એટલું જોઈ એ ઉપદેશ લેખકે લેખકે કરવામાં આવી છે, જેના
 અંતરે અમે આજ સુધી જે સુદેશન કરવામાં ઉત્સાહથી લઈને બધા કરવામાં
 આવી છે.

આ સાતમાં પર્વે મારા મનુષ્યો જે મુજબ કરવાને સુદેશન આપવાને
 જે કરી ઉપદેશન કરવામાં આવી કરવાને કરે છે એ સુદેશન આપવાને આ
 સાતમા પર્વે મારા મનુષ્યો જે મુજબ કરવામાં આવી છે એ મારા મનુષ્યો
 મારા કરી પરમાત્મા તે જાણે છે એ મનુષ્યો આપવાને આપે છે.

આ મનુષ્યો વાત તે જોઈ છે એ મનુષ્યો આપવાને આપવાને કરવામાં
 આવી છે, તે આપવા મારા મનુષ્યો જે મુજબ કરવાને કરે છે એ મનુષ્યો આપવાને
 તે મનુષ્યો મારા મનુષ્યો જે મુજબ કરવામાં આવી છે એ મનુષ્યો આપવાને

આત્માનું કલુષન. } શ્રી જૈન આત્માનું સંભાલ,
 આત્માનું પુણિમા. } ભાવનગર

મોક્ષપદ સોપાન

યાને

ગુણરથાનનું રત્નરૂપ

(વાર્તારૂપે.)

આમુખ.

ક મનોહર અને રમણીય પ્રદેશ દિવ્ય તેજથી સુશોભિત હતો. તેની ચારે તરફ શાંતિ પ્રમતી ગૂઢી હતી, આસપાસ ચંદ્રના જેવો ગીતળ પ્રકાશ પડી રહ્યો હતો. વિશાળના લાગમા જાણે અમૃતની સૂક્ષ્મ વૃદ્ધિ થતી હોય તેવો આ દ્વાદ આવતો હતો.

આ સમયે એક દિવ્ય આત્મા તે પ્રદેશમા આવી ઉભો રહ્યો. તેની મુખમુદ્રા ઉપર શાંતિ અને વૈરાગ્યના અકુરો સ્ફુરી રહેલા હતા. આત્માના દિવ્ય દેખાવમા સમ્યક્ત્વની ગોલા આવી રહી હતી. તેની નિર્વિકારી અને નિર્મલ દૃષ્ટિમાથી દયા ધર્મના ક્રાંતિમાન કિર્ણો નીકળતા હતા. તે દિવ્ય આત્મા ચારે તરફ અવલોકવા લાગ્યો. તે પ્રદેશની રમણીયતા ભરેલી શાંતિએ તેના હૃદયને આકર્ષી લીધું. જેમ જેમ તેણે પાતાની દૃષ્ટિ ચારે તરફ ફેરવવા માડી તેમ તેમ તેને વિશેષ આનંદ પ્રાપ્ત થતા લાગ્યો.

આ સમયે સ સાચી દગ્ધ થયેલો, અને જેના શુદ્ધ હૃદયમાં મોક્ષ મેળવવા માટે આત્માના ઉચ્ચ ગુણોનું સ્વરૂપ જાણવાની પ્રબળ ઇચ્છા જાગત રહ્યા કે જે એવો એક જીને તરૂં પુત્ર ત્યા આવી ચડ્યો તેને જોતાજે પેલા પવિત્ર પુરૂષને હૃદયમાં અતિ આનંદ થઈ આવ્યો તેણે આવી એ પવિત્ર મહાશયના ચરણમાં વંદના કરી અને અજ્ઞાતિ જોડી આ પ્રમાણે કહ્યું, “મહાત્માનં! આપ કોણ છો? અને આ સુદર પ્રદેશ કોનો છે? આ પ્રદેશનો દેખાવ અને તમારા પવિત્ર દર્શન અવલોકવાથી મને અનિશ્ચય આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે જે મહાત્માએ મને આ પ્રદેશમાં મોકલ્યો છે, તે મહાત્માનો હું હૃદયથી ઉપકાર માનું છું અને તેવા પરોપકારી મહાત્માઓના જીવનને પૂર્ણ ધન્યવાદ આપું છું જે મહાત્માએ મને આ પવિત્ર પ્રદેશનો માર્ગ જતાવ્યો છે, તેમણે મને કહ્યું હતું કે, “ભદ્ર! તું એ શાંતિના રમણીય પ્રદેશમાં જઈશ એટલે તને કોઈ જીન પવિત્ર આત્માનો મેનાપ ઘઈ આવશે એ પવિત્ર આત્મા દરાણું હોવાથી તને તારા આત્માની ઉન્નતિનો મહા ભાગ દર્શાવશે

હે મહાત્મા, મને લાગે છે કે, એ આત્મા તમને પોતેજ છે તમારી શાંત મૂર્તિ મને તે વાતની પૂર્ણ પ્રતીતિ કરાવે છે

તે શાંતાત્મા મહાશય કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા—“ભદ્ર, જે ત્રિ કાલ જ્ઞાની મહાત્માએ તને આ શાંત પ્રદેશ જતાવ્યો છે, તે મહાત્માએ તારી ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે, એ વાત મન્ય છે હું તારો પૂર્વ જવનો સંબંધી છું પૂર્વ જવે તે મારા કેટલાએક સાસારિક ઉપકારો વહેલા છે આપણે જ ને ઘણા વર્ષો સુધી સાથે રહેલા હતા એક વખત ભારે દુકાલ પડવાથી આપણુ જ નેનો વિચેગ થઈ આવ્યો, તે પછી એક પવિત્ર તીર્થમાં હું જઈ ચડ્યો. તે વ્યથે એક નૈન મહાત્માનો મને મેળાપ થયો તેમના મુખનો ઉપદેશ સાંભળી માન હૃદયમાં ઉપર અસર થઈ આવી અને તેથી હું કેટલાએક દિવસ સુધી તે મહા માની પાસે ધર્મશ્રવણ કરવા જવા લાગ્યો છેવટે આપિ,

બાધિ અને ઉપાવિથી ભરેલા આ સ સાર તરફ મને વૈરાગ્ય લાવ
ઉત્પન્ન થયો વૈરા યના આવેશથી મારા હૃદયમા ચારિત્ર ધર્મની
લાવના ભગત થઈ આવી પછી તે મહાત્માની પાસે મે ચારિત્ર
ધર્મને અગીકાં કર્યો, તે મહાનુભાવની કૃપાથી ચારિત્રને નિર્વાહ
કરવાની યોગ્યતા મારામા પ્રાપ્ત થઈ અને યતિધર્મનું ગુરુ સ્વરૂપ
મારા સમજવામા આવી ગયું એક વખતે હું સ્વાધ્યાય વ્યાન કરી
આ જગતના અસ્થિર સ્વરૂપનો વિચાર કરતો હતો, તેવામા તું મને
યાદ આવી ગયો તારૂં સ્મરણ થવાથી મને વિચાર થયો કે, “ મારા
મિત્રની શી નિધિતિ થઈ હશે ? હુકાવના સમયમા તેનો વિચાર થયા
પછી એ મિત્રનો મને મેલાપ થયોજ નહીં એ અત્યાદે દેવી સ્થિતિમા
હશે, તેને કોઈએ ધર્મ પમાડ્યો હશે કે નહીં ? તેનો સ સારી આત્મા
કેવા માર્ગમા દોરાઈ ગયો હશે ? એ મિત્રે મને માત્રી પૂર્વ સ્થિતિમા
ધણા ઉપકારો કરેલા છે, જો દેવયોગે તેનો પુન મેલાપ થય તો હું
તેને આહુત ધર્મ પમાડું અને તેના ઉપકારોનો બલો વાલી આપું ’
આ પ્રમાણે હું ચિંતન કરતો તેવામા જ્ઞાનના બવથી તારી બધી
સ્થિતિ મારા જોવામા આવી આ મ મારના મોહસાગરમા મમ
વરેલો તને જોયો તત્કાલ મે મારા ગુરૂને આ વાર્તા જણાવી હતી
પછી તે ગુરૂની આના લઈ મે તીર્થયાત્રા કરવા વિદ્યાર કર્યો મારી
સાથે ડેટલાએક મુનિઓ હતા, પણ તેઓ અહીંથી થોડે દૂર આવેલા
એક મનોહર ચેત્યના દર્યાન કરવાને ગયેલા છે ‘ તું અહીં આવેલો
છું ’ એવું જ્ઞાનથી જાણી હું તે મુનિઓ પાસેથી જુદો પડી આ
સ્થલે આવ્યો છું ભટ્ટ, તું મને ઓલખે છે ? હું તારો એક
પૂર્વ મિત્ર છું

આ પ્રમાણે વૃત્તાન સાંભળી ત પુરૂષને વિશેષ આત્મચર્ચ થઈ
આવ્યું તે ચિરકાલ વિચારમા પડ્યો, તત્કાલ તેનામા સ્મરણ શક્તિ
ભગત થઈ, તે સાનદાત્મચર્ચ થઈ ચરણમા વદના કરી બોલ્યો—
“ મહાનુભાવ, આપ પોતે વીરલાકેત કે નહીં ? ” હા, હું પોતેજ

વીરભક્ત '૩' અત્યારે આનંદસૂરિ નામ ધારણ કરનાર એક ચારિત્ર
ધારી મુનિ થયો છે, પણ મારૂં પૂર્વ નામ તેજ છે

મહાનુભાવ, પન્થ છે, આપના આ ઉપકારી કૃત્યને આપે મારો
ઉદ્ધાર કરવાને માટે નિહાર કરી અહીં આવવા કૃપા કરી તેને માટ
હું આપનો જેટલો ઉપકાર માનું, તેટલો થોડો છે હવે કોઈ પણ
યુક્તિથી મને નારા જીવનની આત્મિક ઉન્નતિનો મહા માર્ગ બતાવો
હું આ સંસારના મહા બંધનમાં બંધાયો છું અતરના ઉચ્ચ શત્રુ-
ઓએ મને ઠેક કરી લીધો છે કષાયોના ગોપાલિમાં હું સપડાઈ ગયો
છું, મોહરૂપી પ્રચંડ ગભરો પોતાની વિકારો રૂપી સેનાથી મારા
ધર્મનગરને હુટી લીધું છે મારી સ્થિતિ શૂન્યમય બની ગઈ છે, દશે
દિશાઓમાં હું સર્વ રથે શૂન્યતા જોઉં ૩ મહાશય, વિમુક્ત
થયેલા આ પામરને હવે શરણ આપી મુખી કરો સામાનિક ઉપા-
ધિઓના બંધથી હું આઘાત થઈ ગયો છું અજ્ઞાનતાએ મને અધ-
બનાવી દીધો છે, કોથી હું કષાયોનો માર્ગ જોઈ શકતો નથી કૃપા
નાથ, હવે માનવ હાથ આવો અને આ બવાંધમાંથી મને હુબતો
ઉગારો ”

તે પુરૂષના આ વચન સાંભળી મહા મુનિ આનંદસૂરિ બોલ્યા—
“ બદ્ર, તારી જાવનો ઉચી છે, તે સાથે તારા હૃદયમાં ઉચા વિચાર
રોએ વાસ કર્યો છે, તેથી તારૂં કલ્યાણ મત્વર થઈ શકશે, પરંતુ
તને કેવી રીતે બોધ થાય, તેવી કોઈ યુક્તિ શોધવાને માટે હું દીર્ઘ
વિચાર કરૂં છું મને લાગે છે કે, તારામાં બુદ્ધિની તીવ્રતા એટલી
છે, માટે જેમ સુગમ મટે તેમો રસ્તો તને બતાવીશ, તે છતાં તને
૩૩ ૬૩ કે, તને કેવી રીતે સમજાવું પડશે, તે માટે તારા વિચાર
માગી આગલ પ્રગટ કર ”

તે ત્રિશાસુ પુરૂષ હજીવાર વિચાર કરીને બોલ્યો—“ બદ્ર, ધર્મ
અને તેના તરફો બાંધવા, એ વાત મને બહુજ અગત્ય લાગે છે એ
તત્ત્વમય વિકટ માર્ગમાં પ્રવેશ કરવાની મારામાં બીલકુલ શક્તિ નથી

તે સાથે મારામા બુદ્ધિના બળની એટલી બધી ન્યુનતા છે કે, એક સામાન્ય વિષય સમજવાને પણ મને ઘણી મુશ્કેલી પડે છે જો આપ કૃપા કરી સહેલામાં સહેલી રીતે મને યુક્તિ પુર્વક સમજાવશો તો હું સમજી શકીશ અને તેને બુદ્ધિથી ગ્રાહ્ય કરી શકીશ મહાનુભાવ, જેમ માણસ નીસરણી ઉપર અનુક્રમે ચડી મેલેલ ઉપર જઈ શકે છે, તેમ મને એવો કોઈ યુક્તિ પુર્વક બોધ આપો કે જેથી હું અનુક્રમે તત્ત્વબોધની નીસરણી ઉપર ચડી મોક્ષના મેહેલમાં જઈ પહોંચું કોઈ પણ યુક્તિથી એ પદ્ધતીનો બોધ મને આપો તો હું ધર્મ તત્ત્વના ગહન વિષયમાં પ્રવેશ કરી શકીશ '

તે પુરૂષના આ વચનો સાંભળી આનંદમુનિ હૃદયમાં પ્રસન્ન થઈ ગયા, અને તત્કાળ તે મહાત્માએ ડાયોલોગ કરી ધ્યાન કર્યું, તેવામાં આ હૃત શાસનની પ્રભાવિક દેવીએ અદૃશ્યપણે પ્રગટ થઈ તે મહાત્માને જણાવ્યું " ભદ્ર, તમારા ધ્યાનથી હું સ્તુત થઈ છું તમારા પુર્વ મિત્રને બોધ આપવાને માટે હું મારી શક્તિથી એવી યુક્તિ કરી શકે જેથી તે સહેલાઈથી આહૃત ધર્મના તત્ત્વસ્વરૂપને સમજી શકશે

આ પવિત્ર પ્રદેશની વિગાળ ભુમિમાં ફરજે એટલે એક યૌદ્ધ પગથીઆવાદ્ધી નીસરણી તમારા જોવામાં આવશે, એ પગથીઆ ઉપર એવી દિવ્ય રચના થશે કે, જેથી યૌદ્ધ ગુણસ્થાનના કુમારોહણતુ સ્વરૂપ તમને જણાઈ આવશે પછી તમે તમારી ઉપદેશામૃત રૂપ વાણીથી રહેલી રીતે એ અદૃશ્ય બુદ્ધિ આત્માને સમજાવજો એટલે તે તરત સમજી જશે

આ પ્રમાણે કહી તે શાસનદેવી અદૃશ્ય થઈ ગઈ શાસનદેવી એ જે વાળી કહી તે પેલા જિજ્ઞાસુ અને સુમનુ આત્માના સાંભળવામાં આવી ન હતી મહાત્મા આનંદમુનિ શાસનદેવીની સૂચના ભરણી વાળી સાંભળી હૃદયમાં અત્યંત પ્રસન્ન થઈ ગયા તત્કાળ તે મહાનુભાવ ગભીર સ્વરનો બોલ્યા—“ ભદ્ર, તારી ઈચ્છા પૂર્ણ થાય તેવી યોજના મને શાસન દેવતા તરફથી પ્રાપ્ત થઈ છે આવો, અર્ધધી

આપણે આગળ જઈએ આ પવિત્ર પ્રદેશની અદરજ તારો આત્મા પ્રબોધનો પ્રકાશ મેળવી શકશે ”

આ પ્રમાણે કદા પછી મહાત્મા આનંદસુરિ તે જિજ્ઞાસુને લઈ તે પ્રદેશની આસપાસ ફરવા લાગ્યા, તેવામા એક ગગન મુધી ઉચી નીસરણી તેમના જોવામા આવી તેની સાથે વ્યાદ પત્રથીઆઓ જડે લા હતા, અને દરેક પત્રથીઆની જુદી જુદી ચડીઆતી અપૂર્વ રચના કરેલી હતી તેની આસપાસ જાણે કોટી ચદ્ર ઉગ્યા હોય તેવો તેજો મય શીતળ પ્રકાશ પડી રહ્યો હતો તે જોતાજ જિજ્ઞાસુ અત્યંત સાનંદાશ્ચર્ય થઈ ગયો.

પ્રથમ સોપાન.

મણીય અને આઠઠાદક એવી તે સુદર નીસરણી ભેતા જ તે યુયુયુનો આત્મા હૃદયમાં આનંદિત થઈ ગયો. પ્રથમ તેણે તે નીસરણીના પેઢેલા પગથીયા ઉપર દૃષ્ટિ નાખી ત્યાં તે પગથીયું વિચિત્ર ભાતતું તેના ભેવામાં આવ્યું તે પગથીયું એક હતું છતાં તેનામાં બે ભાગ દેખાતા હતા એક તરફનો ભાગ તદ્દન રક્તમય રંગનો હતો, અને બીજો ભાગ તેનાથી જરા આછો ઉજલો હતો. તેની બંને બાજુ બે કોરણીદાર પક્ષિઓ આવેલી હતી, અને તેની માથે એક કાચનો તેજસ્વી ખાલો જડેલો હતો અને તેની અંદર એક પ્રવાહી પદાર્થ દેખાતો હતો.

તે પગથીયાની આવી રચના જોઈ તે નિસાસું છાવે પ્રશ્ન કર્યો—
“હે ઉપગામી મહાત્મા ! આ નીસરણીનું પેઢેલું પગથીયું આવું વિચિત્ર કેમ હશે ? જો તે ઉપરથી કાંઈ પણ સમજવાનું હોય તો કૃપા કરી જણાવો.”

આનંદસૂરિ વિનેદ પામીને બોલ્યા—‘ભદ્ર ! આ નીસરણી એ મોક્ષપદ સોપાનના નામથી ઓળખાય છે તેના જે આ ચાંદ પગથીયા છે, તે આર્હત ધર્મના પ્રવચનમાં કહેલાં ત્રાહશુભુસ્થાનોને દર્શાવે છે. આત્મા અનુક્રમે તે પગથીયા ઉપર ચડી મોક્ષપદરૂપ મહાન્ મહેત્તમાં પોહાયે છે અનુક્રમે આત્માને જેમ જેમ ચડતા ચડતા શુભો પ્રાપ્ત થાય તેમ તેમ તે ઉચ્ચ સ્થિતિમાં આવતો જાય છે,

અને છેવટે આત્મિક ઉચ્ચ ગુણો પ્રાપ્ત કરી તે મોક્ષપદનો માથો બને છે

ભદ્ર ! જે આ સુદર નીસરણીનું પહેલું પગલીયું છે, તે મિથ્યાત્વના નામથી ઓલખાય છે, એને સમર્થ આર્હત વિદ્વાનો પ્રથમ ગુણસ્થાન કહે છે તેના જે બાગ પટેવા દેખાય છે, ત મિથ્યાત્વના બે પ્રકાર સૂચવે છે એટલે વ્યક્ત અને અવ્યક્ત એવા મિથ્યાત્વના બે ભેદ છે, જે જગ આછા શ્યામ વર્ણનો ભાગ છે, તે વ્યક્ત મિથ્યાત્વ છે, અને જે ઘાટા શ્યામ વર્ણનો ભાગ છે, ત અવ્યક્ત મિથ્યાત્વ છે જે મનુષ્ય કુદેવને દેવ તરીકે કુશુરને શુર તરીકે અને કુધર્મનેધર્મ તરીકે માને, તેમજ ઉપલક્ષણથી જીવાદિ નવ તત્ત્વોમા જીવની શ્રદ્ધાનો અભાવ, જિનોકત તત્ત્વથી વિપરીત પ્રકૃપણા, જિનોકત તત્ત્વ સ્વરૂપમા સ રાય, જિનોકત તત્ત્વમા દુષણનો આ ગાપ તે વ્યક્ત મિથ્યાત્વ કહેવાય છે, અને જે મોહ કે અજ્ઞાન તુલ્ય હોય તે અવ્યક્ત મિથ્યાત્વ કહેવાય છે વ્યક્ત મિથ્યાત્વના કરતા તે હવકુ (ઉતરતુ) હોવાથી તેનામા શ્યામતાનો રંગ વિશેષ ઘાટો દેખાય છે

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“ મહાનુભાવ ! જ્યારે મિથ્યાત્વ આલુ નહાડ છે, તો તેને ગુણસ્થાનમા શામાટે ગણેલું હશે ? અને તે કેવા જીવોને લાગુ પડે છે ? ”

આત્મદંડુનિ—“ ભદ્ર ! અનાદિકાલથી એકેદ્રિય જીવોને અવ્યક્ત મિથ્યાત્વ તો રહેલું જ હોય છે જ્યારે તે જીવ નિગોહમાથી નીકળી વ્યવહાર રાગિમા આવે છે, ત્યારે તેને વ્યક્ત મિથ્યાત્વ લાગુ પડે છે અવ્યક્ત મિથ્યાત્વ કે જે હવકુ છે, તેમાથી વ્યક્ત મિથ્યાત્વમા આવવું થાય છે (વ્યક્ત મિથ્યાત્વની જીવદિની જે પ્રાપ્તિ થવી), એટલો આત્માને ગુણ થાય છે, તેથી તેને ગુણસ્થાન કહેવામા આવ્યું છે તેમા વ્યક્ત મિથ્યાત્વ સંગી પ એકેદ્રિય જીવોનેજ લાગુ પડે છે

૧ મિથ્યાત્વ પાંચ પ્રકારના છે તેમા અનાદિભાગિ મિથ્યાત્વ અવ્યક્ત છે અને માનવીમા આ અવ્યક્ત છે

મુમુક્ષુના હૃદયમા પાછી ખીજ શકા ઉત્પન્ન થઈ આવી તેણે વિનિત વાણીથી જણાવ્યું, “ભગવન્, આપના કહેવા પ્રમાણે તો સર્વ જીવો મિથ્યાત્વ શુષ્ક સ્થાન વર્તી ઠરે છે, તો પછી એમ શામા દે કહેવું કે, જેમને વ્યક્ત મિથ્યાત્વ દ્રસેલ છે, તેમને જ મિથ્યાત્વ શુષ્ક સ્થાન છે

આનંદ મુનિ વિચાર કરીને બોલ્યા—“ભાઈ, તારી શકા યુક્ત છે, પરંતુ તેમા એટલો વિચાર કરવાનો છે કે, જો એકવાર વ્યક્ત મિથ્યાત્વનો સ્પર્શ થયો અને તે પછી ફરીવાર નિગેહમા જાય તો તેને અવ્યક્ત મિથ્યાત્વ પ્રાપ્ત થાય તોપણ તેને મિથ્યાત્વ શુષ્ક સ્થાન હોય છે, પરંતુ જે કદિ પણ વ્યવહાર રાશિમા આવે નહીં, તો તે વ્યક્ત મિથ્યાત્વને દ્રસતા નથી, તેમને શુષ્ક સ્થાન હોતું નથી

ભદ્ર, જે આ પહેલા પગથીઆ ઉપર પ્રવાહી પદાર્થવાળો ખ્યાલો દેખાય છે, તે મિથ્યાત્વ શુષ્ક સ્થાનનું દ્રવણ સૂચવે છે જેમ મદિરાના મોહથી મનુષ્ય હિતાહિત જાણતો નથી, તેમ મિથ્યાત્વથી મોહિત થયેલો જીવ ધર્મ તથા અધર્મને જાણતો નથી તે પગથી આની બંને બાજુ જે બે ડેરણીદાર પક્ષિઓ છે, તે ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, આ જગતમા બે પ્રકારના જીવરાશિ ટ્રેણીબધ રહેલા છે તેમા એક ભવ્ય જીવ રાશિ અને બીજો અભવ્ય જીવ રાશિ તે બંને રાશિ ઉપરથી મિથ્યાત્વ શુષ્ક સ્થાનની સ્થિતિ કહી શકાય છે અભવ્ય જીવ રાશિને આશ્રીને મિથ્યાત્વની સ્થિતિ અનાદિ અનંત છે, અને ભવ્ય જીવ રાશિને આશ્રીને મિથ્યાત્વની સ્થિતિ અનાદિ માત્ર છે

હે મુમુક્ષુ, આ નીસરણીના પહેલા પગથીઆની સ્થિતિ વિષે મેં જે તને જણાવ્યું છે, તે તારા હૃદયમા ધારી રાખજે અને તે વિષે મનન કરી તારા હૃદયમા નિશ્ચય કરજે કે, “યાવજીવિત મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો.” મિથ્યાત્વ એ આ જગતમા મહા વિષ છે એ વિષના યોગથી અનંત આત્માઓ અનંતવારંદુષ સાગરમા મગ્ન થયા

છે અને થાય છે મિથ્યાત્વરૂપી વિષ વૃક્ષના કટુફળ એટલા બધા વિપરીત છે કે તેનાથી વિવિધ જાતની તિર્યચ તથા નારકીની ભારે વેદનાઓ વેદવી પડે ॥ તેથી આ મોક્ષપદ મોચાનની નિસરણીને પહેલે પગથીએથી આગળ જવું જોઈએ

મહાત્મા આનંદ મુનિના આ વચન સાક્ષી તે મુમુક્ષુ ક પાયમાન થઈ ગયો તેણે નમ્રતાથી મુનિવરને જણાવ્યું, “મહાનુભાવ, આપના કહેવાથી મિથ્યાત્વ રૂપ પ્રથમ ગુણ સ્થાનનું સ્વરૂપ મારા સમજવા મા આવી ગયું છે મારો આત્મા એ સ્થિતિમાંથી ઉપર આવવાની ઉત્તમ ભાવના ભાવે છે શ્રી વીર પરમાત્મા મારી એ ભાવનાને સફળ કરાવો

દ્વિતીય સોપાન

(સાસ્વાદન.)

ક્ષમોપાનની નીસરણીનું પહેલું મિથ્યાત્વ ગુણ સ્થા
નરૂપ પગથીઆનું સ્વરૂપ મમજવાથી હૃદયમાં ખુશો
થતો. મુમુક્ષુ અ જલિ ભેડી બોલ્યો—કૃપાળુ સ્વામી,
આપે યુક્તિ પૂર્વક જે મને મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ
રીતે બતાવ્યું, તેથી મારા હૃદયમાં ઉત્તમ પ્રકારનો
પ્રકાશ પડ્યો છે. હવે કૃપા કરી તેની ઉપર રહેલા ગીબ પગથીઆનું
સ્વરૂપ બતાવો.”

મુમુક્ષુની આવી પ્રાર્થના માલગી તે મહાનુભાવ આનંદ પૂર્વક
બોલ્યો— ભદ્ર, એ નિસરણીના ગીબ પગથીઆ ઉપર દૃષ્ટિ કર અને
તેની અદર જે જે રચના રચેલી છે, તેનું સૂક્ષ્મતાથી અવલોકન કર
તે પગથીઆની બને બાબતો બે તારાઓ ચળકે છે તેની બને બાબતો
એક વેલ કરવામાં આવી છે, તેની અદર કરમાઈ ગયેલા સોળ પુરુષો
ચીતરવામાં આવ્યા છે, અને તેની બાબતોમાં બાંહે ત્રણ ઢગલાઓ પ
ડ્યા હોય તેમ દેખાવ થાય છે ભદ્ર, આ પગથીઆની રચના ઉપર
થી આત્માને ઉચ્ચ આરોહણ કરવાના ગીબ ગુણના રચાનનો પૂર્ણ
બોધ પ્રાપ્ત થાય છે એ બીજું પગથીઆ તે આસ્વાદન નામે ગુણ
સ્થાન છે તેનું લક્ષણ એક દ્રષ્ટાંતે કરીને કહું તે માલગી. કોઈ પુરુષ
ક્ષીર ખાડનું બોજન જમ્યો અને બ્યાર પછી તેણે વમન કર્યું તે પ-

હી કોઈ બીજા પુરૂષે તેને પુછ્યું કે, શું તમોને જોજનનો કાંઈ સ્વાદ રહ્યો ? જમનાર કહે કે, થોડો સ્વાદ રહ્યો જેથી સ્વાદ જે રહ્યો હોય તે સમકિત અને વચ્ચે તે સમાન મિથ્યાત્વ આ શુદ્ધ સ્થાને જીવને કહેવાય છે જ્યારે જીવને ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તે જીવ આ શુદ્ધસ્થાનનો અધિકારી થઈ શકે છે, મુમુક્ષુએ ઇતેઝરીથી પ્રશ્ન કર્યો “ મહાનુભાવ, ઉપશમ સમ્યક્ત્વ કેને કહેવાય ? એ મારા સમજવામા આવતું નથી તે કૃપા કરી સમજાવો

આનંદ મુનિ પ્રમલ યમને બોલ્યા “ ભદ્ર, જીવમા અનાદિ કાળથી મિથ્યાત્વ કર્મ રહેલું છે તે મિથ્યાત્વ કર્મની જ્યારે શાંતિ થાય છે, ત્યારે શ્રિયોદ્ધ કરણના કાલ પછી જીવને ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે આ ઉપશમ સમ્યક્ત્વનું સામાન્ય સ્વરૂપ છે હવે તેનું વિશેષ સ્વરૂપ સાબલ એ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ અતર કરણ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ અને સ્વચ્છેણીગત (ઉપશમચ્છેણીગત) ઉપશમ સમ્યક્ત્વ એવા બે પ્રકારનું છે ભદ્ર, અપૂર્વ કરણ કરી જેણે શ્રિયોદ્ધ કર્યો છે, તે મિથ્યાત્વ કર્મના પુદ્ગલની રાશિના ત્રણ પુજ કરે છે એટલે ત્રણ ઢગલા પાડે છે તે ૧ શુદ્ધ ૨ અર્ધશુદ્ધ અને ૩ અશુદ્ધ એવા નામથી જોવામાં આવે છે તેમા જે શુદ્ધ પુજ છે તે સમ્યક્ત્વ મોહનીય છે જે બીજા અર્ધ શુદ્ધ પુજ છે તે મિશ્રમોહનીય છે અને જે અશુદ્ધ પુજ છે તે મિથ્યાત્વ મોહનીય છે

આ પ્રસંગે મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“મહાનુભાવ, અપૂર્વ કરણ શી વસ્તુ છે ? તે મારા સમજવામા આ-મુ નથી, માટે કૃપા કરી તે વિષે મને સ્પષ્ટતાથી સમજાવો અને તે સાચેજ સમ્યક્ત્વ મોહનીયનું સ્વરૂપ બતાવી આપો ”

મહાત્મા આનંદ સુરિ બોલ્યા—“ ભદ્ર, લક્ષ્ય હોને શ્રવણ કર આ હૃદય શાંત્રમા કર્મના પુદ્ગલોને શોધવાને માટે ત્રણ કરણ કહેલા છે તેઓ યથા પ્રવૃત્તિ કરણ, અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃત્તિકરણ એવા નામથી જોવામાં આવે છે અપૂર્વ કરણ ત્રણ તે માહેલું એક કરણ

છે તે સમ્યક્ત્વ મોહનીયની સાથે કેવી રીતે ઘટે છે? તેતુ ધ્યાન દધને શ્રવણ કર. મદન કોદ્રવા એક ખાવાની વસ્તુ છે, તે ખાવાથી માણસને મીણા ચડી આવે છે, જો તે કોદરાને ખાડી તેના ફ્રાતરા ઉતારી છાણ પાણી દઈ શુદ્ધ કરવામા આવે અને તે પછી તે ખાવામા આવે તો તેથી કરીને ખાનાર માણસને મીણા ચડતો નથી તેવી રીતે જીવને વિકલ કરનારા તેમજ જેથી સદેહ, વિપર્યય અને મૂઢતાથી જીવ તત્ત્વની પરીક્ષા ન કરી શકે તેવા મિથ્યાત્વના દલિયા છે, તેને યથા પ્રવૃત્તિકરણ, અપૂર્વ કરણ અને અનિર્વૃત્તકરણ એ ત્રણ કરણના પ્રયોગથી શોધતા તે દલીયાનો માત્ર એક ઠાણીયો રસ રહે, જેથી જીવતત્ત્વની પરીક્ષા કરવામા મુઝાવાતુ નથી, પરતુ આત્મસ્વભાવ રૂપ ઔપશમિક તેમજ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ તેને ઉદયમા ન હોય અને સૂક્ષ્મ પદાર્થને વિષે દેશ શકાયે મેલ ઉપજાને છે, તેના શુદ્ધ દલીયાનુ (પુજનુ) નામ સમ્યક્ત્વ મોહનીય છે જે મિથ્યાત્વના દલીયા અર્ધા ખાડેલા મદન કોદ્રવાની પેઠે અર્ધ શુદ્ધ હોય, તેથી કરીને એકત્ર રસ ન થતા બેઠાણીઓ રસ રહે અને તેમ થવાથી જીવને તત્ત્વરૂચિ થતી નથી, તેમ અતત્ત્વ રૂચિ પણ થતી નથી, એવી મિશ્ર રૂચિ જેનાથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી તે મિશ્ર મોહનીય કર્મ કહેવાય છે જે અશુદ્ધ મિથ્યાત્વના દલીયાનો પુજ જેવો બાધ્યો હોય તેવોજ બેઠાણીયો, ત્રણ ઠાણીઓ તેમજ બેઠાણીઓ અનુપહત સર્વ ઘાતી રસ યુક્ત કર્મમલ જેમા રહેલ છે, એવા મિથ્યાત્વ કર્મના દલીયા કે જે ફ્રાતરાવાલા ખાણ્યા વગરના મદન કોદ્રવાની જેમ મીણા ચડાવનારા એટલે ઉન્માદ ઉત્પન્ન કરનારા હોવાથી તે તત્ત્વની શ્રદ્ધામા વિપર્યાસ કરી દે છે, તેથી તે દલીયાના પુજનુ નામ મિથ્યાત્વ મોહનીય કહેવાય છે

બદ્ર, આ પ્રમાણે એ ત્રણ પુજ જે જીવ કરે નહીં પરતુ જે ઉદય આવેલા મિથ્યાત્વનો ક્ષય કરે, અને ઉદય ૧ આવેલા મિથ્યાત્વને ઉપશમાવે છે એવા અતમુહૂર્ત કાલ સુધી સર્વથા મિથ્યાત્વના

અવેદક જીવને ત્રીસ કરણમા ઔપચારિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે, આ તેનો પ્રથમ બેદ છે અને જે ઉપશમ શ્રેણીને પ્રાપ્ત થયેલ છે, તેને મિથ્યાત્વ અને તાનુજ ખીનો ઉપશમ થતા સ્વત્રેલિંગત ઉપશમ સમ્યક્ત્વ ઊત્પન્ન થાય છે તે તેનો બીજો બેદ છે જે જને પ્રમાણુ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ આ બીજા પગથીઆ રૂપ સારવાદન શુદ્ધસ્થાન ને ઊત્પન્ન કરવામા કારણબુદ છે અને તે પાચ વાર આવે છે શદ્ર, આ બીજા પગથીઆ ઉપર જે બે તારાઓ ચળકે છે, તે ઉપશમ સમ્યક્ત્વના બે બેદને સૂચવે ॥ વળી તેની આસપાસ કરમાઈ ગયેલા જે સોળ પુખ્તો ચીતરેલા છે, તે એ પગથીઆ ઉપર વર્તનારા આત્માને કર્મની સોળ પ્રકૃતિઓને સૂચવે છે ત્યારે જીવ એ માસ્વાદન શુદ્ધસ્થાનરૂપ બીજા પગથીઆ ઉપર આવે છે, ત્યારે તેની સોળ પ્રકૃતિના બધનો વ્યવસ્થેદ થઈ જાય છે જે તે પુખ્તને કરમાઈ ગયેલા દર્શાવ્યા છે, તે પ્રકૃતિના બધના વ્યવસ્થેદનુ સુચન કરેલું છે

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કયો—“ મહાતુભાવ, તે સોળ પ્રકૃતિ કય છે ? તે કૃપા કરી સમજાવો

આનંદમુનિ જોવા—‘ શદ્ર, તે સોળ પ્રકૃતિઓ ત્રીસે મુજબ છે તેઓના અનુક્રમે નામ કહું, તે સાલજ—૧ મિથ્યાત્વ, ૪ ત્રણ નરક, ૮ એકે દ્વિય વિગેરે ચાર જાતિ, ૬ આતપનામ, ૧૦ સ્થાવર નામ, ૧૧ સૂક્ષ્મનામ, ૧૨ અપર્યાપ્તિ નામ, ૧૩ સાધારણ નામ, ૧૪ હુંડક સંસ્થાન, ૧૫ સેવાર્ત સંદનન, અને ૧૬ નપસાવેદ આ સોળ પ્રકૃતિઓ સારવાદન શુદ્ધસ્થાનમા વર્તનારા જીવને નહિતી નથી તે શિવાય બાકીની એકસો એક પ્રકૃતિનો તે બધ કહે છે, તથા સૂક્ષ્મનિક, આતપ મિથ્યાનોદય, નરકાનુપુર્વી આ છ પ્રકૃતિ નો ઉદય વ્યવસ્થેદ હોવાથી ૧૧૧ પ્રકૃતિ વેદ છે, તથા તીયકર નામ ની સત્તા વિના ૧૪૭ પ્રકૃતિની તેમા સત્તા છે મુમુક્ષુએ અજ્ઞતિ ભેડી પુછ્યું “મહાતુભાવ, એ પગથીઆ ઉપર જીવ કેવો વખત હો છે તે કૃપા કરી સમજાવો ”

આનદસૂરિ બોલ્યા “ભટ્ટ, જેને ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયેલ છે, એવો જીવ શાત થઈ ગયેલા અનતાનુભવી ચારે કપાયો માથી એક કપાય ઉદય પામતા તે જીવ ઉપશમરૂપ પર્વતના શિખર ઉપરથી પડે છે, તે મિથ્યાત્વ રૂપ જમીન સુધી પોહોડ્યો ન હોય ત્યાં સુધી એક સમયથી લઈને છ આવલિકા સુધી તે સાસ્વાદન શુદ્ધસ્થાન રૂપ બીજ પગથીઆમાં રહેલો જણાય છે મહાનુભાવ આનદ સૂરિના આ વચનો સાલળી સુમુક્ષ ઘણાજ આનંદિત થઈ ગયો, તેના હૃદયની એક શકા તદ્દન નષ્ટ થઈ ગઈ પણ તે સાથે બીજી શકા ઉત્પન્ન થઈ આવતા તે વિનીત બાવે બોલ્યો — “મહાનુભાવ, આપે મને તે બીજા સાસ્વાદન શુદ્ધસ્થાનનું સ્વરૂપ મમળાવ્યું, તેથી મને લાભ તો ઘણો થયો પણ તે સાથે મારા હૃદયમાં એક બીજી શકાએ સ્થાન ક્યું છે તો દુપા કરી તે શકાને દૂર કરી દો ”

વાચકે આનદ પૂર્વક કહ્યું, “ભટ્ટ, ખુશીથી તારી શકા પ્રગટ કર હું યથાશક્તિ તેને દૂર કરોશ. ”

સુમુક્ષએ જણાવ્યું, મહારાજ, પહેલા પગથીઆથી બીજે પગથીએ ચડવામાં શુદ્ધસ્થાનની સાર્થકતા છે, પરંતુ અહિં એક શકા ઉત્પન્ન થાય છે કે સમ્યક્ત્વથી પડનાર સાસ્વાદનને શુદ્ધસ્થાનથી રીતે કાઢી શકાય ? કારણકે, જે સ્થાનમાં તો જીવનું સમ્યક્ત્વથી પતન થાય છે ”

સુનિવર પ્રમજ્જ થઈને બોલ્યા— ‘ ભટ્ટ, એ તારી શકાને જરા પણ સ્થાન મલે તેમ નથી કારણકે, પહેલા મિથ્યાત્વ શુદ્ધ સ્થાનની અપેક્ષાએ સાસ્વાદન ઉચ્ચ આગેહણ કરાવનાર છે, વળી જે મિથ્યાત્વ છે તે અભજ્ય જીવોને પણ થાય છે અને આ સાસ્વાદન શુદ્ધ સ્થાન તો ભજ્ય જીવોનેજ થઈ શકે છે, તેમજ ભજ્ય જીવોમાં પણ જેઓને આ સ સાર અર્ધ પુદ્ગળ પરાવર્તન જેટલો બાકી રહ્યો હોય તેઓને જ આ બીજી શુદ્ધસ્થાન થાય છે તેથી આ બીજી પગથીયું જે સાસ્વાદન છે તે શુદ્ધસ્થાનની કોટીમાં આવી શકે છે

મહાત્મા આનંદમુનિના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષુ નિ સંદેહ થઈ ગયો. તેની અત્પ્રમતિનો વિસ્તાર થવા લાગ્યો. થોડા સમય પછે જાણે તે તદ્દન અજ્ઞાત હતો, તે આ જે ગુણસ્થાનોનું સ્વરૂપ સમજવાથી સારી રીતે જાણ થઈ ગયો. તેના હૃદયમાં ઉચ્ચ ભાવનાને અવકાશ મળવા લાગ્યો. તે બધે ધર્મિય વસ્તુને પ્રાપ્ત થયો. હાથ તેમ અતિ આનંદ પ્રાપ્ત કરી તેણે મહાત્મા આનંદવિનયના ચરણકમળમાં વંદના કરી અને હૃદયમાં તે ઉચ્ચ ભાવના ભાવવા લાગ્યો. જે ભાવનાઓ તેના પવિત્ર આત્માને આર્હત તત્ત્વજ્ઞાનની ઉચ્ચ ભૂમિકામાં લઈ જવાને સદાયભૂત થવાની છે.

તૃતીય સોપાન

(મિશ્રગુણ સ્થાન.)

જા સાસ્વાદન શુભુચ્ચાનનુ સ્વરૂપ સમજાયા પછી મુમુક્ષુના વિચારમાં કેટલોએક વિશેષ પ્રકાશ પડ્યો હતો, તેથી વિશેષ આનંદિત થઈ તેણે મહાત્મા આનંદમુનિના ચરણમાં વદના કરી અને તે અજલિ જોડીને બોલ્યો “મહાનુભાવ, આ નીમરણી ઉપગ્રથી તેવો કોઈ વિ

શેષ બોધ આપો, જેથી મારા જ્ઞાનમાં વિશેષ વૃદ્ધિ થાય ”

આનંદમુનિ હિતસાહિત થઈ બોલ્યા—“ભદ્ર, જો, એ નીમરણી ના ત્રીજા પગથીઆ ઉપર નજર કર. અને સૂક્ષ્મ રીતે તેનું અવલોકન કર તે પગથીઆની અંદર જે કાંઈ રચના દેખાય છે, તે તને વિશેષ બોધનીય થઈ પડશે તે પગથીઆની કેર ઉપર જે વર્ણ મિશ્ર થયેલા દેખાય છે, તેની પાસે એક ચચળતાવાળો તેજસ્વી તારો દેખાય છે અને તેના કિરણો હર્વગતિમાં ધડતા માલુમ પડે ॥ અને તેની જ ને બાળુ પચવીશ જાખા જાખા ચાડવાઓ પડેલા દેખાય છે આ તેની રચના અનેક જાતની સૂચનાઓથી ભરેલી છે, જે સૂચનાઓ તારા જાણવામાં આવવાથી તને અનંત આનંદ પ્રાપ્ત થશે અને તારો જ્ઞાનરૂપી સૂર્ય હૃદયગિરિની ઉપર વધતો ચડશે.”

મુમુક્ષુ, એ દેખાવ જાણવા જોઈ રહ્યો તે પગથીઆ ઉપર દેખાતી રચના નીરણી તેણે અનેક જાતના તર્કવિતર્ક કરવા માડ્યા, પણ તેની ગદ મૂચનાનું સ્વરૂપ તેના મનજવામાં આવ્યું નહીં, એટ

લે તે વિનીત વાણીથી બોલ્યો “મહાનુભાવ, એ ચમત્કારી દેખાવનો મેં ઘણો વિચાર કર્યો, તોપણ તે સૂચનાનો એક અંશ પણ મારા જણવામાં આવી શક્યો નથી. માગી અત્પ્રમતિમા આ ગલીર અર્થથી ભરપુર એવી ચેલના ઉતરી શકતી નથી તેથી કૃપા કરી મને એ શુભ સૂચનાઓ સમજાવો.”

વીરપ્રભુના પરમ ભક્ત અને વીરવાણીના રસના રસિક એવા મહાત્મા આનંદમુનિ શાત સ્વરથી બોલ્યા—“ભદ્ર, એક ચિત્તે સાબળ—આ નીચું પગથીયું છે, તેને આહુતમહેશ્વરે મિથ્યગુણુ સ્થાનક કહે છે અને જૈન પ્રજા તેને પ્રાકૃત ભાષામાં ત્રીજા શુણુ કાણાના નામથી ઓળખે છે

ભદ્ર, આ પગથીયાની ઠેર ઉપર જે બે વર્ણ મિથ્ય થયેલા દેખાય છે, તે ઉપરથી એવી સૂચના વાય છે કે, એ શુણુસ્થાનમાં મમ્યકત્વ અને મિથ્યાત્વ એ બંને મિથ્ય થઈને રહેલા છે જ્યારે જીવ મમ્યકત્વ અને મિથ્યાત્વ બંનેના એકાદ મળવાથી મિથ્ય ભાવમાં વર્તે છે, તેથીજ આ મિથ્ય ‘શુણુસ્થાન કહેવાય છે એ ભાવાર્થ’ આ પગથીયાના મિથ્ય પગથી અષ્ટ થાય છે

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“મહાત્મન ! એ કેવી રીતે મિથ્ય ભાવ થાય ? તે દષ્ટાંત આપી સમજાવો.”

આનંદસૂરિ બોલ્યા—“ભદ્ર, બંનેના મેલાપનું એક જાલ્ય તર રૂપ તે મિથ્યભાવ કહેવાય છે તે ઉપર ખચ્ચર અને શીખડનું દષ્ટાંત ॥ ઘોડી અને ગધેડાના સંયોગથી જેમ ખચ્ચર ઉત્પન્ન થાય છે અને સાકર અને હઠીના મેલાપથી જેમ ગીખડ થાય છે, તે બંને ખચ્ચર અને ગીખડ એ જાલ્ય તર રૂપ છે, તેમ જીવને સર્વજ્ઞ તેમજ અસર્વજ્ઞ એ બંનેના કહેલા ધર્મોમાં અસાધુદ્વિધી એકમરખી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થતી તે જાલ્ય તરલેહાત્મક હોવાથી મિથ્યશુણુસ્થાન છે આ પ્રમાણે એ ત્રીજા શુણુસ્થાનમાં મિથ્યભાવ રહેલો છે

૧ જૈન મોહનીન પ્રવૃત્તિ રૂપ મિથ્ય મોહનીય કર્મના ઉદયથી જીવ વિપ્રે જે સમભળ, અમરગે સમ્ય ત્વ મિથ્યાત્વના મળવાથી અતર્ક્યદૃષ્ટ મુખી મિથિ ત ભાવ તે મિથ્ય શુણુસ્થાન કહેવાય છે

સુમુક્તએ આન દથી જણાવ્યું, “લગવન આપે આપેલા દૃષ્ટાત ઉપરથી મિશ્રગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ મારા સમજવામા આવ્યું છે હવે જે આ ચચળતાવાળો તેજસ્વી તારો દેખાય છે તે શું છે ? તે કૃપા કરી જણાવો ”

મહાત્મા ઉચ્ચે સ્વરે બોલ્યા—“ ભદ્ર, આ ગુણસ્થાન પર આવે લો જીવ મૃત્યુ પામતો નથી એ વાત આ ચળકતો તારો જણાવે છે આ ચળકતો તારો એ ચેતન છે, અને તેના કિરણો જે ઉર્વ ગતિમા પડતા દેખાય છે, તે તેની પરભવની ગતિ સૂચવે છે

ભદ્ર, આ ઉપરથી સમજવાનું છે કે, ન્યારે, જીવ આ મિશ્રગુણ સ્થાનરૂપ ત્રીજા પગથીઆ ઉપર હોય છે, ત્યારે તે પર ભવના આયુષ્યનો બંધ કરતો નથી તેમ મૃત્યુ પણ પામતો નથી

સુમુક્તએ વચ્ચે પ્રશ્ન કર્યો મહાનુભાવ, આપે કહ્યું કે, ત્રીજા મિશ્રગુણસ્થાનમા જીવ મરતો નથી, તો તે ક્યા મરતો હશે ? અને તેની સાથે પરભવમા આ ગુણસ્થાન જાય છે કે કેમ ? અને જાય છે તો કેવી રીતે જાય છે, એકલું જાય છે કે બીજા કાંઈ હોય છે ?”

લગવાન ઉત્સાહ પૂર્વક બોલ્યા—“ ભદ્ર, તે મિશ્રગુણસ્થાનમા જીવ મરતો પણ નથી ક્યાતો સમ્યગ્દષ્ટિ થઈ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનમા મરે છે, અથવા તો કુદષ્ટિ થઈ પાછો મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમા જઈને મૃત્યુ પામે છે એ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાન ચોથું પગથોડું છે, જેને માટે હું તને પછી સમજાવીશ એ મૃત્યુ પામેલા જીવની સાથે મિથ્યાત્વ, માસ્વાદન અને અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ—આ ત્રણ ગુણ મ્યાનોજ સાથે જાય છે બાકીના કોઈ જતા નથી વળી જે જીવોએ મિથ્યાત્વાદિ ગુણસ્થાનોમા પુર્વે આયુષ્ય બાધેલ છે, પછી તેમને જો મિશ્રગુણ સ્થાન પ્રાપ્ત થાય તો ન્યારે તેઓ મૃત્યુ પામે, ત્યારે જે ગુણસ્થાનમા તેમણે આયુષ્ય બાધેલ હોય, તે ગુણસ્થાનમા જઈને તેઓ મૃત્યુ પામે છે અને તેઓની ગતિ પણ મૃત્યુ પામેલાના ગુણસ્થાનકને અનુસારે થાય છે

સુમુક્ત પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો—“ લગવન, આપની આ વાણી

સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિ સાધનોમા ઉત્સાહ આપનાર જે મોક્ષનો અભિલાષ તે સવેગ કહેવાય છે. જ આ સ સાર રૂપી કારાગૃહમાથી નીકળવા માટે વૈરાગ્ય ધારણ કરવો, એટલે સ સાર ઉપર કટાણો ઉપજવો તે નિવેદ્ય કહેવાય છે. ૫ શ્રી સર્વજ્ઞ પ્રણીત સમગ્ર જ્ઞાનો તરફ યથાર્થ પશ્ચાત્તી ખુદ્ધિ, એ આસ્તિક્ય કહેવાય છે.

આ પાત્ર લક્ષણો જેનામા હોય છે, તે જન્ય જીવ સમ્યગ્ દર્શનથી અલકૃત ગણાય છે =

મુમુક્ષુ ખુશી થઈને જો-યો—“ ભગવન્ આપે કહેલા લક્ષણો સાલળી મને ધણો આનંદ થાય છે. મારૂ હૃદય એવા લક્ષણોને માટે ઉત્તમ પ્રકારની લાખના જાળ્યા કરે છે અને હું મારા આત્માને કહું છું કે, “ હે આત્મન, સદા સમ્યગ્દષ્ટિ રહેજે અને તેના પાત્ર લક્ષણો ધારણ કરવાને સદા ઉત્સાહિત રહ્યા કરજે એથી તારો અ તરંગ ઉદ્ધાર થશે અને તું ઉચ્ચ શ્રેણી ઉપર આરૂઢ થઈ પરમ પદનો અધિકારી થઈ શકીશ ” હે મહાત્મન, તમે જે સમ્યગ્દષ્ટિના લક્ષણો કહ્યા, તે ઉપરથી મારા હૃદયમા એક શકા ઉત્પન્ન થઈ છે તે આપ મહાત્મભાવ તેને દૂર કરશો. ”

આનંદ મુનિએ કહ્યું, “વત્સ, ખુશીથી તે શકાને પ્રગટ કર હું યથાશક્તિ તારા હૃદયનું સમાધાન કરીશ. ”

મુમુક્ષુએ ઇતિજરીથી કહ્યું, “ ભગવન્, પ્રથમ સમ્યક્ત્વ શી રીતે ઉત્પન્ન થાય ? તે દૃષ્ટા કરી મમજાવો. તે જાણવાથી મમ્યગ્દષ્ટિ તું યથાર્થ સ્વરૂપ મારા મમજવામા આવશે. ”

સૂરિવરે સત્વર જણાવ્યું, “ભદ્ર, શ્રી સર્વજ્ઞ પ્રભુએ પ્રરૂપેલા તત્ત્વોમા—જીવાદિ પદાર્થોમા ક્રિયા એટલે અતિ નિર્મળ શુભાત્મક રૂપ સ્વભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. તે સ્વભાવથી અથવા શુદ્ધતા ઉપદેશને માલગ્નવાથી ઉત્પન્ન થાય છે. જ્યારે એ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, ત્યારે એ જીવાત્મા ઉચ્ચ કોટીમા આવે છે અને તેની અંદર અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિપણુ ઉત્પન્ન થાય છે જેના ઉદયથી અ પ્રત્યાખ્યાત એવા ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ રહેલા છે, અને જેના ઉદયથી વિરતિપણુ દૂર રહ્યું છે અને કેવળ સમ્યક્ત્વ માત્ર

હોય એવા છવને ચોલુ અવિરતિ સમ્યગ્ દિગ્દર્શન કહોય—એટલે તેવા છવો આચોયા પગથીઆ પર ચડવાના અધિકારી છે એ છવ પોતાના-મારહેવ અવિરતિ પછાને પોતાના નગરાકર્મનું રૂળ બાલુ છે અને વિરતિના મુદર મુખની અભિલાષા પાટ કટે છે પરંતુ ખીન કપાયના બધનથી છુટા થવાની હીંમત તે કરી શકે નથી, તેથી તે ચોથા અવિરતિ સમ્યગ્ દિગ્દર્શનના અનુભવ કરે છે

મુમુક્ષુએ નમ્રતાથી પ્રશ્ન કર્યો ‘લગવન્, આપ જે સમજૂતી આપો છો, તે વિષે કોઈ ઉપનય યુક્ત દષ્ટાંત કહેવાની કૃપા કરો, જેથી મને વિશેષ સમજૂતી પડે ’

આનંદસૂરિ અગમા ઉમંગ લાવીને જોડ્યા—“ભદ્ર, તે ઉપર એક વામકર્માનું દષ્ટાંત છે, તે માવધાન થઈ શ્રવણ કર ‘મણિપુર નામના એક નગરમાં વામકર્મા નામે એક ગૃહસ્થ રહેતો હતો તેને પત્નિન હૃદય એક સ્ત્રી હતી તે સ્ત્રી સદ્ગુણોથી અલક્ષ્ય અને વિનયથી વિભવિત હતી

વામકર્માને પિતા એક સારો કુલવાન અને પ્રતિષ્ઠિત હતો. તે પોતાના પુત્ર વામકર્માને વિવાહિત કરી મૃધુ પામ્યો હતો. ત્યારે પિતાનું મૃત્યુ થયે ત્યારે વામકર્મા મેળવર્ષને હતો. પિતાના મરણથી વામકર્મા ગૃહગત્યને મુખ્યાર બન્યો હતો તે પછી થોડા જ વર્ષમાં વામકર્માની માતા મુગ્ધાશ્રિનો પણ સ્વર્ગવાસ થયો હતો. સુરમણિએ મરણ સમયે પોતાના પુત્ર વામકર્માને ઉત્તમ પ્રકારની શિખામણ આપી હતી. તેણીએ આજીવ સાથે કહ્યું હતું, કે “વત્સ, તું હવે ગૃહગત્યનો સ્વતંત્ર સ્વામી થયો છે તારી ઉપર પિતાનો અપેક્ષા હવે ઝેરા નથી, તેથી તું આ સમાગમ મારી રીતે વર્તજે તું એક મારો કુલીન પુત્ર છે તે સાથે ધનાઢ્ય છે ઉત્તમકુળ અને પુષ્કળ ધન એ ઉભય માધનોથી તું આ વિશ્વમાં સારી કીર્તિ મેળવી શકીશ જેવી રીતે તારા પિતાએ આ જગતમાં પ્રતિષ્ઠા મેળવી છે તેવી રીતે તું પણ પ્રતિષ્ઠા મેળવજે અને ધર્મ, નીતિ, અને મદાયરણ તું નિયમ એવન કરજે.”

આ પ્રમાણે ઉત્તમ શિક્ષણ આપી તેની માતા મરણ પામી હતી અને તેના પુત્ર વામકર્માએ તેણીની ઉત્તરક્રિયા સારીરીતે કરી હતી.

માતાપિતાનો વિયોગ થયા પછી વામકર્મા પોતાની સ્ત્રી સાથે ગૃહાવાસમાં રહેતો હતો અને પોતાના ગૃહવંશવતુ ઉત્તમ સુખ સંપાદન કરતો હતો.

વામકર્માના પડોશમાં એક કર્મદાસ નામે મજ્જિગાર રહેતો હતો. તે દુબ્યસની હતો. તે ઘૂલ અને ચોરીના કામ કરતો અને તે માથી મળેલા દ્રવ્યવટે પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતો હતો. એક વખતે કર્મદાસના મનમાં વિચાર આવ્યો કે, ‘આ પડોશમાં વામકર્મા સારો ધનાઢ્ય ગૃહસ્થ રહે છે જો તેની સાથે મૈત્રી કરી હોય તો મને ઘણું દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થાય.’ આવો વિચાર કરી તે એક દિવસે વામકર્માને ઘેર ગયો. તેણે આતુર્ય ભરેલી વાણીથી વામકર્માને ગાળી દીધી અને તેના સુખ હૃદયને સારી રીતે આકર્ષી લીધું. ત્યારથી તે હંમેશા વામકર્માને ઘેર જવા લાગ્યો. વામકર્મા પણ તેના આવવાથી ખુશ રહેવા લાગ્યો. પરંપર મૈત્રી થવાથી વામકર્માના હૃદય ઉપર કર્મદાસના હૃદયનું પ્રતિબિંબ પડી ગયું. તેના કુલીનવિચારો અસ્ત થવા લાગ્યા. અતુકમે વામકર્મા કર્મદાસના વ્યસનોનો સાથી બની ગયો. પછી કર્મદાસ અને વામકર્મા બંને સાથે મળી જુગાર રમવા લાગ્યા અને બીજા કેટલાએક અમેઘ વ્યસનોને તે સેવવા લાગ્યો.

પવિત્ર હૃદયની તેની સ્ત્રીના જાણવામાં આવ્યું કે, પોતાનો પતિ કર્મદાસના સહવાસમાં જુગારી થયો છે, આથી તે શુદ્ધહૃદયા સ્ત્રી ચોકાતુર રહેવા લાગી. તેણીએ પોતાના પતિને ઘણું સમજાવ્યો. તોપણ તે સમજ્યો નહીં. આખરે તે સ્ત્રી નિરાશ થઈ પોતાના સાગ્ય દોષને નિંદવા લાગી.

એક વખતે કર્મદાસ કંઈ ધનાઢ્યના ઘરમાંથી આમળણ ચોરી લાવ્યો અને તે પોતાનું આભૂષણ છે, એમ કહી વામકર્માને સંપ્રદાન કર્યું. સોળા દિવસ વામકર્માએ તે આભૂષણ ઘરમાં મુક્યું.

પાછળ કોઈ ખાતરીદારના કહેવાથી જે ગૃહસ્થના ઘરમાથી આબૂપણ ચોરાયુ હતુ તે ગૃહસ્થને ખબર પડી કે, જુગારી કર્મદાસે આબૂપણ ચોર્યું છે અને તે તેના મિત્ર વામકર્મના ઘરમા રાખવામા આવ્યુ છે, તત્કાળ પોલીસમા તેની ફરીયાદ કરવામા આવી અને તેની અદર કર્મદાસ અને વામકર્મના નામ ચક્રદાર તરીકે જાહેર કરવામા આવ્યા તે ઉપરથી કર્મદાસ અને વામકર્મને પકડ્યા વામકર્મના ઘરની જમી લેવાથી તેના ઘરમાથી ચોરીનો માલ પ્રગટ થયો પોલીસના ઉપરિ અધિકારીએ કર્મદાસની સાથે વામકર્મને ઘણો હેરાન કર્યો અને તેને બાંધીને કારાગૃહમા રાખવામા આવ્યો.

આ વખતે વામકર્મ પત્નીસાથેથી ચિંતવન કરવા લાગ્યો—
 " અરે ! મેં ઘણું જ નકાર કામ કર્યું આ દુષ્ટ કર્મદાસની મોખતથી હું ઘણું જ હેરાન થયો, મારી સુરા ઓના વચનો મેં ગણાકાર્યા નહીં અને હું ઉન્માર્ગે ચડી ગયો મારા કુળની અને માતાપિતાની પ્રતિષ્ઠાને મેં ગુમાવી હવે હું ઘણો દુઃખી અવસ્થામા આવી પડ્યો મેં ન્યાય રીતિથી મારી સ પત્તિનું સુખ ભોગવ્યું હોત તો હું ઘણો સુખી થાત. હવે આ કારાગૃહમાથી છુટીને શી રીતે સ પત્તિના સુખમા પાછો આવું ? નકારા કર્મનું ફળ નકાર મળે છે એ વાત મને મારી માતાએ જણાવી હતી, પરંતુ હું ક્રુમ ગના દોષથી તે ભૂલી ગયો " આ પ્રમાણે ચિંતવન કરતો વામકર્મ ચિરકાલ સુખી કારાગૃહમા રહ્યો હતો.

આનંદસૂરિ બોલ્યા—હે ભવ્ય, આ ઉપનય ઉપરથી જે સમજવાનું છે, તે તું ધ્યાનમા રાખજે જે વામકર્મને જીવ સમજવો તેના પિતા તે ધર્મ અને માતા તે ધર્મકરણિ સમજવી જ્યારે જીવને ધર્મ અને ધર્મકરણિનો વિયોગ થાય ત્યારે તે પાપ કર્મ રૂપ વ્યસનમા પડે છે જે કર્મદાસ તે પાપકર્મરૂપ વ્યસન સમજવું જે પોલીસનો અમલદાર તે કર્મના પરિણામ અને જે જાધન તે કષાય-જાધન સમજવું તે વામકર્મ રૂપ જીવ અવિરતિપણ રૂપ નકારા કર્મનું ફળ જાણે છે, અને ગૃહસ પત્તિરૂપ વિરતિના સુદર સુખની

અભિલાષા કરે છે, પરંતુ કોટવાલ સમાન બીજા કષાયના બંધનથી છુટવાની હીંમત કરી શકતો નથી, ત્યાં રહી તે અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનનો અનુભવ કરે છે

ભદ્ર મુમુક્ષુ, આ ઉપનય ઉપરથી તારા જાણવામા આવ્યું હશે કે, આ નીસરણીના ચોથા પગથીઆ રૂપ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાન પર આવેલા જીવની કેવી સ્થિતિ થાય છે ? જેમ જેમ આ ઉપનયનું તુલ્યરૂપ ઠરીશ તેમ તેમ તારા હૃદય પ્રદેશમા એ ચોથા ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ સારી રીતે સ્પષ્ટ થતું જાયે ભદ્ર, આ નીસરણી પર રહેલા પાંચ ગુણોની ચારે તરફ જે ત્રણ પદ્ધતિઓ પ્રકાશમાન દેખાય છે તે મોખાન ઉપર રહેલા જીવની ત્રણ પ્રકૃતિ છે ૧. તીથકર નામ કર્મ, ૨ મનુષ્યાયુ અને ૩ દેવાયુ એવા નામથી જોખાખાય છે ત્રીજા ગુણસ્થાન કરના આ ચોથા ગુણસ્થાનમા એ ત્રણ પ્રકૃતિ વધારે બધાય છે તે પ્રકાશતી ત્રણ પદ્ધતિઓની ઉપર જે સત્યોતેર આદલાઓની સુધર વેલ આવેલી છે તે સત્યોતેર પ્રકૃતિઓનો બંધ છે તે જીવ ત્યાં રહી સત્યોતેર પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે, વળી ત્યાં રહેવાથી મિશ્રમોહનો વ્યવચ્છેદ થાય છે અને ચાર આત્મ પૂર્વી તથા સમ્યક્ત્વ મોહનો ઉત્થ થાય છે, તેથી એક દર તે જીવ એકસો ચાર કર્મ પ્રકૃતિને વડે છે

મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈને જોત્યો—“ભગવન્, આપના કહેવાથી માગી પુદ્ધિમા એ વાત ઉપસ્થિત થઈ છે અને તેના જ્ઞાનનો પ્રકાશ મારા અજ્ઞાની હૃદયમા સારી રીતે પડ્યો છે આ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનરૂપ પગથીઆ ઉપર રહેલો જીવ જે સ્થિતિ ભોગવે છે, તે સ્થિતિનું કાંઈક સ્વરૂપ મારા જોષ માર્ગમા આ યુ છે હવે કૃપા કરી તે વિષે બીજી સમજૂતી આપો કે જેથી મારા અપૂર્ણ જ્ઞાનમા વિશેષ અનવાણું પડે ”

આનંદસૂરિસાન હવેદને જોત્યા—“ભદ્ર, માલજા જે ચોથા પગથી આની બાદેર મલિનતાથી ભરેલા અને શ્યામવર્ણથી નિર્મળ દેખાતા જે આ ત્રણ ઢગનાઓ દૂર રહેવા છે, તેનું સ્વરૂપ જાણવા જેલુ છે તેમ જીવ અધિભેદ કર્યા પછી પોતાની અંદર રહેલા મિથ્યાત્વ ગુહ

ગણના ગણિને વેટેથી તેના ત્રણ પુત્ર (દગલા) કરે છે તે ત્રણ દગલા ૧ મિથ્યાત્વમોહ, ૨ મિથ્યમોહ અને ૩ મમ્યસ્ત્વમોહ એવા નામની જોળખાય છે આ શ્યામવર્ણના નિસ્તેજ દેખાના દગલાઓ એ તેમનોજ દેખાવ છે મુમુક્ષુએ જિજ્ઞાસાથી પ્રશ્ન કર્યો—લગવન, આપે કહ્યું કે, ‘જીવ અધિ ભેદ ક્યાં પછી પોતાની અદર રહેલા મિથ્યાત્વ પુદ્ગલના ગણિને વેટેથી તેના ત્રણ પુત્ર જે છે’ તો તે અધિભેદ શી વસ્તુ છે? અને તે કેવી ગીતે ધાય? તે દૃષ્ટા કરી સમજાવો ”

આનંદમૂરિ ગભીર સ્વરથી બોલ્યા—“લડ, તારી શકા ર્યા ને છે અધિભેદનુ સ્વરૂપ જાણ્યા વગર એ વિષય તારા લક્ષમાં આ વશે નહીં જીવના (પરિણામ વિશેષરૂપ જે કરણ) એક જાતના પ રિણામ તે કરણ કહેવાય છે, તેના ત્રણ પ્રકાર છે ૧ યથામત્તૃત્તિ કરણ ૨ અપૂર્વકરણ અને ૩ અનિવૃત્તિકરણ એવા તેના નામ છે જેમ કોઈ પર્વતમાથી નીકળતી નદીના જલમાં એક પથ્થરનો કડકો રહેલો હોય તે જલની સાથે અથડાતો અથડાતો ગોળાકાર થઈ જાય છે, તે ન્યાયે જીવ આયુ કર્મ ગિવાય માતે કર્મની સ્થિતિ કે જે કાર્તિક ઉત્તી એક કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણની છે, તેમાં ઢોઈ જાના અધ્યવસાયવડે અધિદેશ સુધી આવે છે, તે પહેલું યથામત્તૃત્તિ કરણ કહેવાય છે કોઈ એવી જાતનો અવ્યવમાય કે જે પુર્વે પ્રાપ્ત વચ્ચે નથી, તે વડે અધિ કે જે ધન—નિબિડ રાગદંબની પરિણતિરૂપ છે, તે અધિને ભેદવાનો જે આરભ તે ખીચી અપૂર્વ કરણ કહેવાય છે જે કોઈ જાતના અધ્યવસાયથી અધિભેદ કરી નિવૃત્ત ન થતા (અનિવૃત્ત વત્તા) પરમાનંદને ઉત્પન્ન કરનાગ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે, તે ત્રીજી અનિવૃત્તિકરણ કહેવાય છે આ પ્રમાણે આ ત્રણ કરણનું સ્વરૂપ આર્હત શાસ્ત્રમાં પ્રખ્યાત છે ”

મુમુક્ષુ સાનંદવદને બોલ્યો—“લગવન, આપે કહેલા ત્રણ કરણના સ્વરૂપ ઉપરથી અધિભેદનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ મારા જાણવામાં આવી ગયું છે અધ્યવમાય ઉપરથી કરણનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજાવ-

ય છે જો કે મારી બુદ્ધિની શક્તિ પ્રમાણે એ વિષય શ્રાદ્ધ થયો છે, તથાપિ કોઈ દૃષ્ટાંત આપી મને તે વિષે વિશેષ સમજાવો, તો મહાન ઉપકાર થશે.”

સૂરિવર દત્તકિરણોદયી આગપાસના પ્રદેશને પ્રકાશ કરતા બોલ્યા—“ભદ્ર, એ ત્રણ કરણનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવા માટે લાખ્યકારે એક ઉપનય ઘટાવ્યો છે, તે ધ્યાન પૂર્વક સામળી—

કોઈ ત્રણ મુસાફરો કોઈ નગરમાં જવાને નીકળ્યા લાગે રસ્તા માં જતા એક ભય કર જ ગલ આંચુ આ મમયે સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો. ઘન અધકારથી હશે દિશાઓ બાસ થઈ ગઈ આથી તે ત્રણે મુસાફરો ભયભીત થઈ ગયા આ વખતે કોઈ બે ચોરો તેમની સામે આવ્યા ચોરોને જોતાજ ત્રણે પથિકોના હૃદય ગલરાઈ ગયા અને ‘શુ કરવું’ તેને માટે વિચારમાં પડ્યા આ સમયે તે ત્રણ મુસાફરોમાંથી એક મુસાફર અત્યંત ભય પામી પાછો નાશી ગયો બીજા મુસાફરને તે બંને ચોરોએ પકડી લીધો અને ત્રીજો મુસાફર તે બંને ચોરો લડવા આવતા તેમને મારી કુટી પોતાને ઇચ્છિત મ્થાને પહોંચી ગયો આ દૃષ્ટાંત ઉપર એવો ઉપનય ઘટે છે કે, જે ભય કર જ ગલ તે મનુષ્ય ભવ સમજવો કમોની સ્થિતિ તે લાગે રસ્તો જાણવો જ ગલને જે ભય કર કહ્યું, તે અધિ સમજવી શક અને દ્રેષ એ બંને ચોર સમજવા મુસાફરોને જવાનું જે નગર તે મોક્ષ સ્થાન સમજવું જે પુરૂષ ચોરથી ભય પામી પાછો ભાગી ગયો તેની સારમાં પરિભ્રમણ કરવાની સ્થિતિ અધિક છે, એમ જાણવાનું છે જે પુરૂષને ચોરોએ પકડી લીધો તે આ સારમાં શક કેવથી હું ખી થઈ પરિભ્રમણ કરનારો છવ સમજવો, અને જે મુસાફર ચોરોને મારી કુટી નગર પોહાચી ગયો તે મોક્ષ નગરમાં જનાર સમ્યગ્દૃષ્ટિ છવ જાણવો આ ઉપનય વડે ત્રણ કરણનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ રીતે જાણી શકાય છે તે ઉપર એક બીજું કીડીઓનું દૃષ્ટાંત છે, જેમ દરમાંથી નીકળી કીડીઓનો તમૂક એક શુદ્ધ તરફ જાય છે તેઓમાં કેટલીએક કીડીઓ શુદ્ધની આસપાસ ફર્યા કરે છે, કેટલીએક શુદ્ધ ઉપર ચડે છે, અને

કેટલીએક ખુટા ઉપર પહોચતા પાખો આવવાની ઉડીને ચાલી જાય છે, દીડીઓની સ્થિતિના જે ત્રણ પ્રકાર તે ત્રણ કરણ ઉપર ઘટાવવાથી તેમના સ્વરૂપનું યથાર્થ અપટ્ટી કરણ થાય છે.

સદ્, અહિં તાજે દીર્ઘ વિચાર કરવાનો છે. જો યવાપ્રવૃત્તિ કરણ કરીને અધિદેશને પ્રાપ્ત થાય છે અને અપૂર્વકરણ કરી અધિના ભેદ કરે છે જ્યારે તે અધિનો ભેદ કરે તે પછી કોઈક જીવ ત્યારે પોતાના મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોની રાશિને વહે ચીને મિથ્યાત્વમોહ, મિશ્રમોહ અને સમ્યક્ત્વમોહ રૂપ ત્રણ પુજ કરે છે અને ત્યારે તેઓ અનિવૃત્તિકરણ કરી શુદ્ધ ચાં ઉદય આવેલા મિથ્યાત્વનો ક્ષય કરે, અને નહિ ઉદય આવેલા મિથ્યાત્વને ઉપશમાવે ત્યારે તેઓને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે જ્યારે તેમને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ દર્શન ઉત્પન્ન થયું ત્યારે તેમને મનુષ્ય અને દેવતાની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે.

અપૂર્વકરણ કરીને જેમણે ત્રણ પુજ કરેલા છે, એવા જો ને આ ચોલા ગુણગ્રાનવીજ ક્ષપકપણાને આરજી કરે તો અનતાનુબંધી આર કપાય, મિથ્યાત્વ મોહ, મિશ્રમોહ, અને સમ્યક્ત્વ મોહ રૂપ ત્રણ પુજ એ માતેનો ક્ષય કરતા તેમને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે.”

આનંદસૂરિના મુખથી આ વિવેચન સાલળી સુમુતુ આનંદ-સાગરમા મગ્ન થઈ ગયો. શરીર રોમાચિત થઈ ગયું અને મુખ ઉપર પ્રમત્તતાની રેખાઓ દસ્યમાન થઈ ગઈ તે અજલિ જોડી બોલ્યો—
“ મહાતુભાવ, આપની વાણી રૂપ દીપિકાએ મારા હૃદયનું અધ કાર નષ્ટ કર્યું છે અને શકાઓના જાળને વીખેરી નાખ્યું છે. અધિ ભેદ અને કરણનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સારીરીતે મારાથી આજ થયું છે હવે માત્ર એક વાત જાણવાની ઇચ્છા છે જે જીવ ક્ષાયિક સમ્યક્ દૃષ્ટિ થયો છે, તેને મોક્ષની પ્રાપ્તિ ક્યારે થાય? તે કૃપા કરી સમન્તવશે.”

આનંદસૂરિએ ઉત્તર આપ્યો. સદ્, જે જીવ ક્ષાયિક સમ્યક્ દૃષ્ટિ થયો હોય, તે વખતે જો તે અજલિ હોય એટલે તેનું આયુ-કર્મ બાળ્યું ન હોય તો તેતેજ ભવે મોક્ષે જાય છે અને જો તે આયુષ્યનો બધો ધર્મ પછી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વવાનું થયો હોય તો ત્રીજે ભવે

મોક્ષે જાય છે, અને અગ ખ્યાત વર્ષનું આયુષ્યવાળો મનુષ્ય અથવા તિર્યચનું આયુષ્ય બાધ્યા પછી તેને ક્ષાયિકમમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું હોય તો તે ચોથે ભવે મોક્ષે જાય છે ”

મુમુક્ષુએ વિનીત વાણીથી જણાવ્યું, “ ભગવન્, આ ચોથા શુદ્ધસ્થાનનો પ્રસંગ મને ઘણાજ બોધકારક થઈ પડ્યો છે મારા હૃદયમાં સમ્યક્ત્વને માટે ઉચ્ચ જ્ઞાનના પ્રગટ થઈ આવી છે અહા ! આત્માને શુદ્ધી બનાવવાનું મુખ્ય સાધન સમ્યક્ત્વજ છે મનુષ્ય ભવની મહત્તા સમ્યક્ત્વમાજ રહેલી છે ભગવન્, આપ કૃપારૂપી વક્ષી પ્રસારો અને તેની શીતળ છાયામાં રહેલા મારા આત્માને સમ્યક્ત્વના વિગેષ બોધથી અલકૃત કરો, સમ્યક્ત્વનો મારો બોધ પ્રાપ્ત થવાથી આ ચોથા પગથીઆનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મારા હૃદયમાં વિશેષ પ્રદીપ્ત થશે હે કૃપાવતાર, તેથી મને મારા કર્તવ્યનું પણ વિગેષ જ્ઞાન થશે

જિજ્ઞાસુ અને મુમુક્ષુની આ પ્રાર્થના અગીઝર કરી આનંદ મગ આનંદસુરિએ વાણીનો વિકાસ કર્યો “ભદ્ર, સમ્યક્ત્વ એટલે સમ્યક્ પ્રકારનો ભાવ સંસ્કૃત સમ્યક્ અવ્યયને ત્વ પ્રત્યય લાગવાથી સમ્યક્ત્વ રાજ સિદ્ધ થયેલો છે, યથાર્થ તત્ત્વ ઉપર વિજ્ઞાનપૂર્વક રૂચિ તે સમ્યક્ત્વનો ફલિતાર્થ છે એટલે મુખ્ય એવા ત્રણ તત્ત્વ ઉપર યથાર્થ રૂચિ થવાથી સમ્યક્ત્વ થયેલું જણાય છે દેવતત્ત્વ, શુદ્ધતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વ—એ ત્રણ શુદ્ધ તત્ત્વ ઉપર જે પુરૂષને શ્રદ્ધા પ્રતીતિ થાય તે સમ્યક્ત્વવાનું કહેવાય છે એ શ્રદ્ધાના બે પ્રકાર ૧ વ્યવહારશ્રદ્ધા અને નિશ્ચયશ્રદ્ધા તે ઉપરથી સમ્યક્ત્વના ત્રણ બે ભેદ થઈ શકે છે વ્યવહારસમ્યક્ત્વ અને નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ પ્રથમ વ્યવહારશ્રદ્ધામાં દેવતત્ત્વરૂપે શ્રી અરિહંત પ્રભુના શુદ્ધ સ્વરૂપને જોખખવાનું મુખ્ય ૧ જેની અદર તે દેવાધિદેવના ચાર સ્વરૂપ જણવાના છે, જે ચાર નિશ્લેષના નામથી જોડાયેલા છે નામ નિરોપ, સ્થાપનાનિશ્લેષ, દ્રવ્યનિશ્લેષ અને ભાવનિશ્લેષ એવા તેના નામ છે મમો અરિહંતાણ એમ નામથી જોડેલું એ પ્રથમ નામનિશ્લેષ છે

શ્રી અરિહત પ્રભુની પ્રતિમા કે જે સર્વ દૂષિત ચિન્હોથી રહિત, મહાજ મુદર, સમચતુરસ્ર સ સ્થાનવાલી, પદ્માચન, કાયોત્સર્ગ વગેરે મુદ્રાવાળી અને શાત રસમય હોય છે, તેમનું દર્શન, સેવન, પૂજન અને ભક્તિ કરવાથી મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થાય છે તે સ્થાપનાનિશ્લેષ છે જે છુપે તીર્થદર નામકર્મનો નિકાચિત બ ધ કરેલ છે, તે છુપમા ભાવિશુભોનો આરોપ કરવો એટલે ' આ છુપ ભવિષ્યમા તીર્થકર ભગવાન યશે, એમ વર્તમાનકાળે તેમનામા આરોપ કરવો તે દ્રવ્ય નિશ્લેષ કહેવાય છે વર્તમાનકાળે મીમંધર પ્રમુખ તીર્થકર કે જે કેવળ જ્ઞાની, સમવસરણુમા વિરાજમાન, બળ્ય છુવેના પ્રતિબોધક, ચતુર્વિધ સ ધના સ્થાપક છે, તેવા ભાવ અરિહતની સેવા ભક્તિ મોક્ષદાયક થાય છે, એ ભાવ નિશ્લેષ કહેવાય છે આવા ચાર નિશ્લેષ સ શુક્ત એવા દેવાધિદેવ અરિહતને જે પરમેશ્વર માનવા, તેમની સેવા કરવી, તેમની આજ્ઞા શિરપર ધારણ કરવી એ વ્યવહાર શુદ્ધ દેવતત્ત્વ કહેવાય છે

નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ અથવા નિશ્ચય શ્રદ્ધા જે સમ્યક્ત્વનો ખીન્ને પ્રકાર છે, તેની અદર નિશ્ચય શુદ્ધ દેવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ આવે છે શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો, પાચવણુ, જે જ ધ, પાચ રમ, આઠ સ્પર્ગ, શબ્દ, અને ક્રિયાથી રહિત, યોગ રહિત, અર્તીદ્રિય, અવિનાશી અનુપાધિ, અખ ધી અકલેશી, અમૂર્ત, શુદ્ધ ચૈતન્ય રૂપ, જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રાદિ અનંત ગુણોનું પાત્ર અને સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપી આત્મા છે, આવો નિશ્ચય એ નિશ્ચય દેવ તત્ત્વ છે તેવી રીતે શુદ્ધ વ્યવહાર શુદ્ધ તત્ત્વ અને શુદ્ધ નિશ્ચય શુરુતત્ત્વ પણ સમજવાનું છે પવિત્ર અને નિદોષ સાધુને શુરુ કરી માનવા, તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું અને તેમને પાત્ર જાણી શુદ્ધ અન્નાદિ આપવા એ વ્યવહાર શુદ્ધ શુરુતત્ત્વ છે અને શુદ્ધ આત્મવિજ્ઞાન પૂર્વક હેય તથા ઉપાદેય ઉપયોગ સહિત જે પરિહાર અને પ્રવૃત્તિનું જ્ઞાન તે નિશ્ચય શુરુ તત્ત્વ છે તેવીજ રીતે વ્યવહાર ધર્મતત્ત્વ અને નિશ્ચય ધર્મતત્ત્વ સમજ લેવા વ્યવહાર રૂપ ધર્મમા દયા મુખ્ય છે મલ વગેરે જે સર્વમતો છે,

તે દયાની રક્ષાને માટે છે તે દયાના આઠ પ્રકાર છે ૧ દ્રવ્યદયા, ૨ ભાવ દયા, ૩ સ્વદયા, ૪ પરદયા, ૫ સ્વરૂપદયા, ૬ અનુભવદયા, ૭ વ્યવહારદયા અને ૮ નિશ્ચયદયા—એવા તેના નામ છે એ દયાના સ્વરૂપને માટે આહુતશાસ્ત્રમાં લક્ષ્ય પ્રકારનું વિવેચન કરેલું છે તેમાં નિશ્ચય દયા સર્વોત્કૃષ્ટ છે અને તે દયાના પ્રભાવથી આ નીમરણીના શુદ્ધસ્થાનરૂપ પદાર્થોના ઉપર જીવ આરોહણ કરે છે એ દયાના સ્વરૂપના વિજ્ઞાનપૂર્વક સૂત્ર, નિર્બુદ્ધિ, લાભ્ય, ચૂર્ણી અને વૃત્તિ એ પાંચાગીથી સમત, પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણથી સિદ્ધ કરેલ, નૈગમાદિનય, નામાદિ નિરૂપ, સમલગી, નયનિપુણતાથી મુખ્ય તથા ગૌણભાવે ઉભયનય સમત, શુદ્ધ સ્વાદ્વાદ ગૈવીથી પ્રતિપાદિત અને દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપે પ્રવૃત્તિવાલો જે ધર્મ તે શુદ્ધ વ્યવહાર ધર્મ કહેવાય છે જેનાથી પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ અને વસ્તુતો સ્વભાવ જણાય છે, તે બીજે નિશ્ચય ધર્મ કહેવાય છે એ નિશ્ચય ધર્મના પ્રભાવથી શુદ્ધ ચૈતન્ય રૂપ, અસખ્યાત પ્રદેગી, અમૂર્ત, સ્વદેહ માન વ્યાપી, સર્વ પુદ્ગલોથી ભિન્ન, અખંડ, અવિત્, જ્ઞાન, દર્શન, આરિ, સુખ, વ્રીય અને સમ્વિદાનદ પ્રમુખ અને ત શુદ્ધોથી વ્યાપ્ત, અવિનાશી, ઉપાવિરહિત અને અવિકારી એવા આત્મસ્વરૂપનું ચાર્થ જ્ઞાન થાય છે શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ એ પુદ્ગલોના માત્ર વિકારોનું સ્વરૂપ સમગ્રય છે અને તે આત્માથી ભિન્ન છે, એમ જ્ઞાનવામા આવે છે એ નિશ્ચય ધર્મનો મહિમા અગાધ છે, તેનાથી ભવ્ય આત્મા પોતાના સ્વરૂપને ઓળખી શકે છે તે પવિત્ર આત્મા વિચારે છે કે, આઠ ઠમોના વિપાક ફલ વિપરીત છે, સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો ઇન્દ્રિયથી અગોચર છે તેમના પરમાત્માદિ અનેક તરેહના રૂપો છે એ પુદ્ગલોના સંયોગથી મોહિત થયેલો જીવ ચારે ગતિમાં ભળે છે આ પુદ્ગલો માત્ર સંબંધીય નથી પરંતુ વિજાતીય છે તેમને મારી સાથે કાંઈ વાસ્તવ સંબંધ નથી તે પુદ્ગલો સર્વથા ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે આ પુદ્ગલોનો સમગ્ર તેજ સાર છે આ પુદ્ગલોની સંગતથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ શુભ જગદી જાય છે, આ પુદ્ગલ દ્રવ્યની રચના છે, તે માત્ર આત્માનો સ્વભાવ નથી ધર્મસ્તિકાય,

અધર્મોસ્તિકાય, આકાશોસ્તિકાય અને કાલ—એ ચારે દ્રવ્ય ત્રેય રૂપ છે, પરંતુ હું તે સર્વથી જૂદો છું તેઓ મારા નથી અને હું તેમનો નથી મારો સ્વભાવ સમ્યક્ગ્રંથાન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, રૂપ છે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શથી રહિત, ચૈતન્ય શુષ્ક રૂપ, અનંત, અવ્યાબાધ, અનંત દાન, લાલ, ભોગ, ઉપભોગ અને નીચે આદિ અનંત શુષ્ક સ્વરૂપથી શુકત છે તે મારા સ્વભાવમા શ્રદ્ધા, ભાસન, રમણતા રૂપ ચિદાનંદધન સ્વરૂપ સ્ફુરે છે તે મારા પૂર્ણાનંદ સ્વભાવને પ્રગટ કરવા માટે સર્વ શુદ્ધ વ્યવહારનય નિમિત્ત માત્ર છે, પરંતુ મારા સ્વભાવમા જે રમણતા કરવી તેજ મુખ્ય શુદ્ધ સાધન છે અને તેજશુદ્ધ ધર્મ છે આ પ્રમાણે નિશ્ચય ધર્મનું સ્વરૂપ દર્શાવેલ છે

હે ભદ્ર મુમુક્ષુ, એ શુદ્ધ કેવલ, શુદ્ધ અને ધર્મ—એ ત્રણે તત્ત્વની જે નિશ્ચલ પરિણતિરૂપ શ્રદ્ધા તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે અને તેના પ્રભાવથી મનુષ્ય આત્મા આ શુષ્કસ્થાનોની નીમરણી ઉપર અનુક્રમે ચડતો ચડતો મોક્ષ તદ્વિગ્ના પ્રવિષ્ટ થાય છે

આનંદસૂરિના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષુ આનંદમગ્ન બની ગયો શરીરપર રામહર્ષ પ્રગટ થઈ આવ્યો તેણે વિનયપૂર્વક જણાવ્યું, “ભગવન્, આપના મુખથી સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ સાંભળી મારો અતરાતમા આનંદમગ્ન થઈ ગયો છે આત્મસ્વરૂપનો શુદ્ધ બોધ હૃદયમા પ્રકાશિત થઈ ગયો છે અજ્ઞાનરૂપ અધકાર ખરિત થઈ નહિ થઈ ગયું છે તથાપિ બુદ્ધિની ન્યૂનતાને લઈને એક અંદપ શકા પ્રગટ થઈ આવી છે આપની ઇચ્છા હોય તો નિવેદન કરું”

આનંદમૂર્તિ આનંદથી બોલ્યા—“ભદ્ર, એમ કેમ કહે છે? મથકને નિશક કરવામા અમારી સદા ઇચ્છાજ છે શકારૂપ ગિરિ શિવાને તોડવાને માટેજ મુનિઓના વચનરૂપ વજ્ર સર્પદા સત્તજ છે ભદ્ર, પુણીથી તમારી શકા પ્રગટ કરો યથાશક્તિ તેનું નિરાકરણ કરવામા આવશે”

મુમુક્ષુ અજલિ જોડી બોલ્યો—“મહાનુભાવ, આ જગતમા કેટલાએક એવા છુપે છે કે, જેમને સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપનો યથાર્થ

બોધ થયો ન હોય, તે માત્ર એટલુંજ સમજે કે, “ત સર્વ નિસ્સ-
ક જ જિણેદિ પવેદ્ય” જે જિનેશ્વર લગનાને કહેલ છે, તે સર્વ
નિગક સત્ય છે ”

આ પ્રમાણે જાણનારા જીવો સમ્યક્ત્વવાન્ કહેવાય છે કે નહીં ?
સૂરિ બોલ્યા, “ભદ્ર, તારી શકા યથાર્થ છે જે જીવ પક્ષપાત
વહિત એ પ્રમાણે ધારતા હોય અને તેમનામાં એવી તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધા
સાચી હોય તો તે પણ સમ્યક્દર્શની કહેવાય છે ”

હુમ્મતુ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો—“ મહાનુભાવ, મારી શકા દ્વં
ધધ ઇ છે હવે સમ્યક્ત્વને વિષે કાંઈ વિશેષ કહેવાનું હોય તો
કૃપા કરી કહો ”

આનંદસૂરિ બોલ્યા—ભદ્ર, જે ઉપર વ્યવહારસમ્યક્ત્વનું
સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું છે, તેનું સર્વદા મનન કરજો અને મિથ્યા-
ત્વનો સવધા ત્યાગ કરજો એક રીતે મિથ્યાત્વનો સર્વદા ત્યાગ એ
પણ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે પ્રથમ વ્યવહારસમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહે-
વામાં આવ્યું છે, હવે નિશ્ચયસમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ સાબળ મૂવે નિ-
શ્ચય દેવ, ગુરુ અને ધર્મનું જે સ્વરૂપ કહ્યું છે, તેજ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ
નું સ્વરૂપ સમજી લેવું તે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પરોક્ષ જ્ઞાનનો વિષય
નથી, તેને તો કેવલી જાણી શકે છે જે જીવને નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ
થયું હોય તે કેવલીના જાણવામાં આવી શકે છે તેમાં ખામ એટલું
જાણવાનું છે કે—જેને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થયું તે જીવને નરક
અને તિયવની ગતિના આયુષ્યનો બધ થતો નથી અને તેના મન
ની પન્થિતિ રૂપદા ઉચ્ચજ રહે છે ”

હુમ્મતુ અત્યંત પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો—“લગવન, એ વાત
મારા લક્ષમાં આવી ગઈ છે હવે કૃપા કરી સામાન્ય રીતે સમ્યક્-
ત્વવાન્ મનુષ્યનું ત્યૂલ પ્રવર્તન કેવું હોય ? તે સમજાવો જે ઉપ-
રથી સામાન્ય જુદા માણસ પણ સમ્યક્ત્વવાનને જોલખી શકે,
અને પોતે તેનો ચવાને પ્રયત્ન કરે ”

આનંદસૂરિ આનંદ થઈને બોલ્યા—“ભદ્ર, જેને સમ્યક્ત્વ મામ
થયું હોય, તેવા પુરુષની પ્રવૃત્તિ કેવી હોય છે ? તે જાણવા જેવી છે

સમ્યક્ત્વથી અલકૃત થયેલો પુરૂષ જો શરીરે સ્વસ્થ હોય તો જિન પ્રતિમાના દર્શન પૂજન કરવામા એટલો બધો પ્રીતિવાળો રહે છે કે તે તેમના દર્શન કર્યા વિના લોજન કરતો નથી જો પ્રતિમાના દર્શનનો યોગ ન મળે તો પૂર્વ દિશામા સન્મુખ બેગી વર્તમાન તીર્થકે રોને ઉદેશી ચૈત્યવ દન કરે છે જો કોઈ રોગાદિ કારણુને લઈને દર્શન ન થાય તો તેને આગાર હોવાથી તેના નિયમનો ભંગ થતો નથી જેના હૃદયમા શુદ્ધ સમ્યક્ત્વની પ્રભા પડેલી છે, તે ભવી આત્મા જિન પ્રભુના મહિરમા મોટી દશ આચાતનાને છોડી રહે તે જિના લયમા તાબૂલ કે બીજી ખાવાની વસ્તુઓ ખાતો નથી જલ વગેરે પ્રવાહી પદાર્થોનું પાન કરતો નથી લોજન લેતો નથી મહિરની અંદર ઉપાનહ વગેરે લાવતો નથી ડોઈ જાતના વિષયનું મેવન કરતો નથી, શયન કરતો નથી દીર્ઘશકા, લઘુશકા કરતો નથી કોઈ ભાગમા યુક્તો નથી અને જુગારની ડોઈ જાતની રમત રમતો નથી, આ દગ મોટી આચાતનાની સાથે યવાગફિન બીજી નાની ચોરાશી આચાતનાનો પશુ તે ત્યાગ કરે છે જેના હૃદયમા સમ્યક્ત્વનો પ્રકાશ પડેલો છે એવો પુરૂષ શરીરે આરોગ્ય હોય તો જે ઘડી દિવસ ચડે ત્યા સુધી નમસ્કાર મહિન ચાર આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે અને રાત્રે હુવિહાર પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, જો રોગાદિકના કારણથી ન થઈ શકે તો તે આગાર ગણાય છે ભદ્ર મુમુક્ષુ, જેના પવિત્ર હૃદય ઉપર સમ્યક્ત્વનું તેજ પ્રસર્યું હોય તે પુરૂષ કેટલાએક રોપયોગી અને ચોકોપયોગી નિયમો ધારણ કરે છે તે માસ, ચાર માસ, છ માસ, દે વર્ષ સુધી પ્રભુને અમુક પુષ્પો ચડાવવાનો, અમુક વી અર્પવાનો, અમુક અંગવૂહણ કરવાનો નિયમ ગ્રહણ કરે છે, તે સાથે કેશર ચદન, ખરાસ, કપૂર, ધૂપ, અક્ષત, નૈવેદ્ય, વગેરે અને ફલપૂજની સામગ્રીના અમુક પ્રમાણના મંદપ કરે છે પ્રતિવર્ષ અષ્ટ પ્રકારી અને સત્તર સેદી પૂજાઓ રચવાના જૂના જૂના નિયમો ધારણ કરે છે તે શિવાય કેટલાએક પ્રભુલક્ષિતને અંગે જપમાલા, ધ્યાન પ્રમુખ માનસિક પૂજના નિયમો ગ્રહણ કરે છે અને તે પ્રમાણે દૈનિકાથી વર્તે છે ભદ્ર, સમ્યક્ત્વથી અલકૃત થયેલો પુરૂષ પોતા-

વેના સ્વરૂપને સારી રીતે જાણતા હતા, અને તેમની નકિતને જોઈ જતા હતા. કદિ જોયો ઉત્તમ કોટીના હોય પણ જ્યાંસુધી તેમના આત્માને હનસ્થપણાને સ્પર્શ થયેલો છે, ત્યાંસુધી તેઓ સ્થૂળના પામ્યા વિના ગ્રહેતા નથી, એ વાત તેમના મહાન્ જ્ઞાનબલની અહર આવેલી હતી, અને તેથી તેમણે ધર્મના વતનમાં કેટલાએક આગાર રાખેલા છે, જેથી ધર્મના શુદ્ધ પ્રવર્તનને કોઈ જાનનો ધક્કો લાગતો નથી ભદ્ર, આ સમ્યક્ત્વને માટે જગવાન અરિહત પ્રભુએ આગાર ફરોનેલા છે, જેઓ નિયમ પાળવાની મુરકેલીમાં એક છોડી રૂપ ગણાય છે. જો નિયમ પાળવામાં મુરકેલી આવી પડે તો એ આગારરૂપી છોડીમાંથી બચી શકાય છે, અને નિયમને અખડિતપણે જાળવી શકાય છે.

“સૂરિવરના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષુ અતિ આનંદ પામી જાયો.” કૃપાનાથ, એ છ આગાર જણાવવાની કૃપા કરો.”

સૂરિવર જોડ્યા—“ભદ્ર, જ્યારે શુદ્ધ શુરૂ ગૃહસ્થને સમ્યક્ત્વ આપે છે, ત્યારે તે છ આગાર જણાવે છે કારણને લઈને સમ્યક્ત્વને અનુચિત એવું કોઈ કામ કરવું પડે ત્યારે છ આગાર રાખી શકાય છે, જેથી પ્રાપ્ત કરેલ સમ્યક્ત્વ દૂષિત થતું નથી. ૧ કદિ પોતાના નગરનો ગળ આજ્ઞા કરી જોરાવરીથી અનુચિત કામ કરાવે, તો તે કામ કરતા સમ્યક્ત્વને હોય લાગતો નથી. ૨ કદિ જ્ઞાતિ અથવા પત્નિ કોઈ ન છાજે તેવું કામ કરવાની ફરજ પાડે, ૩ ચોર કે કોઈ બદ માસ માણસ જોરાવરીથી અયોગ્ય કામ કરાવે. ૪ વ્યતર, ભૂત કે પ્રેત શરીરમાં પ્રવેશ કરી અનુચિત કામ કરવામાં ઉદ્બુદ્ધ કરે, ૫ શુરૂ કે વહિવ જનાદિના આગ્રહથી કોઈ અનુચિત કામ કરવું પડે તથા કોઈ ધર્મોચાર્યને કોઈ દુષ્ટ સંકટ હોય તેમજ જિનપ્રતિમા કે જિનાલયને ખડત કરનારા પુરૂષનો નિગ્રહ કરવાને કોઈ સમ્યક્ત્વને ન છાજે તેવું અનુચિત કામ કરવું પડે અને ૬ દુષ્કાલ, મરકી કે દેશભંગ અથવા આજીવિકાનો નાશ થાય તેવી આપત્તિઓ આવે તો પ્રસંગે અયોગ્ય કામ કરવું પડે—એ છ આગાર રાખવાથી સ

સમ્યક્ત્વ કલ કિત થતુ નથી તેમજ અન્નભુતાથી, અકસ્માત્થી, આત્મિક લાભ વિશેષ મળવાથી, અને સર્વ સમાધિ વ્યત્યયથી અર્થોત્તરોગને વશ થવાથી કાંઈ અનુચિત કાર્ય થઈ જાય તોપણ સમ્યક્ત્વને કલ ક લાગતુ નથી ॥

સુમુક્ષુ નિ શ કપણાના આનદથી બોલ્યો—“લગવન્, હવે મારા મનની તે ચિંતા અને શકા ફર થઈ છે પરંતુ આ ચોથા પગથી આ વર્તી જીવના કૃત્ય કેવા હોય છે તે કૃપા કરી જણાવો

સૂરિવર બોલ્યા—હે ભદ્ર આ ગુણુસ્થાનવાળા જીવને વ્રત, નિયમ તો ગઈ પણ હોતુ નથી, પરંતુ દેવશ્રી વીતરાગભગવાનની તેમજ પૂર્વોક્ત લક્ષણવાળા શુદ્ધ ગુણ નિઃશયની તથા ચતુર્વિધ શ્રી સધની પૂજા, ભક્તિ, નમસ્કાર વાત્મકયાદિ કૃત્યો તે કરે છે તથા પ્રભાવિષ્ઠ શ્રાવક હોવાથી શાસનની ઉન્નતિ તથા શાસનની પ્રભાવના કરે છે વળી આ ગુણુસ્થાનવાળા જીવ સત્યોત્તેર પ્રકૃતિનો બધ કરે છે, તથા મિશ્રમોહનો બ્યવચ્છેદ થવાથી અને ચાર આનુપૂર્વી અને સમ્યક્ત્વ મોહનો ઉદયથવાથી એકસો ચાર કર્મપ્રકૃતિને વેદે છે ક્ષાત્રિક સમ્યક્ત્વવાળાને ૧૩૮ કર્મપ્રકૃતિની સત્તા હોય છે, અને ઉપશમ સમ્યક્ત્વવાળાને ચોથાથી તે અગીયારમા ગુણુસ્થાન પર્યંત ૧૪૮ કર્મપ્રકૃતિની સત્તા છે

સુમુક્ષુ આનદથી બોલ્યો લગવન્ ! આ ગુણુસ્થાનતુ સ્વરૂપ હવે મારા સમજવામા આવ્યું છે, અને તેને ઉદ્દેશી આપે જે સમ્યક્ત્વતુ સ્વરૂપ સમજાવ્યું, તે ખાતે હું આપનો અત્યંત આભારી થયો છું આ ચોથા ગુણુસ્થાનપર આરોહણ કરવાની ઉચ્ચ ભાવના ભાવુ છું અને આ મનુષ્ય જીવનના પ્રવાહને તે તરફ વહન કરવા ઉજમાળ થાઉં છું હવે તે પછીના પાંચમા પગથી આ ઉપર શું છે ? તે દયા લાવી સમજાવો અને આ ઉત્સુક આત્માનો અવગ જ મુઝા સફલ કરો

પરમ સોપાન (દેશવિગતિ)

મના પવિત્ર હૃદયમા સર્વોત્તમાવની ભાવના સ્ફુરી રહેતી છે, અને જેમની મનોવૃત્તિ સર્વદા આર્હ તપદનુ ધ્યાન કરી રહેલ છે, એવા આનંદ સ્વરૂપ આનંદસૂરિગ લીરસ્વરથી બોલ્યા—“ભદ્ર, આ નિર્મ

ળનીસરણી તરફ દૃષ્ટિ કરી પાચમા સોપાન તરફ લક્ષ્ય

આપ એ સોપાનની આસપાસ જે દેખાવો આવેલા છે, તે કેટલીએક બોધનીય સૂચનાઓ આપે છે તેની પાસે ત્રણ હીરાઓ આવેલા છે, તેઓ મા એક હીરા મધ્યપણે ચળકતો છે, અને બીજા બે હીરા ઝાખા અને કૃષ્ણ રંગની ઝાચને પ્રસારતા નિસ્તેજ યતા દેખાય છે, અને તેમની વચ્ચે રહેલો પેલો હીરા ચળકાટમા મધ્યમ રીતે વધતો જતો હોય તેમ દેખાય છે જે બે ઝાખા હીરાઓ છે, તે દરેકમાથી કૃષ્ણ રંગના આર આર કિરણો નીકળતા જણાય છે તે લક્ષ્યપૂર્વક જોવા જેવા છે એ પગથીઆની આસપાસ મોટી આકૃતિવાળા હરા ચાકલા અને સૂક્ષ્મ આકૃતિવાળા સડસડ ચાકલાઓ રહેલા છે ભદ્ર, આ પગથીઆના દેખાવનો હેતુ જ્યારે તારા જાણુવામા આવશે, ત્યારે તને એક અજાયબી સાથે ઉત્તમ બોધનો લાભ થઈ આવશે. તારી માનસિક સ્થિતિમા દિવ્ય અને આત્મિક આનંદનો લાભ થશે”

સૂરિવરના આ વચન સાંભળી પવિત્ર વૃત્તિવાળા સુમુક્ષુએ એ પાચમા પગથીઆ તરફ દૃષ્ટિ નાખી, અને આસપાસ તે પ્રદેશનું નિરીક્ષણ કર્યું તે સોપાનનો સુદર અને ચમત્કારી દેખાવ પ્રથમ દૃષ્ટિમા અને પછી હૃદયમા આરોપિત કયો ક્ષણવાર નિરીક્ષણ કર્યા પછી

તે વિનીત વાણીથી જોત્યો—“ભગવન્, આપના કહેવાથી આ સો પાનનો દેખાવ અવલોક્યો છે હવે કૃપા કરી તે હેતુપૂર્વક સમજાવો.

આનંદસૂરિ ગભીર અને મધુર સ્વરથી જોડ્યા—“ભદ્ર, આ પાચમુ મોપાન તે પાચમુ દેશવિરતિ નામે ગુણુસ્થાન છે આ ગુણુસ્થાનમા વર્તનારો જીવ દેશ વિરતિ ધર્મનો ધારક હોય છે સમ્યક્ પ્રકારે તત્વના જોધથી જીવને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે, અને એ વૈરાગ્યને લધને તે જીવ સર્વ વિરતિપણુ ધર્યે છે, પરંતુ તે સર્વ વિરતિને નાશ કરનાર પ્રત્યાખ્યાન નામના કષાયના ઉદયથી તે જીવ મા સર્વ વિરતિપણુ પ્રાપ્ત કરવાનુ સામર્થ્ય હોતુ નથી, તે માત્ર જ જન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ દેશ વિરતિ સાધી શકે છે

જિજ્ઞાસુએ વિનયથી પ્રશ્ન કર્યો—“મહાતુલાવ, જન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ દેશવિરતિ કેવી રીતે કહેવાય ? તે કૃપા કરી સમજાવો દેશવિરતિના એ વિભાગ આજેજ મારા સાલગવામા આવ્યા ” આ નંદસૂરિ જોડ્યા—“ ભદ્ર, જે સ્થૂલ હિંસાનો ત્યાગ કરે, મધમાસ વગેરેને છોડી દે, અને પચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કાર તથા સ્મરણાદિ આચરે તે જન્ય દેશવિરતિ કહેવાય છે એ જન્ય દેશવિરતિ પ્રમાણે વર્તનારો શ્રાવક પણ જન્યશ્રાવક કહેવાય છે જેમા ક્ષુદ્ર વૃત્તિનો ત્યાગ કરવામા આવે, ન્યાયથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી ધર્મની યોગ્યતાના સર્વ ગુણો ધારણ કરવામા આવે, ગૃહસ્થ ધર્મને ઉચિત એવા વદ્ કમનુ આચરણુ અને જારમનનો સ્વીકાર કરવામા આવે, સદાચારવાનુ તે મધ્યમ દેશવિરતિનુ પ્રવર્તન ગણાય છે, અને તે પ્રમાણે વર્તનારો શ્રાવક પણ મધ્યમ શ્રાવક કહેવાય છે જેમા સર્વદામચિત્ત આહારનો ત્યાગ કરવામા આવે, પ્રતિદિન એકાસણુ કરવામા આવે, સદા પ્રદાયર્ય ધારણ કરવામા આવે, હૃદયમા નિરંતર મહામતો લેવાની ઇચ્છા રહ્યા ડરે અને ગૃહસ્થના ધધાની ઉપેક્ષા અથવા ત્યાગ કરવામા આવે તે ઉત્કૃષ્ટ દેશવિરતિ ગણાય છે, અને તે પ્રમાણે વર્તનારો શ્રાવક ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક ગણાય છે.

જદ્ર મુમુક્ષુ, આ પાચમા ગુણસ્થાનમા દેશવિરતિપણાનો યોગ હોવાથી તેનું દેશવિરતિ નામ પડેલું છે આ ગુણસ્થાનની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ દેશ ઉણી કાટી પૂર્વની છે અહીં આરૂઢ થયેલા જીવનું ૧ વર્તન ઠટલેકે દરજ્જે સાડુ ગણાય છે, અને તેને ધ્યાનનો સભવ છે જદ્ર, જે આ પાચમા સોપાનમા ત્રણ હીરાઓ રહેલા છે, તે આર્હત શાસ્ત્રમા પ્રખ્યાત એવા ત્રણ પ્રકારના ધ્યાન છે જે બે કૃષ્ણવર્ણનાં જાખા હીરાઓ છે, તે આર્ત્ત અને શૈદ્ર ધ્યાનનો દેખાવ છે, અને જે વચ્ચે ચળકાટમા વધતો જતો હીરા છે, તે ધર્મધ્યાનનો દેખાવ છે આ પગથીઆ ઉપર આવેલા જીવને આર્ત્તધ્યાન અને શૈદ્રધ્યાન મદ હોય છે, તેથી તેનો જાખો દેખાવ આપેલો છે, અને જે મધ્યમ રીતે ચળકેના વચ્ચેનો હીરા છે, તે ધર્મધ્યાનનો મધ્યમ દેખાવ છે, એટલે આ ગુણસ્થાન ઉપર વર્તનારા જીવને ધર્મધ્યાન મધ્યમ રીતે વધી શકે છે ઉત્કૃષ્ટ રીતે વધી શકતું નથી કારણકે, જો તે ઉત્કૃષ્ટ રીતે વધે તો જાણી તેનામા સર્વ વિરતિપણુ થવાનો પૂર્ણ સભવ છે

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કયો—“જગવન, એ સૂચના મારા જાણુવા મા આવી, પરંતુ જે બે કૃષ્ણવર્ણી અને જાખા હીરાઓમાથી કદેક ના ચાર ચાર કિરણો નીકળતા દેખાય છે, એ શુ હશે? તેની અદર કાંઈ મધ્ય ઉત્તમ હેતુ હોવો જોઈએ તે સમજાવો

સૂરિવર્ય જોવા—“જદ્ર, આર્ત્તધ્યાન અને શૈદ્રધ્યાનના ચાર ચાર પાયા જોવા છે તે ચાર ચાર કિરણોથી એ સૂચના આપે ॥ આર્ત્તધ્યાનનો પહેલો પાયા અનિષ્ટ યોગાર્ત્ત નામે છે એટલે અનિષ્ટ (નહીં જમતા) પદાર્થનો યોગ થવાથી જે આર્ત્તધ્યાન થાય તે ખીજા પાયાનું નામ ઈષ્ટાયોગાર્ત્ત છે એટલે ઈષ્ટ પદાર્થનો વિયોગ થવાથી જે આર્ત્તધ્યાન થાય તે ત્રીજા પાયાનું નામ શૈગ-ચિતાર્ત્ત છે શૈગની ખીડાથી ચિંતા થતા જે આર્ત્તધ્યાન થાય તે અને ચોથા પાયાનું નામ અગ્રશૈયાચાર્ત્ત છે અગ્રપણાથી શૈયાપણે જે આર્ત્તધ્યાન થાય તે આ પ્રમાણે આર્ત્તધ્યાનના મુખ્ય ચાર પાયા છે, અને આ રયામવર્ણના ચાર કિરણો તે પાયાની સૂચના કરે છે

વત્સ, જે બીજા હીરામાથી ચાગ કિરણો નીકળે છે, તે શૈદ્રધ્યાન ના ચાર પાયા દર્શાવે છે પહેલો પાયો હિંસાનદ શૈદ્ર છે હિંસા કરવાના આનદને લઇને જે શૈદ્રધ્યાન ધરવુ તે બીજા પાયાનુ નામ મૃપાનદ શૈદ્ર છે મૃપા-મિથ્યા બોલવાના આનદથી શૈદ્રધ્યાન કરવુ તે ત્રીજા પાયાનુ નામ ચૈાર્યાનદ શૈદ્ર છે ચૌરી કરવાના આનદવડે શૈદ્રધ્યાન કરવુ તે અને ચોથા પાયાનુ નામ સ્વરક્ષણાનદ શૈદ્ર છે પોતાનુ અને પોતાના પદાર્થોનુ રક્ષણ કરી આનદ પામી શૈદ્રધ્યાન કરવુ તે આ પ્રમાણે શૈદ્રધ્યાનના ચાર પાયાઓને તે બીજા હીરાના ચામવર્ણવાળા કિરણો સૂચવી આપે છે આ દેશવિરતિ ગુણ સ્થાનરૂપ મોપાન ઉપર વર્તનારા જીવને આર્ત અને શૈદ્ર ઉભયધ્યાન પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ જેમજેમ દેશ વિરતિપણુ વિશેષ થતુ જાય છે, તેમ તેમ આર્ત અને શૈદ્રધ્યાન મદ મદ થતા જાય છે તે બંને હીરાઓમા જે આખાપણુ દેખાય છે તે તેતે ધ્યાનની મદતા સૂચવે છે

“સદ્ર, જે વચ્ચે ચલકતો હીરો છે, તે ધર્મધ્યાનને સૂચવે છે જેમ જેમ દેશ વિસ્તરેલો અધિક્ર થતો જાય છે, તેમ તેમ ધર્મધ્યાન પણ મધ્યમ રીતે અત્રિક્ર થતો જાય છે, ઉત્કૃષ્ટ ધર્મધ્યાન અહિં થઈ શકતું નથી ”

સુમુખ્યે પ્રશ્ન કર્યો—“મહાનુભાવ, આપે આ પાત્રમાં ગુણસ્થા
નમાં મધ્યમ પ્રકારે ધર્મ ધ્યાન કરો, તે અર્થે શી રીતે માય, તે માગી
પર પ્રમાદ કરી સમજાવો.”

સૂરિવર સરિમત વદને જોડ્યા,—"ભદ્ર, દેશવિરતિપણાથી અ-
કિત થયેલો આવક પોતાના ગૃહસ્થ ધર્મને ચોગ્ય એવા કર્મમા પ્રવ-
ર્તે છે તે ગૃહસ્થ આવક પોતાના વટકર્મ, અગિયાર પ્રતિમા અને
આવકના ખાર મત પાલવાને તત્પર રહે છે, જ્યારે પોતાના ગૃહસ્થ
ધર્મમા તે યથાર્થ રીતે પ્રવર્તે છે, ત્યારે તેનામા અવશ્ય ધર્મધ્યાન
પ્રાપ્ત થાય છે તે ધર્મધ્યાન દેશવિરતિપણ હોવાથી મધ્યમ
સ્થિતિમા રહે છે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમા આવી શકતું નથી"

“ મહાનુભાવ, ગૃહસ્થ શ્રાવકના પદ્ધત્ત અને બાર મત કયા ?
તે સ હોપમા આપના મુખે સાભળવાની ઇચ્છા છે ” મુમુક્ષુએ આનંદ
પૂર્વક પુછ્યું

સૂરિવરે મધુર વચને કહ્યું, કે જૈનશાસ્ત્રોમા તે નીચે મુજબ
કહેલ છે

દૈવપૂજા, ગુરુપાસ્તિઃ, સ્વાધ્યાય સયમસ્તપઃ ॥

દાનચેતિ ગૃહસ્થાના, પદ્ધર્માણિ દિને દિને ॥૧॥

ભાવાર્થ—“ ૧ ગૃહસ્થ શ્રાવકે શ્રી વીનસાગ સર્વજ્ઞ પ્રભુની
પ્રતિમાની પૂજા—ભક્તિ કરવી ૨ ત્રિકરણ શુદ્ધિથી શુદ્ધ શુદ્ધની
સેવા કરવી ૩ હ્રમેશા અમુક અમય મુધી સ્વાધ્યાય કરવો ૪ મન,
વચન અને કાયાથી ઇન્દ્રિયોત્તુ દમન કરવું ૫ યથાશક્તિ તપસ્યા
કરવી અને ૬ સાત હેત્રોમા દાન આપવું એ પદ્ધત્ત ગૃહસ્થ શ્રા
વકે હ્રમેશા આચરવા જોઈએ

ગૃહસ્થ શ્રાવકે હ્રમેશા બાર મત પાળવાના છે, તેમા પહેલા
મતમા સ્થૂલ હિસાનો સર્વથા લાગ કરવો ૨ સ્થૂલ મૃવાવાદનો
લાગ ૩ સ્થૂલ ચોરીનો લાગ, ૪ પરજીનો લાગ, ૫ સ્થૂલ પ
ગ્રિહનું પરિભ્રમણ કરવું, ૬ પોતાને જવા માટે દિશાનું અમુક પ
રિભ્રમણ કરવું ૭ ભોગોપભોગ કરવામા નિયમ કરવો, એટલે બ
દશભક્ષ્યનો નિયમ કરવો ૮ અનર્થ દડ વિરમણ, ૯ સામાયિક
મતનું ગ્રહણ કરવું, ૧૦ દેશાવકાગિક નત, ૧૧ પૌષ્પોપવાસનત
કરવું અને ૧૨ અતિથિ ચ વિભાગ—અતિથિનો સત્કાર કરવો એ
ગૃહસ્થ શ્રાવકના બાર મત કહેલા છે જો ગૃહસ્થ પદ્ધત્ત અને બાર
મત ધારણ કરી પોતાના વ્યવહારમા પ્રવર્તે તો દેશ વિરતિમા ચડી
આતો ઘઈ ક્રમે ક્રમે ઉત્કૃષ્ટ ભાવે સવ વિરતિનો અધિકારી બને છે ”

મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈને જોયો “ ભગવન્ ગૃહસ્થ શ્રાવકના પદ્
ધત્ત અને બારમત આપના મુખથી સાભળી મને અતિશય આનંદ
થયો છે જો કે તે વિષે હું યથાશક્તિ બાણુતો હોતો તોપણ આપની

વાણીદ્વારા તે વાત જાણી મને અતિ આનંદ થયો છે હવે આ પાયામાં ગુણસ્થાન વિષેના દેખાવની સૂચના કૃપા કરી સંભળાવો ”

સૂરિવર ઉત્સાહથી બોલ્યા—“ ભદ્ર જે આ મોપાનની આસપાસ મોટી આકૃતિવાલા દશ ચાદલા રહેલા છે, તે દશ કર્મપ્રકૃતિની સૂચના કરે છે અપ્રત્યાખ્યાન ચાર કયાય, મનુષ્ય ગતિ, મનુષ્યનુ આયુષ્ય, મનુષ્ય આનુપૂર્વી, પ્રથમ સહનન, ઔદારિક શરીર, અને ઔદારિક અમોપાગ, આ સર્વ મળી દશ કર્મપ્રકૃતિનો આ ગુણસ્થાનમાં રહેલો જીવ બધવ્યવચ્છેદ કરે છે, અને તે દશ મોટા ચાદલાની પાસે ખીજ સડસઠ ચાદલાઓ છે તે ત્યાં રહેલા જીવને કર્મની સડસઠ પ્રકૃતિઓનો બધ સૂચવે છે

મુમુક્ષુએ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી પુનઃ અવલોકન કરી પુછ્યું, “ મહા નુભાવ, આ પગથીઆની આસપાસ ઝીણા ઝીણા કિરણો પડતા દેખાય છે એ શું હશે ?

સૂરિવર બોલ્યા—“ ભદ્ર, તારી સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ જોઇ હું પ્રસન્ન થયો છું એ કિરણોમાં પણ એક ખાસ સૂચના રહેલી છે એ કિરણો ઉપરથી ત્યાં રહેલા જીવને કર્મના ફલલોગવવાની અને કર્મપ્રકૃતિની સત્તાની સૂચના છે તે ઉપરથી જાણવાનું છે કે, ચાર અપ્રત્યાખ્યાન, મનુષ્યાનુપૂર્વી તિર્યચાનુ પૂર્વી, નરકત્રિક, દેવત્રિક બે વૈક્રિય, દુર્ભંગ, અનાદેય, અવશ કીર્તિ, એ સત્તર કર્મપ્રકૃતિનો ઉદય વ્યવચ્છેદ પાથી જીવ ત્યાં સત્યાશી કર્મપ્રકૃતિનું ફલ લોગવે છે અને એકસો આઠત્રીશ પ્રકૃતિની સત્તા છે આ સૂચના પણ સારી રીતે મનન કરવા જેવી છે ”

મુમુક્ષુ એ આનંદના આવેશથી જણાવ્યું,—“ ભગવન્, આ પાયામાં મોપાનને માટે જે ખ્યાન આપ્યું, તે સાંભળી મારા હૃદયની ભાવનામાં જોડી છાપ પડી છે દેશ વિરતિ ધર્મ પણ જો શુદ્ધ રીતે સાચવવામાં આવે તો તે આત્મિક ઉન્નતિનો ઉત્તમ માર્ગ દર્શાવે છે, અને અધમ જગામાંથી મુક્ત કરાવી અધ્યાત્મિક દશા

પ્રમત્ત સયત ગુણ સ્થાનવાળા સર્વ વિરતિ સાધુઓ કહેવાય છે જ કે સાધુ પચમહાવ્રતના ધારક હોય છે, તથાપ પ્રમાદના સેવનથી તેઓ પ્રમત્ત થઈ જાય છે, તેથી કરીને તેઓ આ સ્થાનમા વર્તે છે " મુમુક્ષુએ વચ્ચે પ્રશ્ન કર્યો—“ ભગવન્, પચમહાવ્રતને ધારણ કરનારા અને સર્વદા ઉપયોગમા રહેનારા સાધુઓ પ્રમત્ત શીરીતે થાય? તે વિષે મારા મનમા શકા ઉત્પન્ન થાય છે ”

આનંદસૂરિએ ઉમંગથી ઉત્તર આપ્યો—“ભદ્ર, તારી શકા યોગ્ય છે સાધુઓ પણ ડોઢવાર પ્રમાદના કાસામા સપડાઈ જાય છે અને તેથી તેઓ પ્રમત્ત કહેવાય છે આ જગત્મા પાંચ પ્રકારના પ્રમાદ છે ૧ મધ, ૨ વિષય, ૩ કપાય, ૪ નિદ્રા અને ૫ વિક્રધા એ પ્રમાદ જીવતે સસારમા નાખે છે અને અનેક જાતની ઉપાધિઓમા પાડે છે સાધુ પચ મહાવ્રતને ધારણ કરનાર હોય પણ જો એ પાચ માથી કોઈએક પ્રમાદનુ સેવન કરે તો તે પ્રમત્ત થઈ જાય છે જે સાધુ એ પાંચવિધ પ્રમાદમાથી એક પ્રમાદથી યુક્ત હોય અને જો થોડો કપાય સજ્જવનનો ઉદય હોય તો તે સાધુ પણ અતર્મુહર્ત સુધી પ્રમત્ત થાય જો અતર્મુહર્તથી વધારે પ્રમાદસંહિત વતે તો તે આ પ્રમત્ત ગુણસ્થાનનામના છઠ્ઠા પગથીઆની નીચે પડી જાય છે અને અતર્મુહર્તમા પાછો પ્રમાદરહિત થઈ જાય તો તે ફરી ઉપરના અપ્રમત્ત ગુણસ્થાન ઉપર ચડી જાય જ

ભદ્ર, જે આ છઠ્ઠા પગથીઆની નીચે ઢાળ દેખાય છે, તે એવું નૃસ્યવે જ કે, સાધુ વધારેવાર પ્રમત્ત રહે તો તે અદ્વિધો નીચે ખસી પડે છે જે આ સોપાનની પાસે ચાર ટેકા ગુકેલા છે તે ધર્મધ્યાનના ચાર પાયા છે જે આજ્ઞા, અપાય, વિપાક અને સસ્થાન એ વા નામથી ઓલખાય છે તે આ ગુણધ્યાનમા ધર્મધ્યાનનો સભવ છે એમ દેખાડે છે જે આ દેખાવ ઘણીજ ઉત્તમ પ્રકારની સૂચના કરે છે

મુમુક્ષુએ દીર્ઘ વિચાર કરી પ્રશ્ન કર્યો—“ ભગવન્, આ ગુણધ્યાનનું નામ પ્રમત્તસયત છે, તો અહિં ધર્મધ્યાન શી રીતે સ-

ભવે ? અહિં તો આર્ત તથા ઐદ્ર ધ્યાન હોવા જોઈએ માગી આ શકાને કૃપા કરી દૂર કરો”

આનંદસૂરિ આનંદ ધરીને જોડ્યા—“ભદ્ર, તારી શકા યોગ્ય છે તેનું સમાધાન એકાગ્રચિત્તે સાલજી ” આ છઠ્ઠા ગુણ સ્થાનમાં મુખ્ય તો આર્ત ધ્યાન જ છે અને તેને લઈને ઐદ્ર ધ્યાનનો પણ સંભવ છે કારણકે, પ્રમતપણાને લઈને અહિં હાસ્ય વગેરે છ નોકપાય પ્રવર્તે છે તથાપિ ગોણુપણે અહીં ધર્મધ્યાન પણ રહેલું છે પરંતુ તે આજ્ઞાદિ સાલજીન ધર્મધ્યાન છે, નિરાલજીન ધર્મધ્યાન નથી

મુમુક્ષુએ પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન, એ ધર્મ ધ્યાનના ચાર પાયાનું યથાર્થ સ્વરૂપ મને સમજાવો ”

આનંદસૂરિ જોડ્યા—“ભદ્ર, ધર્મધ્યાનનો પ્રથમ પાયો આજ્ઞા ચિંતન છે ભવ્ય આત્મા એવું ચિંતવન કરે કે, “સર્વજ્ઞ અર્હંત પ્રભુએ પ્રવચનદ્વારા જે કાર્ય આજ્ઞા અથવા કથન કરેલ છે તે સત્ય છે જે વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ મારા સમજવામાં આવતું નથી, તે મારી બુદ્ધિની મદતા છે, અથવા દુષ્કર્મકાળનો પ્રભાવ, તેમજ સંશય ઉદનાર ગુણનો અભાવ ઇત્યાદિ છે, તેમજ અર્હંત પ્રભુ નિ સ્વાર્થ, એકાંત હિતકારી અને અમૃષાવાદી છે તેમણે જે કથન કરેલું છે, તે યથાર્થ છે ” આ પ્રમાણે ચિંતવન કરવું, તે ધર્મધ્યાનનો આજ્ઞાવિચય નામે પહેલો પાયો છે ધર્મધ્યાનનો બીજો પાયો અપાયવિચય નામે છે તેમાં ભવ્ય જીવ એવું ચિંતવન કરે કે, “આ લોકમાં રાગ, દ્વેષ, કપાય વગેરે આશ્રવોથી ઇંદ્રિયલોક પરલોકમાં અપાય (કષ્ટ) ઉત્પન્ન થાય છે અને તે મહાન્ અનર્થના હેતુરૂપ છે ” ધર્મ ધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ વિપાક વિચય છે તેમાં જીવ આ પ્રમાણે ચિંતવન કરે છે “સર્વે સર્વે કર્મના ફલનો વિચિત્ર રૂપે ઉદય થાય છે, તેનાથી જીવને મુખ્ય દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી મુખ્યદુઃખ ભોગવતા હર્ષ શોક કરવો નહીં, અને એ પૂર્વકૃત કર્મનો વિપાક છે, એમ સમજવું ” ધર્મધ્યાનનો ચોથો ભેદ મસ્થાન વિચય છે તેમાં જીવ એવું ચિંતવન કરે કે, “આ લોક સંસ્થાન પુરૂષાકારે છે તે અનાદિ અને અનંત તેની

અદર રહેલા સર્વ પદાર્થો ઉત્પાદ, વ્યય અને મૃત્ત રૂપ છે ” આ પ્રમાણે ચાર પાસાવાળું આલબન ચુક્ત ધર્મધ્યાન છૂટા પ્રમત્ત સયત શુભસ્થાનમાં ગોણુ રૂપે છે ” પરંતુ સપ્રમાદ હોવાથી મુખ્યતા નથી મુમુક્ષુએ કહ્યું, “મહાનુભાવ, સાલબન અને નિરાલબન ધ્યાન વિષે કૃપા કરી સમજાવો ”

આનંદસૂરિ બોલ્યા—“જે ધ્યાનમાં કાર્જ પણ આલબન હોય એટલે વ્યય વસ્તુને આલબન સહિત ચિંતવવામાં આવે તે સાલબન ધ્યાન કહેવાય છે અને જેમાં કોઈ જાતનું આલબન ન હોય શુદ્ધ રીતે વ્યય વસ્તુનું ચિંતવન થતું હોય તે નિરાલબન ધ્યાન કહેવાય છે એ નિરાલબન ધ્યાન જ્યાંસુધી પ્રમાદ હોય ત્યાંસુધી હોતું નથી કારણ, પ્રમત્ત શુભ સ્થાનમાં મધ્યમ ધર્મ ધ્યાનની પણ ગોણુતા કહેવી છે, મુખ્યતા કહેલી નથી, એટલે આ પ્રમત્તશુભસ્થાનમાં નિરાલબન ધર્મ ધ્યાનનો સંભવજ નથી ”

મુમુક્ષુએ મનમાં તર્ક કરીને પ્રશ્ન કયો—“ભગવન્, અહિં કદિ મુનિ નિરાલબન ધર્મધ્યાનનો આશ્રય કરે તો તેથી શી હાનિ થાય ?” આનંદ મુનિએ ઉત્તર આપ્યો—“ભદ્ર, જે મુનિ પ્રમાદી ધર્મને સામાયિક વગેરે પડાવશ્યકને ત્યાજ કરી નિશ્ચય નિરાલબન ધર્મ ધ્યાનનો આશ્રય કરે તો તે મિથ્યાત્વ મોહિત ભાવથી મૂઢ થઈ જાય છે, તેથી સર્વજ્ઞ પ્રણીત જૈનાગમનું રહસ્ય તેના જાણવામાં આવતું નથી, એથી વ્યવહારને દૂર કરી બેઠો છે અને તે નિશ્ચયને પ્રાપ્ત કરી શક્યો નથી કારણકે, જૈન સિદ્ધાંતના જ્ઞાન વિના વ્યવહારપૂર્વક નિશ્ચયને સાધી શકાતો નથી તેને માટે શાસ્ત્રમાં ખાસ લખે છે કે, “જે જૈન મતને અગીકાર કરતા હો, તેમજ જૈન મતના સાધુ થતા હો તો વ્યવહાર અને નિશ્ચયનો ત્યાગ કર્યો નહીં જો વ્યવહારનો ત્યાગ કરશે તો તીર્થનો ઉચ્છેદ થઈ જશે ” આ ઉપરથી સમજવાનું છે કે, વ્યવહાર અને નિશ્ચય સર્વદા ધારણીય અને આદરણીય છે તે ઉપર એક દૃષ્ટાંત છે જેમ કોઈ ગૃહસ્થ મેશા પગે ચાલી ફરે છે, તેને કોઈ વાર કોઈ અધિકારી અથવા

ધનવાન્ ગૃહસ્થે પોતાની સુ દર ઘોડા ગાડીમા બેસારી ફેરવ્યો, આથી તેને ફરવાનો આનંદ પ્રાપ્ત થયો, પછી તેને પગે ફરવું રૂચિર થયું નહીં, તેથી તે હુમેશા પેલા ગાડીવાલા ગૃહસ્થની ગાડીમા ફરવાની અભિલાષા કરી રહ્યો છે, આથી તે પગે ચાલી ફરવા નીકળતો નથી તેમ પેલા ગાડીવાળો ગૃહસ્થ ફરીવાર તેને પોતાની ગાડીમા ફરવા લઈ જતો નથી આથી ગાડીનો આનંદ તેને મળતો નથી, અને તે પગે ચાલી ફરવા નીકળતો નથી, તેથી તે ઉભયબ્રહ્મ થઈ સદા ચિંતાના દુષ્કાંડમા મગ્ન રહે છે તેવી જ રીતે (આ છવ) સાધુ કદાચ હરૂપ ભૂત વળગી જવાથી આ પ્રમત્ત ગુણસ્થાનવડે સાધ્ય અને રચલ રીતે પુણ્યની પુષ્ટિના કારણરૂપ પડા વશ્યકાદિ કષ્ટ ક્રિયા કરતો નથી, તેને પગે ચાલવા જેવું ગણે છે, અને પ્રમત્ત ગુણસ્થાનમા જેનો લાલ કદાચિત્ થઈ શકે છે, એવું નિર્વિકલ્પ, મનોજનિત, સમાધિરૂપ નિરાલબ્ધન ધ્યાનના અશને કે જે પરમાનંદ સુખના સ્વાદરૂપ છે, તેને ઘોડા ગાડીમા બેસી ફરવા જેવું ચિત્તમા રહેવાથી તેની અભિલાષા રહેતા પ્રમત્ત ગુણસ્થાન ગતવડાવશ્યકાદિ કષ્ટ ક્રિયા કર્મનું સમ્યક્ રીતે આરાધન કરતો નથી અને નિરાલબ્ધન ધ્યાનાશતો પ્રથમ સહનનના અભાવથી પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી, તેથી ઉભય બ્રહ્મ થાય છે તેથી સાધુએ આવશ્યકાદિ ક્રિયા અવશ્ય કરવી જોઈએ આવશ્યક ક્રિયાનો ત્યાગ કરી નિરાલબ્ધન ધ્યાનનો પ્રયત્ન કરવો એ અનુચિત છે ”

મુમુક્ષુએ શકા લાવી પુછ્યું, ‘ મહાનુભાવ, આપ નિરાલબ્ધન ધ્યાનની ભારે પ્રશંસા કરો છો તેથી તે ધ્યાન સર્વોત્તમ છે, તો તે ધ્યાન કરવાનો પ્રયત્ન શામાટે ન કરવો ?’

આનંદ સ્પર્ધિ બોલ્યા—“ ભદ્ર આ પચમકાલમા એ ધ્યાન પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી, તેથી આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓ છોડી તેને માટે પ્રયત્ન કરવો અનુચિત છે, તેને માટે તો હૃદયમા સતત મનોરથો કરવાના છે આપણા આર્હત ધર્મના મહર્ષિઓએ તેને માટે મહાન મનોરથો કરેલા છે જે મનોરથો સામળતા આપણને હૃદયમા મહાનંદ પ્રાપ્ત : મહાનુભાવો કહેતા હતા કે, “ ચિત્ત વૃ-

તિનો નિરોધ કરી, ઇન્દ્રિયોનો સમૂહ તથા તેના વિષયોને દૂર કરી શ્વામેન્દ્રીસની ગત્યાગતિનું રોધન કરી, ધૈર્ય ધારણ કરી, પન્નાસન વાળી કંધાણ કરવા નિમિત્તે, વિધિયુક્ત કોઈ પર્વતની કદરામાં બેસી અને એક વસ્તુ પર દૃષ્ટિ સ્થિર કરી એકાને અતર્ક્ય રહેવાનો લાભ ક્યારે પ્રાપ્ત થશે ?

ચિત્ત નિશ્ચલ થતા, રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, નિદ્રા, અને મદ્ર શાત થતા, ઇન્દ્રિયોના વિકારો દૂર થતા, ભ્રમારબક અધકાર પ્રલય થતા જ્ઞાનનો પ્રકાશ થતા અને આનંદ પ્રગટ થઈ વૃદ્ધિ પામતા આત્મ અવસ્થામાં રહેલા મારા જીવની વનના કૂર સિંહો ક્યારે રક્ષા કરશે ? વળી એક સૂરપ્રભ નામના આચાર્ય કહે છે કે, હે ભગવન, તમારા આગમરૂપી ભેષજથી, રાગરૂપ રોગ નિવર્તવાથી નિર્મળ ચિત્ત યુક્ત થયે, ક્યારે એવો દિવસ આવશે કે જે દિવસે હું સમાધિરૂપ લક્ષ્મીનું દર્શન કરીશ ? ઇત્યાદિ વળી મહાત્મા શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ કહે છે કે, વનમાં પન્નાસનથી બેઠા થકા મારા ખોળામાં મૃગનું બચ્ચુ આવી બેસે, અને હરણનો સ્વામી કાળીયાર મારા મુખને સુધે તે વખતે હું મારી સમાધિમાં નિશ્ચલ રહું ? તેમજ રાત્રીમાં, મિત્રમાં, તૃણમાં, સ્ત્રીઓમાં, સુવણમાં તેમજ પાપાણમાં, મણિમાં તેમજ માટીમાં અને મોક્ષમાં તેમજ ન સારમાં એક સરખી જીવિવાળો હું ક્યારે થઈશ ?

તેવી જ રીતે મંત્રી વસ્તુપાણ, તથા પરમતમાં ભર્તૃહરિએ પણ મનોરથો કરેલા છે અને જે મનોરથ જે કહે છે, તે હુમ્પ્રાપ્ત વસ્તુનો જ કરે છે, પરંતુ જે વસ્તુ કદાચિના સુખે મળતી હોય તેનો મનોરથ કોઈ કરતું પણ નથી જેથી હે મુમુક્ષુ ? પ્રમત્ત સુખસ્થ વિવેકી પુરૂષોએ પરમ સંવેગ જાવથી અપ્રમત્ત સુખસ્થાનનો સ્પર્શ કર્યો હોય તો પણ સર્વ પ્રકારે પરમ શુદ્ધ પરમાત્મવત્ત્વ સંવિત્તિનો મનોરથ કરવો પરંતુ ષટ્કર્મ, પડાવરડાદિ વ્યવહાર ક્રિયાનો પરિહાર કરવો નહીં.

“ભદ્ર, આવા આવા ધ્યાનના મનોરથો કરો આપણા પચમ કાળના પૂર્વીચાર્યો બધા જાવનાઓ કરતા હતા, પણ પોતાના નિત્યા

નુદાનથી તદ્દન વિમુખ થતા નહતા આ ઉપરથી સાધુઓએ સમજવાનું છે કે, સત્તિદિવસ લાગેલા દૂષણોનો ઉચ્છેદ કરવાને અવશ્ય પડાવશ્યાદિકે ક્રિયાઓ ન્યાસુધી ઉપગ્ના ગુણુસ્થાનોથી સાધ્યને નિરાલબન ધ્યાન પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાસુધી કરવી જોઈએ

મુમુક્ષુએ પ્રસન્નતાથી કહ્યું, “ ભગવન્, આપની આ વાણીએ મારા અ તરાત્માને પ્રસન્ન કર્યો છે, હવે આ પગથીઆ ઉપર જે ત્રેયઃ આદલાઓ છે, અને તેમાંથી જે એકાશી કિરણો નીકળે છે, તે દેખાવની સૂચના સમજાવો ”

આનંદ મુનિએ કહ્યું, “ ભદ્ર, આ પ્રમત્ત ગુણુસ્થાન રૂપ છટ્ટા પગથીઆપર વર્તનારા જીવને ચાર પ્રત્યાખ્યાનનો બંધ-વ્યવસ્થા હોવાથી તે ત્રેશક પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે, એ સૂચવવાને માટે આ ત્રેશક આદલાનો દેખાવ છે અને અર્હિ તિર્યગ્ગતિ, તિર્યગાનુપૂર્વી નીચ ગોત્ર, ઉદ્યોત તથા ચાર પ્રત્યાખ્યાન, એ આઠ પ્રકૃતિનો ઉદય વ્યવસ્થા હોવાથી તેમજ આહારક શરીર અને આહારક અ ગોપાગનો ઉદય હોવાથી તે એકાશી પ્રકૃતિ વેદે છે, એ વાત સૂચવવાને આ એકાશી કિરણોનો દેખાવ આપેલો છે સર્વ મળીને એકસો આડત્રીશ પ્રકૃતિની સત્તા આ સ્થળે દર્શાવી છે

ભદ્ર, આ સૂચનાનું મનન કરી તું તારા આત્માની સ્થિતિનો વિચાર કરજે તે વિચાર કરવાથી તું તારા શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખી શકીશ અને છેવટે તારા ચિદાનંદ સ્વરૂપનો આનંદ મેળવી શકીશ આ માનવ જીવનની મહત્તાનો પરમલાભ મેળવવાને માટે એજ પરમ અને ત્રેય માધક કર્તવ્ય છે

સપ્તમ સોપાન (અમરત ગુણસ્થાન)

હાનુભાવ આનંદ સૂરિ હૃદયમા ધર્મધ્યાન કરી અને આત્મસ્વરૂપનું ચિતવન કરી મધુર વાણીથી જોડ્યા — 'ભદ્ર, હવે તને તારા સ્વાનુભવનો ખ્યાલ થયો હશે, આ સુદર નિસરણીના દેખાવો તારા હૃદયમા વિશેષ ન કાશ પાડતા જાય છે તારી દિવ્ય અને જ્ઞાનમય દૃષ્ટિ પૈ

દૃગ્લોક અને આદિમક ઘડીઓનું ચથાર્ય નિરીક્ષણ કરવાને મમથર્થ થઈ છે બાહ્ય અને આતર પદાર્થોનું પૃથક્કરણ કરવાની અગાધ શક્તિ તને પ્રાપ્ત થતી આવે છે

વત્સ હવે આ નીસરણીના સાતમા પગથીઆ ઉપર દૃષ્ટિ કર એ સુદર સોપાનની અદર જે દેખાવો આપેલા છે, તે દર્શનીય અને જોધનીય છે આ સુદર સોપાનના દેખાવો ખરે ખર ચમત્કારી છે તેમનું સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી નિરીક્ષણ કર અને તેના બુદ્ધિ તત્વથી વિચાર કર ”

સુમુખ જોડ્યો—“મહાનુભાવ, આ સુદર સોપાન મારા દૃષ્ટિ માગમા આવેલ છે, પરંતુ તેના ચમત્કારી દેખાવોની સૂચનાઓ મારા ધ્યાનમા આવતી નથી, તે કૃપા કરી મમજાવો ”

આનંદસૂરિ જ્ઞાનદ વદને જોડ્યા—“ભદ્ર આ સોપાનની અર્પુર્વ શોભા જોવા જેવી છે તેની આસપાસ ચાર જ્યોતિના દીવાઓ પ્રકાશી રહ્યા છે તેની બાહર થોડે છેટે છ રત્નમય પેટીઓ પડેલી છે, પગથીઆની કોર ઉપર સાત ચાહવાઓ છે અને તેમાની અકુશલ,

ઓગપુમાં અને છેનેર એમ જૂદા જૂદા કિશો નીકળે છે, જે એ કદર એકસો આડનીશની મધ્યાએ પહોંચે છે આ દેખાવોની અદર એવું મનોહર રહસ્ય રહેતું છે કે, જે ઉપરથી બબ્બાઆત્મા પોતાની આત્મિકગિનિનું સ્વરૂપ મમન શકે છે

ભાસ્ત્રુમુક્તિ, આ સાતમા પગથીઆનું સ્વરૂપ જાણવા જેવું છે આ મોપાન અપ્રમત ગુણસ્થાનના નામથી જોળખાય છે પચમહાવ્રતને ધારણ કરનાર મુનિ પાત્ર પ્રકારના પ્રમાદને અભાવે આ પગથીઆ ઉપર આગેહણ કરનારા થાય છે આ સ્થાનપરવર્તનારા જીવને નજવલન ચાર વાચ તેમજ નોડપાયનો ઉદય જેમ જેમ મહ થનો જાય છે, તેમ તેમ તે અપ્રમત થતો જાય છે આ ગુણસ્થાનપર આવેલા જીવો મોહનીય કર્મનો ઉપશમ કરવામા તેમજ ક્ષય કરવામા નિપુણ થતા જાય છે અને તેમ થવાથી તેઓ મહધ્યાનનો આરભ કરે છે, અને તે માથી અનેક જાનના આત્મિક લાભો મેળવે છે ”

મુમુતુએ પ્રશ્ન કયો—“ જાગવન, મોહનીય કર્મ કેવું હશે ? મને તેનો ઉપશમ કે ક્ષય કરવાથી શો લાભ થતો હશે ? ”

આનંદના ઉદ્ધિમા મગ્ન થયેલા આનંદ મુનિ મધુર સ્વરથી જોડ્યા—“ ભદ્ર, જેમાથી જીવને મોહ ઉત્પન્ન વાય છે, તે મોહનીય કર્મ કહેવાય છે તે મોહનીયકર્મની સમ્પદ્ત્વમોહ, મિશ્રમોહ, મિથ્યાત્વ મોહ, અને અનતાનુબંધીચાર—આ સાત પ્રકૃતિ વિના એકવીશ પ્રકૃતિ કેવ મોહનીય કર્મને ઉપશમ કરવામા તેમજ ક્ષય કરવામા જ્યારે પવિત્ર મુનિ મનુષ્ય થાય છે, ત્યારે તે મહા મુનિ માલબન ધ્યાનનો ત્યાગ કરી નિગલબન ધ્યાનમા પ્રવેશ કરવાનો આરભ કરે છે આ મહાન્ લાભ મોહનીયકર્મના ઉપશમથી તેમજ ક્ષયથી મહા મુનિ મેળવી શકે છે ”

મુમુતુ જોડ્યો—“ એ મહા મુનિ કેવા હોવા જોઈએ ? તે કૃપા કરી મમનનો ” આનંદ મુનિએ કહ્યું,—“ ભદ્ર, જે મહાત્મા પચમહાવ્રતને ધારણ કરે છે, અદાર હજાર શીલાગના લક્ષણો સુપ્ત છે, જે સર્વદા આગમનો સ્વાધ્યાય કરનારા છે, જેની પવિત્ર

મનોવૃત્તિમા રાગનો પ્રકાશ પડેલો છે, જેઓ એકાગ્ર ધ્યાનવાન અને માનવાન છે, તે મહા મુનિ પૂર્વોક્ત મોહનીયકર્મનો ઉપશમ તેમજ ક્ષય કરી નિરાલબ્ધ ધ્યાનમા પ્રવેશ કરવાનો આજ્ઞા કરે છે અને તે ધ્યાનનો આરભ પણ આ સોપાન ઉપર થાય છે ”

મુમુક્ષુએ ઉત્સુક થઈને પ્રશ્ન કર્યો—“ ભગવન, અહિં ધ્યાન કરનારા યોગીઓ કેવા હોય છે ? તેમનું સમ્યક સ્વરૂપ સમજાવો તે મારી શુભ ભાવનામા વૃદ્ધિ થશે ”

મહાનુભાવ બોલ્યા—“ ભદ્ર, સાલબ્ધ ધ્યાનનો ત્યાગ કરી નિરાલબ્ધ ધ્યાનમા પ્રવેશ કરનારા યોગીઓ ત્રણ પ્રકારના કહેવાય છે ૧ પ્રારભક, ૨ તન્નિષ્ઠ, અને ૩ નિષ્પન્નયોગ જે યોગીઓ રવાભાવિક રીતે અથવા કોઈના સસર્ગથી વિરતિની પરિણતિ પ્રાપ્ત કરી કોઈ એકાગ્રે બેસી પોતાના મર્કટ જેવા અપણ મનને શેકવાને માટે પોતાની દૃષ્ટિને નાસિકાના અથવા ભાગે રાખી અને વીરાસ નપર બેસી વિધિવતે સમાધિનો આરભ કરે તેઓ પ્રારભક જાતના યોગીઓ કહેવાય છે પ્રાણ-વાયુ, આસન, ઇન્દ્રિયો, મન, ક્રુધા, તૃષ્ણા અને નિદ્રાનો જય કરી, અતરમા તત્ત્વનું ચિંતન કરે અને સર્વ પ્રાણી ઉપર પ્રમોદ, કરુણા, અને મૈત્રી ભાવના ધારણ કરે તે તન્નિષ્ઠ યોગીઓ કહેવાય છે જેમા અદર અને બાહ્યર સ્પર્શ-વિદ્યપના ક'લોલ હૃદયવતા નથી, અને જેમા મ'પૂર્ણ શુદ્ધ વિદ્યારૂપ કમલિની ખીરી રહી છે, એવા જેમના માનસ—મનની અદર નિર્લેપ એવો હસ—આત્મા સતત અમૃતનું પાન કરે છે, તે નિષ્પન્ન યોગી કહેવાય છે આવા યોગીઓ આ સોપાન ઉપર નિરાલબ્ધ ધર્મધ્યાનના અધિકારી બને છે ”

મુમુક્ષુ સ્નાન કરી બોલ્યો—“ ભગવન, અહા! આપની આ વાણી સાંભળી મારા હૃદયને અત્યંત આનંદ પ્રાપ્ત થય છે અહા! આહતધર્મની યોગવિદ્યા કેવી ચમત્કારી છે ? જોન યોગીઓએ એ વિજ્ઞાને માટે કેવો પ્રયત્ન કરેલો છે ? પ્રારભક, તન્નિષ્ઠ અને નિષ્પન્ન યોગીઓનો ક્રમ કેવો ઉત્તમ છે ! આવી યોગ વિદ્યાનો મારા હૃદયમા

આવીર્ભવ થજે, અને યોગવિદ્યાના પ્રભાવથી આ આગ્નિક આત્મા અલકૃત થજે.” ભગવન્, હવે કૃપા કરી આ સોપાનનું સ્વરૂપ સમજાવો હું પણ અપ્રમત થઈ તે સામજવાની ઈચ્છા રાખું છું ”

સુમુક્તુની આવી ભાવનામય વાણી સાંભળી આનંદસૂરિ હૃદય માં સતુટ થઈ વિચારવા લાગ્યા અહા! ઉપદેશનો પ્રભાવ કેવો વિંધ્ય છે ? આ આસ્તિક આત્મા અનુક્રમે કેવી ઉન્નતિપર આવતો જાય છે આ નીસરણીનો દેખાવ તેના હૃદયને નિર્મળ બનાવતો જાય છે, અને તેના આત્માને ગુણોનું પોષણ કરતો જાય છે હવે આ ભક્તિકાંતુ આત્મસ્વરૂપનો પ્રેમી બન્યો છે તેણે બાહ્યવસ્તુની પ્રીતિ છોડી છે, આત્મિકકલા પ્રગટ કરવા નિશ્ચય કર્યો છે, આત્મ વિચારણામાં તે તત્પર થયો છે આત્માનુભવ રૂપ રસનું પાન કરવા અને અવિચલ કલાને પ્રાપ્ત કરવા આ ઉત્તમાજ થયો છે, હવે અદ્ય સમયમાં આ ધીર પુરૂષ ગિવમાર્ગની સન્મુખ આવી શકશે ”

આ પ્રમાણે વિચારી તે મહાત્મા મધુર સ્વસ્થી બોલ્યા-“ભદ્ર, તારી પવિત્ર પરિણતિ જોઈ હું અત્યંત પ્રમજ થયો છું હવે આ મો પાનના દેખાવની સૂચનાઓ વિષે જે કાંઈ સમજાવી આપું, તે ધ્યાનમાં રાખજો આ સુદર મોપાન કે જે અપ્રમત ગુણુસ્થાનના નામ થી ઓળખાય છે, તેની અદર નિરાલ બન ધ્યાનનો પૂર્ણ રીતે સંભવ છે જે આ પગથી આની આસપાસ ભર્યાતિના ચાર દિવાઓ છે, તે ચાર પ્રકારના ધ્યાનને સૂચવે છે આ ધ્યાનમાં વર્તનાર આત્માને મુખ્યપણે ચતુર્વિધ ધર્મધ્યાન હોઈ શકે છે ધર્મધ્યાનના મૈત્રી પ્રમુખ, આજ્ઞાવિચય પ્રમુખ અને રૂપસ્થ પ્રમુખ ચાર ચાર ભેદ દર્શાવેલ છે સર્વ જીવ સાથે પ્રેમભાવ ચિંતવવો સર્વ જીવનું ભલું ચહાવું, સર્વ જીવ ઉપર હિતબુદ્ધિ રાખવી તે મૈત્રી ગુણિજનનું તેમજ જ્ઞાનિ જનનું તેમજ જ્ઞાની પ્રમુખ ઉત્તમ જીવોના શુભકાર્યોથી તેઓનું બહુમાન કરવું, તેમને જોઈ હર્ષ કરવો એ પ્રમોદ હીન, તથા હું ખી પ્રાણીઓ તરફ દયા લાવવી તેનું શુભ ચિંતવન કરી તેઓનું હું ખ દૂર કરવું અને અધર્મને ધર્મ પમાડવાની અભિલાષા એ ક્રોધા અને

હિ સાધી અધમ કરનારા પ્રાણી તરફ તેમજ દેવગુરુધર્મની નિંદા કરનારા દુષ્ટ આચાર્યવાળા જીવોનું ગુરુ નહિ ચાહતા, તેઓ પોતપોતાને કર્મને વરા છે એમ વિચારી તેઓના ઉપર રાગદ્વેષ નહિ રાખતા મધ્યમ પરિણામે વર્તવું તે માધ્યસ્થ્ય એ ચાર ભાવનાનો ધર્મધ્યાનમાં ગમાવેશ થઈ જાય છે. બીજા આજ્ઞાવિચર્ય વગેરે ચાર લોક છૂટા ગુણસ્થાનને પ્રસંગે કહેવામાં આવ્યા છે ખાસ કરીને આ સોપાનના ઉપર ચાર પ્રકારનું ધ્યાન ઉપાદેય છે, તે સાવધાન થઈને સાબળવા જેવું છે. પહેલું રૂપસ્થ ધ્યાન કહેવાય છે, જેની અદર રૂપમાં રક્ષા છતાં પણ આ પ્રમાણે ચિંતવન કરાય છે—“આ મારો જીવ અરૂપી, અને અનતગુણી છે, પરંતુ તે શ્રી અરિહંતના અતિ શયોનું અવલંબન કરી તે સ્વરૂપની સાથે આત્મ સ્વરૂપની એકતા કરવાનો અધિકારી છે” આવું ચિંતવન કરનારું ધ્યાન તે રૂપસ્થ ધ્યાન કહેવાય છે.

બીજા ધ્યાનનું નામ પિંડસ્થ ધ્યાન છે તેની અદર પોતાના શરીરધારી જીવમાં પણ પરમેષીના ગુણોની ધારણા કરવામાં આવે છે. ગુણોના ગુણરૂપ પિંડનું તેમાં ચિંતવન થાય છે તેથી તે પિંડસ્થ ધ્યાન કહેવાય છે.

ત્રીજા ધ્યાનનું નામ પદ્મસ્થ ધ્યાન છે તેની અદર પણ પરમેષીના ગુણનું સ્મરણ કરી તેમની વાણી વ્યાપારરૂપ ધ્યાન કરવામાં આવે છે.

ચોથું રૂપાતીત ધ્યાન છે એ સર્વમાં ઉત્કૃષ્ટ ધ્યાન છે નિરંજન નિર્મળ, નિર્વિકલ્પ, (સકલ વિકલ્પ રહિત) અજોડ, એક શુદ્ધ સત્તા સ્વરૂપ, ચિદાનંદ તત્વામૃત રૂપ, અસંગ, અખંડ, અને અનંત ગુણ પર્યાય રૂપ આત્મસ્વરૂપનું ચિંતવન કરવામાં આવે છે.

સાધં મુમુક્ષુ, આ ચતુર્વિધ ધર્મધ્યાન આ સોપાનની અદર મુખ્યપણે હોય છે તેમાં જે રૂપાતીત ધ્યાન છે, તે શુદ્ધ ધ્યાનરૂપ હોવાથી અશ માત્ર ગૌણપણે રહે છે.” મુમુક્ષુ હર્ષના આવેશથી બેચેન—“મહાશય, આપના કહેવાથી મને આ સોપાન વિશેષ રૂ

ચિક્ર લાગે છે આ ધ્યાને વર્તનારા આત્માઓને હું પૂર્ણ ધન્યવાદ આપુ છું અને આ મોપાનના સ ગને માટે ઉચ્ચ ભાવના ભાવુ છું હવે કૃપા કરી આ દેખાવોની હેતુ ભરેલી સૂચનાઓ સમજાવો ”

આનંદ સૂરિ બોલ્યા—‘ ભદ્ર, જો, આ સાતમા સોપાનની બા હેર થોડે છેટે રત્નોની છ પેટીઓ દેખાય છે, તેની સૂચના જાણવા લેવી છે આ ગુણુસ્થાનમા સામાયિક વગેરે ષડાવશ્યક ક્રિયાઓ હોતી નથી તે વ્યવહાર ક્રિયા રૂપે નથી પરંતુ નિશ્ચય ક્રિયા રૂપે છે એટલે સામાયિક વગેરે ક્રિયાનો સંબંધ આત્માની સાથે છે, તે આ ત્માનાજ ગુણુ છે આર્હત સિદ્ધાંતમા સામાયિકનો અર્થ આત્માજ કહ્યો છે આ જો રત્નોની છ પેટીઓ સોપાનની બાહે જરા દૂર રાખવામા આવી છે તે ‘ સામાયિક વગેરે ષડાવશ્યક ક્રિયાઓ રત્નરૂપ છે, પણ તે વ્યવહારરૂપે આ સ્થાનમા નથી ’ એમ સૂચવે છે આ સૂચના ખરેખર અવધારણા કરવા યોગ્ય છે ”

સુમુખ ઇતિબરીથી બોલ્યો—“ભગવન્, આ સૂચના જાણી મારા હૃદયમા પ્રબોધનો ભારે પ્રકાશ પડ્યો છે, તથાપિ એકસૂક્ષ્મ શકા ઉત્પન્ન થાય છે તે આપ મહાનુભાવ દયા લાવી દૂર કરજો ”

આનંદર્ષિ બોલ્યા—“ભદ્ર, ખુશીથી તારી શકા પ્રગટ કર હું યથા મતિ તેનો પરિહાર કરીશ ”

સુમુખ મગ્ન થઈને બોલ્યો—“મહાનુભાવ, વ્યવહાર ક્રિયારૂપ ષડાવશ્યકક્રિયા આ ગુણુસ્થાન ઉપર શામાટે ન હોય? તે કૃપા કરી દર્શાવો ”

મહાત્માએ ઉત્તર આપ્યો,—“ ભદ્ર, આ અપ્રમત્ત ગુણુધ્યાન મા સત્ ધ્યાનના યોગથી નિરંતર ધ્યાનમાજ પ્રવૃત્તિ રહે છે, અને તેથી આત્મા સ્વાભાવિકી, સહજ, નિત્ય એવી પોતાની સકલ-વિ કલ્પ રૂપ માલાનો ત્યાગ કરે છે, તેથી તે (આત્મા) અહિં નિર્મળ એક સ્વભાવ રૂપે રહે છે અને આ મોપાનપર વર્તનાર છવ્વેલા

૧ કોષનો નિર્મલ કરવાથી તેનો ઉપરામ થાય છે, એાબનો નિર્મલ કરવાથી તૃપ્તિનો ઉદય થાય છે અને અનેક ભવની સચય કૃત્રી અટકાઈ રજાથી આત્મવ્યવસ્થાને વાગેલો મેલ, તપ સંયમથી ધોવાથી આ ગુણુસ્થાન ભાવનુશ્ચિત્તે રહેવાય છે

વતીર્થમા સ્નાન કરીને પરમ શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે અને અનુક્રમે ધ્યાનાવલંબી થઈ પરમાનંદરૂપ સમુદ્રમા પ્રવેશ કરે છે, તેથી આ શુભસ્થાનમા વ્યવહાર ક્રિયા રૂપ પડાવશ્યકક્રિયા કરવાની જરૂર રહેતી નથી ■

મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈને જોત્યો—“ ભગવન્, તમારા વચનાએ મારી શકાનો ઉચ્છેદ કયો છે, હવે આ સોપાનને ભગતી ખીજ સૂચનાઓ સમજાવો ”

આનંદ મુનિ જોત્યા—“ ભદ્ર, આ સાતમા સોપાનની ઠોર ઉપર જે સાત ચાદલાઓ ચળકે છે, તે એવું સૂચવે છે કે, આ સ્થાનપર આડક યથેલો જીવ ૧ શોક, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ અસ્થિર, ૫ અશુદ્ધ, ૬ અયશ, અને ૭ અશાતા વેદનીય આ સાત પ્રકૃતિનો બંધ—બંધવચ્છેદ કરે છે, તેની ઉપર જે અઠાવન અને એગણસાક કિરણો દેખાય છે, તે ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, આદ્યારક, આદ્યારક ઉપાગ અને જો દેવાયુ ન બાધે તો તે જીવ અઠાવન પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે અને દેવતાનું આયુષ્ય બાધે તો એગણસાક પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે અને સ્વાનર્દિનિક અને આદ્યારકદ્રિકનો ઉદય બંધવચ્છેદ કરે તો છેતેર પ્રકૃતિનું રૂળ વેદે છે, જે આ કિરણોની સખ્યા તે વાતને સૂચવે છે જ્યાં તે કિરણોની એકદર એકસો આઠની-શની સખ્યા છે, તે તેટલી પ્રકૃતિની સત્તાની વાત દર્શાવે છે ભદ્ર, આ પ્રમાણે આ સોપાનના દેખાવોની સૂચના મનન કરવા જેવી છે અને તેથી પવિત્ર અને લબ્ધ આત્મા પોતાની આત્મિકઉત્તતિમા આગળ વધે છે ”

આનંદ સૂરિના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષુ આનંદ સાગરમા મગ્ન થઈ ગયો તેના મુખ મઠલ ઉપર આનંદના કિરણો પ્રસરી ગયા તે સન્નિવૃત્ત વદને જોત્યો—“ ભગવન્, આ સોપાનનો વૃત્તાત્ત જાણી મારા આતર બોધમા વધારો થયો છે અમમત્ત શુભસ્થાનનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મારા મસ્તિષ્કમા સ્ફુરી રહ્યું છે અને તેને માટે ઉપર ઉપર લબ્ધ સાવનાઓ પ્રગટ થયા કરે છે

અષ્ટમ સોપાન.

(અપૂર્વકરણુ ગુણુસ્થાન.)

ત્રિક કાર્ય કરવામા તત્પર બનેલા, સર્વ વિશ્વનુ સમદૃષ્ટિથી નિરીક્ષણ કરનારા, જન્મ, જરા, મૃત્યુ, આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, સ યોગ વિયોગ જન્ય અ ન ત દુ ખાનલમા પચાતા પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કર વાની ઉત્તમ ઇચ્છા રાખનારા અને પરહિતમા આ ત્મહિત સમજનારા મહાતુલાવ આન દસૂરિ મુમુક્ષુને ઉદ્દેશીને બોલ્યા-
“ ભદ્ર, આ નીસરણી તરફ દષ્ટિ કરી આઠમા પગથીઆનુ અવલોકન કર એ સુહર સોપાનની આસપાસ જે દેખાવો આપેલા છે, તેમની સૂચનાઓ ઘણીજ ગ ભીર અને વિચારણીય છે

ભદ્ર, આ આઠમુ સોપાન અપૂર્વકરણુ ગુણુસ્થાનના નામથી ઓળખાય છે આ ગુણુસ્થાનપર આવેલા જીવને અપૂર્વ એવા આત્મ ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી આસ્થાનનુ નામ અપૂર્વકરણુ પડેલુ છે આ પગથીઆની આસપાસ પાચ હીરાઓ ચળકી રહ્યા છે, અને તેની બ ને બાજુ બે પ્રકાશમય પ કિતઓ દેખાય છે આ દેખાવો આ ગુણુ સ્થાનના શુદ્ધસ્વરૂપને બતાવી આપે છે અને તેની અ તર ગ ખુબી દર્શાવે છે જે આ પગથીઆની આસપાસ પાચ હીરાઓ ચલકે છે, તેઓવી સૂચના આપે છે કે અહીં આવેલા જીવને રસઘાત, સ્થિતિઘાત, ગુણુશ્રેણિ, ગુણુસ ક્રમ અને અપૂર્વ સ્થિતિબદ્ધ એ પાચ વિષયોનો લાભ થાય છે

જ્યારે ચારિત્ર મોહનીયની એકવીશ પ્રકૃતિ ઉપશમાવવા તેમજ ક્ષય કરવા વાસ્તે અત્યંત શુદ્ધ અધ્યવસાયથી વીર્ય વિશેષ ઉદ્ભવિત થવાથી એ પાત્ર પ્રકારના મહાન્ લાભો સંપાદન થાય છે,” અને આ ગુણસ્થાનમાં અપૂર્વ આત્મગુણની પ્રાપ્તિ થવાથી તેનું નામ અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાન આપવામાં આવ્યું છે સુમુખએ પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન્, આપે જે આ પાત્ર હીરાની સૂચના બતાવી તેમાં ગુણશ્રેણી અને ગુણસંક્રમ વિષે વધારે સમજાવી આપવાની કૃપા કરો.” આનંદ મુનિએ આનંદ પવન જણાવ્યું વત્સ, અપૂર્વ કરણાદિ અશયીજ જે પ્રકારની શ્રેણી પર આશિષ્ણુ ઘટ્ટ થઈ છે જે આ પગથીઆની બને બાજુ જે પ્રકાશમય પ્રકિતઓ છે, તે જે પ્રકારની ગુણશ્રેણીને સૂચવે છે એક શ્રેણીનું નામ ઉપશમશ્રેણી છે અને બીજીનું નામ ક્ષપકશ્રેણી છે જ્યારે આ અપૂર્વકરણ સોપાનમાં જીવ આરોહણ કરે છે ત્યારે તે સમયે અપૂર્વકરણના પ્રથમ અશયીજ જે ઉપશમક હોય તે ઉપનામ શ્રેણીએ ચઢે છે અને જે ક્ષપક હોય તે ક્ષપકશ્રેણીએ ચઢે છે.”

સુમુખએ શકા લાવી પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન્, ઉપશમક કોણ કહેવાય? અને તેની ચોખ્ખતા કેવી રીતે થાય? તે કૃપા જરી સમજાવો.”

આનંદ મુનિએ ઉત્તર આપ્યો “વત્સ, માબળા, જે ઉપશમક મુનિ શુકલ ધ્યાનના પ્રથમ પાયાનું ધ્યાન કરે છે, તે ઉપશમક કહેવાય છે અને તે ઉપશમશ્રેણીને અગિકાર કરે છે જે મુનિ પૂર્વગત શ્રુતના ધારણ કરનારા, નિરતિચાર ચારિત્રવાળા અને પ્રથમના ત્રણ સંજનનથી શુદ્ધ એવા મુનિ ઉપશમ શ્રેણીને પ્રાપ્ત કરે છે તે ઉપશમ શ્રેણીવાળા મુનિ જો અરૂપ આયુષ્યવાળા હોય તો કાળધર્મને પામ્યા પછી તેઓ પાત્ર અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ જેમને પ્રથમ સંજનન હોય તેજ અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને જે બીજા સંજનનવાળા હોય છે તે અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થતા નથી જેઓ સેવાત સંજનનવાળા હોય છે, તેઓ ચોથા મહેદ્ર દેવલોક સુધી જઈ શકે છે એમને ત્યાં સુધી ઉત્પન્ન થાય છે

ખાડીના કીલિકાદિ ચાર સ હનનવાલા જાળે દેવલોક ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ કરતા આમુધી ગમન કરી શકે છે પ્રથમ સ હનનવાલા મોક્ષ સુધી ગમન કરી શકે છે, અને જેનું આયુષ્ય સાતલક અધિક હોત તો તે અવશ્ય મોક્ષ જાત, તેજ મ્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે ”

મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો—“ભગવન્, આપની વાણીએ મારા હૃદયની શકા પરાન્ત કરી છે, હવે ક્ષપકગ્રેણીનું સ્વરૂપ કહેવાની કૃપા કરો ”

મુનિવર્ત્ત મગ્ન થઈને બોલ્યા—“વત્સ, ચરમશરીરી એટલે જેનું છેત્તુ શરીર છે, અને જેણે આયુષ્ય ખાધેલ નથી એવા અત્તપ કર્મી ક્ષપકમુનિને ચોથા ગુણસ્થાનમાં નરકાયુનો ક્ષય થઈ જવાથી અને પાંચમા ગુણસ્થાનમાં તિયચના આયુષ્યનો ક્ષય થઈ જવાથી તેને સાતમા ગુણસ્થાનમાં દેવાયુનો ક્ષય થઈ જાય છે, તે સાથે દર્શન મોહના સમકનો પણ ક્ષય થઈ જાય છે ત્યાર પછી તે ક્ષપકમુનિને એકસો આઠનીરા કર્મપ્રકૃતિનીજ સત્તા રહે છે, ત્યારે તે આઠમા ગુણસ્થાનના પગલીઆપર ચડે છે આ સ્થાન ઉપર ઉત્કૃષ્ટ રૂપાતીત નામના ધર્મવ્યાનનું તે વારવાર સેવન કરતા અભ્યાસરૂપ થઈ જાય છે, તેથી તેને અહિં નત્વ પ્રાપ્તિ થાય છે

વત્સ, આ આઠમા સોપાન ઉપર આવેલો આત્મા—જીવ પૃ-મકૃત્વ વિતર્ક સમવિચાર નામના શુકલ ધ્યાનના પ્રથમ પાયાનું ધ્યાન કરે છે, તેનું ધ્યાન કરનાર મુનિ વન્, નયન નારાય નામના પ્રથમ સ હનન યુક્ત હોય છે જે મહનન તેની આત્મિક ઉન્નતિમાં ઉપયોગી વધ પડે છે ”

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન્, આ સોપાન ઉપર ચોગીંદ્ર ક્ષપક કેવી રીતે ધ્યાન કરે છે, તે કૃપા કરી કહો ”

જ્ઞાનદસૂરિ બોલ્યા—“ભદ્ર, આ સોપાન ઉપર રહેલ ક્ષપક મુનિ વ્યવહાર અપેક્ષા ધ્યાન કરવાને યોગ્ય થાય છે તે નિખિડ હૃદ

પર્યાસન કરે છે નીશ્ચય આસન કરીને કારણકે આસન જયજ્ઞ ધ્યાનના પ્રથમ પ્રાણ છે જે પર્યાસન જવાના બધા ભાગમાં પગ ઉપર કરવાથી થાય છે તેમ ક્રેટલાએક સિદ્ધાસન પણ કરે છે વળી આસનનો કાંઈ નિયમ નથી એમ પણ કહેલું છે જે આસનથી ચિત્તની સ્થિરતા થાય એવું ગમે તે પ્રકારનું આસન તે વાસ્તવિક છે

જ્યારે તે ક્ષપકચોગી ધ્યાનસ્થ થાય છે, ત્યારે તેણે નાસિકાના અગ્ર ભાગમાં જેણે નેનની દૃષ્ટિ સ્થાપન કરેલી છે એવા પ્રસન્ન નેન વાળા હોય છે, તેમજ તેના નેત્રો અર્ધ વિકલીત રહે છે તે સમયે તેના મન ચિત્ત અને અત કરણના સંક્રમ-વિક્રમરૂપ આપાર ભાગ થાય છે તે કાલે તેનામાં કોઈ જાતની ધમ્મહોતી નથી માત્ર આ જ સારનો ઉચ્છેદ કરવાનોજ તેનો ઉદ્ધમ રોગ છે કારણકે ભવને ઉચ્છેદ કરવાની અભિલાષાવાળા ધ્યાનવાનનેજ યોગની સિદ્ધિ થાય છે તે મહાન યોગી પ્રાણાયામદ્વારા પોતાના પ્રાણનો રોધ કરે છે તે પ્રાણાયામના પૂરક, રચક અને કુભક એવા ત્રણ પ્રકાર જને છે આસોઆસને પૂરે તે પરક, તેને બાહર ખાલી કરે તે રચક અને અદર નિરોધ (ધડા રૂપે અતિશયે કરી સ્થિર કરે) તે કુભક કહેવાય છે પૂરકમાં બાર આગળ સુધીના બાહરના પવનને આકર્ષવામાં આવે છે રચકમાં નાભિકમલના ઉદરથી હલવે હલવે પવનને બાહર કાઢવામાં આવે છે અને કુભકમાં પવનને ઘડારૂપે અતિશય સ્થિર કરવામાં આવે છે વત્સ, આ પ્રમાણે ત્રિવિધ પ્રકારે પવનને જીતવાથી મનનો નિરોધ (વશ) થઈ શકે છે, કારણકે, જ્યાં મન છે ત્યાં પવન અને જ્યાં પવન ત્યાં મન રહેલું હોય છે તેનીરીને પવનના જયથી આકુચન તથા નિર્ગમન સાધીને વાયુનો સંગ્રહ અને ચિત્તનું એકાગ્રપાત્ર સાધી (ચિંતન કરીને) સમાધિને વિષે નિશ્ચલતા પ્રાપ્ત થાય છે ॥

સુમુત્રએ શકા લાવી કહ્યું—“ભગવન્ જ્યારે તો એમ સિદ્ધ થયું કે, ક્ષપકચોગીપર આરોહણ કરતા પ્રાણાયામનો ક્રમ અવશ્ય રાખવો એમ પ્રાણાયામના ક્રમ શિવાય ક્ષપકચોગીપર આરોહણ થઈ શકે નહીં, એમ મમજ્ઞુ ॥”

આનંદમુનિ બોલ્યા—“વત્સ, એમ સમજવાનું નથી દ્રવ્ય અને ભાવના ભાવનીજ પ્રધાનતા છે પ્રાણાયામ કરે તોજ ક્ષપકશ્રેણીએ ચડી શકાય એવો કાંઈ નિયમ નથી એ દ્રવ્ય છે ક્ષપક પુરૂષનો ભાવ જ ક્ષપકશ્રેણીનું કારણ છે પ્રાણાયામ વગેરે તો તેના આડબર છે તત્ત્વથી તો ભાવજ પ્રધાન છે મરૂદેવા વગેરે ઘણા આત્માઓ કેવળ ભાવથીજ ક્ષપકશ્રેણીપર આરૂઢ થયેલા છે ”

સુમુખ સાનંદ વદને બોલ્યો—“ભગવન, તે વિષે હવે હું નિશ્ચય થયો છું કૃપા કરી શુકલ ધ્યાનના પ્રથમ પાયાનું સ્વરૂપ સમજાવો ”

આનંદમુનિ હર્ષિત વદને બોલ્યા—“ભદ્ર, શુકલધ્યાનના પ્રથમ પાયાનું નામ સપૃથક્ત્વ, સવિતર્ક, મવિચાર છે તેમા વિતર્ક સહિત વર્તે તે સવિતર્ક, તેમજ વિચાર સહિત વર્તે તે મવિચાર અને પૃથક્ત્વ સહિત વર્તે તે સપૃથક્ત્વ આ ત્રણ વિશેષણ શુકલ હોવાથી તેનું તે નામ સાર્થક છે તેમા શ્રુત શાસ્ત્રની ચિંતા રહે છે, તેથી તે સવિતર્ક છે, શબ્દ અર્થ તથા યોગાતરમા સક્રમણ કરવાના તેમા વિચાર થાય છે, તેથી તે સવિચાર છે, અને દ્રવ્યગુણ પર્યાયાસ્થિતિ તેમા અન્યપણુ છે, તેથી તે સપૃથક્ત્વ છે એટલે તે ધ્યાન ધરતા અતરંગ ધ્વનિરૂપ વિતર્ક થાય છે, કારણકે સ્વક્રીય નિર્મળ પરમાત્મ તત્ત્વ અનુભવમય અતરંગ ભાવગત આગમના અવલંબનથી આ સવિતર્ક ધ્યાન છે, અને તેથી જે ધ્યાનમા પૂર્વોક્ત વિતર્ક વિચારણા રૂપ અર્થથી અર્થાતરમા, શબ્દથી શબ્દાતરમા અને યોગથી યોગાતરમા સક્રમણ હોવાથી તે સવિચાર સક્રમણ છે, તેમજ જે ધ્યાનમા પૂર્વોક્ત તે વિતર્ક અને સવિચાર અર્થ વ્યજન યોગાતર સક્રમણ રૂપ પણ શબ્દાત્માની પેઠે દ્રવ્યથી દ્રવ્યાતગ્ગા અથવા ગુણોથી ગુણાતરમા અથવા પર્યાયોથી પર્યાયોતરમા જાય છે, (તેમા સહસ્રાવી તે ગુણ છે અને ક્રમભાવી તે પર્યાય છે,) તે દ્રવ્યગુણ પર્યાયાતરમા જે ધ્યાનમા અન્યત્વ પૃથક્ત્વ છે તે સપૃથક્ત્વ છે આવા શુકલ ધ્યાનના પ્રથમ પાયાથી બનાતા છત્ર ઉત્તમ પ્રકારનો લાભ મેળવવાને ભગ્યશાળી થાય છે પ્રથમ તો તે નામા એવા પ્રકારની કોઈ આત્મશુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે કે જેથી તે શુ

હિ મુક્તિરૂપી લક્ષ્મીના મુખને બતાવનારી યદ્ય પટે છે, કારણકે, સવિતર્ક સવિચાર સપૃથક્ત્વ નામના શુદ્ધ ધ્યાનનો ધ્યાતા ચોર્ગદ્ર સમાધિનો શુદ્ધ ઉપાસક હોય છે

ભદ્ર મુમુક્ષુ, અહિં એક વાત ખામ લક્ષ્મી રાખવાની છે જે એ શુદ્ધ ધ્યાનનો પ્રથમ પાયો છે, તે પ્રતિષ્ઠાતી કહેવાય છે, એટલે તે પતનશીલ ઉત્પન્ન થાય છે, તથાપિ તે એટલો બધો અતિ નિર્મળ છે કે, તેના પ્રભાવથી આ સોપાનપર રહેલા જીવને ઉપરના સોપાન ઉપર આરોહણ કરવાની આહ્વાના રહ્યા કરે છે ભાર્ય મુમુક્ષુ, જો, આ સોપાન ઉપર છવીશ રત્નો પ્રકાશી રહ્યા છે, તેઓમાંથી બત્રીશ, બોનેર અને એકસોઆઠત્રીશ કિરણોના જાળ નીકળે છે આ દેખાવ ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, આ આઠમા સોપાનપર આવેલા જીવને નિદ્રાદિક, (જે જાતની નિદ્રા,) દેવદિક, (જે દેવ જાતિ,) પચે દ્રિયજાતિ, પ્રશસ્ત વિદ્યાયોગિતિ ત્રસનવક (નવ જાતના ત્રસ) વૈક્રિય, આહારક, તેજસ, કાર્મણ, વૈક્રિયઉપાગ, આહારક ઉપાગ, આત્મ સંસ્થાન, નિર્માણ નામ, તીવ્રકર નામ, વર્ણ ચતુષ્ક, (ચારવર્ણ) અશુદ્ધલુપ્ત, ઉપધાત, અને ઉન્નિષ્ક—આ બત્રીશ કર્મ પ્રકૃતિ નો બધ-વ્યવચ્છેદ થવાથી છવીશ કર્મપ્રકૃતિનો બધ કરે છે અને છેના ત્રણ સંનન અને સમ્યક્ત્વ મોહ આ ચારનો ઉદય વ્યવચ્છેદ થવાથી તે બોતેર કર્મપ્રકૃતિ વેદે છે, એક દર અહિં એકસોઆઠત્રીશ કર્મપ્રકૃતિની સત્તા રહેલી છે આ દેખાવ ઉપરથી આ વાત સિદ્ધ થાય છે વત્સ, આ આઠમા અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ હૃદયમા રાખી તેનું મનન કરજો જે ભવિષ્યમા તારા આત્માને ઉપયોગી થઈ પડશે ”

આન દર્શિના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષુ અત્યંત ખુશી ખુશી થઈ ગયો તેણે તે મહાત્માના ચરણમા પ્રણામ કરી જણાવ્યું, “ભગવન્, આ સોપાનના વૃત્તાતે મારા હૃદયપર ઈંડી છાપ પાડી છે શુદ્ધ ધ્યાન બાવાને માટે હૃદયભાવના ભાવે છે, અને એ ઉચ્ચ સ્થિતિની અભિલાષા કરે છે આપ મહાનુભાવનો પ્રસાદ મારી એ ભાવના અને અભિલાષાને સફળ કરો ”

નવમ સોપાન (અનિવૃત્તિ ગુણુસ્થાન.)

મની મનોવૃત્તિ સર્વાત્મભાવમા લીન થયેલી છે, જે-મના હૃદયમા આ જગતના જીવોના વૃદ્યાણના ચિંતવનનો પ્રવાહ વહન થમા કરછે અને જેઓ મર્વદા કંઠણના મહાસાગરમા મગ્ન થયેલા છે, એવા મહાત્મા આનંદસુરિ પોતાના ભક્ત, અને ધર્મ પ્રેમી

મુમુક્ષુને વિશેષ ઓધ આપવાની ઈચ્છાથી ઓટ્યા,ભદ્ર, “આ તત્ત્વમય સૂચનાઓથી ભરપર એવી આ નીસરણીના નવમા પગથીઆ ઉપર દ્વિ કર આ સુદર સોપાન અનિવૃત્તિઆદર નામના નવમા સ્થાનથી ઓળખાય છે તે પગથીઆની અંદર નવ દેખાઓ દેખાય છે, તે તેના નવ ભાગને મૂલ્યવેછે તેની આસપાસ બાવીશ ઝાળા તિલકો દેખાયછે અને આ સોપાનમાથી બાવીશ, છાસક, અને પાત્રીસ અશુઓ સ્ફુરણા થમાન થાય છે અને તે એક દર એકમોત્રણની સખ્યાએ દેખાય છે ભદ્ર, તે સર્વની ગણના કરવી હોય તો ધ્યાન આપીને ગણી લેને

આ નવમા સોપાનનો સળધ આઠમા મોપાનની સાથે હોવાથી તે બનેની ઘટના મળની આવે છે આ સોપાનના દેખાવોની સૂચના ધ્યાનપૂર્વક સાલજળે ”

મુમુક્ષુ આનંદપૂર્વક ઓટ્યો—“ભગવન્, હૃદયમા જીસાસા પ્રબળ તોને ધારણ કરેછે અને આપની વાણી સાલજવાને નવ નવ ભાવનાઓ પ્રગટ થાય છે કૃપા કરી આ મોપાનની ઉત્તમ સૂચનાઓ દર્શાવો ■

આનંદર્ષિ ઉત્સાહથી બોલ્યા—“ભદ્ર, આ નવમા સોપાનનું નામ અનિવૃત્તિબાહર છે આ મસારના જે બોગવિવાસ જોયા હોય, સામળ્યા હોય તેમજ અનુભવ્યા હોય તેની આકાંક્ષા કે તેમને માટેના મકંપ વિકલ્પોનો આ સ્થાને અભાવ છે, તેથી આધ્યાત્મના નિશ્ચય પ્રધાન પરિણતિરૂપ પરમાત્માના એકત્વ રૂપ ભાવની નિવૃત્તિ થતી નથી, તેથી આ સ્થાન અનિવૃત્તિ છે, અને અપ્રત્યાખ્યાન વગેરે બાર ક્ષાય તથા નવ નોક્યાયને ઉપશમાવવા તેમજ તેમનો ક્ષય કરવા માટે ઘણાજ ઉદ્યમ થાય છે તેથી તેમા બાહર પદ વધારેલું છે તે સર્વ સંદર્ભિત અર્થને લઇને આ નવમું સોપાન અનિવૃત્તિબાહર નામથી ઓળખાય છે આ શુદ્ધસ્થાનપર ક્ષપક આત્મા ચોતાનામા યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી આરોહણ કરે છે આ પગથીઆની અંદર જે નવ ભાગને દર્શાવતી નવ રેખાઓ દેખાય છે, તે આ નવમા શુદ્ધ સ્થાનના નવ વિભાગ સૂચવેલા છે ક્ષપક આત્મા જ્યારે આ સોપાન ઉપર આરૂઢ થાય છે, ત્યારે તે કર્મની પ્રકૃતિઓનો નવ પ્રકારે ક્ષય કરે છે ૧ નરકગતિ, ૨ નરકાનુપૂર્વી, ૩ તિર્યંગગતિ ૪ તિર્યચાનુપૂર્વી ૫ સાધારણનામ, ૬ ઉદ્યોત નામ, ૭ સૂક્ષ્મ, ૮ દ્વીદ્રિયજાતિ, ૯ ત્રીદ્રિય જાતિ, ૧૦ ચતુરિદ્રિય જાતિ, ૧૧ એકેદ્રિય જાતિ, ૧૨ આત્મપનામ ૧૫ ત્રણ સ્થાનર્થિ અને ૧૬ સ્થાવર નામ—આ કર્મની સોળ પ્રકૃતિનો ક્ષય પ્રથમ ભાગમા કરે છે બીજા ભાગમા અપ્રત્યાખ્યાન ક્ષાય તથા પ્રત્યાખ્યાન ક્ષાયની ઓકડીનો ક્ષય કરે છે ત્રીજા ભાગમા નપુ સક વેદનો ક્ષય કરે છે ચોથા ભાગમા અવેદનો ક્ષય કરે છે પાંચમા ભાગમા હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક અને જુગુપ્સા—એ ૬ નોક્યાયનો ક્ષય કરે છે છઠા ભાગમા અતિ નિર્મળ આધ્યાત્મના પ્રભાવથી પુરૂષ વેદનો ક્ષય કરે છે સાતમા ભાગમા સજ્વલન કોધનો ક્ષય કરે છે અને આઠમા ભાગમાં મજ્જલન માનનો અને નવમા ભાગમા સજ્વલન માયાનો ક્ષય કરે છે વત્સ, એ ઉત્તમ સૂચના દર્શાવને માટે નવ રેખાઓનો દેખાવ કેવો મનોહર આપેલો છે? તેની ઉપર જે બાવીશ ગાળા લિખકો દેખાય છે, તે એવું સૂચવે છે કે, આ શુદ્ધસ્થાનમા વર્તનારો જીવ હાસ્ય, અરતિ, ભય, જુગુપ્સા

આ ચારનો વ્યવસ્થેદ હોવાથી પાત્રીશ પ્રકૃતિનો બધ કરે છે જે છા સઠ અને પાત્રીશ અશુભો રુકુરપ્પાયમાન થાય છે, તે ઉપરથી એવી સૂચના દર્શાવી છે કે, એ સોપાનપર રહેલા મુનિને છ પ્રકારના હાસ્ય નો હિંદ્ય વ્યવસ્થેદ થવાથી તે છાસઠ પ્રકૃતિને વેદે છે અને નવમા અશમા (ભાગમા) માયા પર્યત પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરવાથી પાત્રીશ પ્રકૃતિનો વ્યવસ્થેદ વાય છે અને જેથી એકદર એકસોત્રણની સખ્યા દેખાય છે, તે એવું સૂચવે છે કે, પેલી જે પાત્રીશ પ્રકૃતિ નો વ્યવસ્થેદ થવાથી અહિં એકસોત્રણ પ્રકૃતિની સત્તા છે

વત્સ, આ પ્રમાણે આ સોપાનની અમલકારી બીના છે અહીં વર્તનારા ક્ષપકને એવો કોઈ ઉત્તમ આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે કે, જેને માટે અનુભવી મહાત્માઓ ઉત્તમ આશય દર્શાવે છે ”

મુમુતુએ મગ્ન થઈને જણાવ્યું — “ભગવન્, આપની વાણી યથાર્થ છે આ સોપાનની સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાને હૃદયમા ઉત્તમ ભાવનાઓ પ્રગટ થાય છે અને હૃદયના પરિણામ પુણ્યની પુષ્ટિને ધારણ કરે છે જે જીવો આ પવિત્ર પગથીઆના પ્રદેશને પ્રાપ્ત થયેલા હોય, તેમને પૂર્ણ ધન્યવાદ થટે છે, અને તેમણે પ્રાપ્ત કરેલ મનુષ્ય જન્મ સર્વ રીતે કૃતાર્થ થયેલ છે હું પણ મારા હૃદયમા આશા રાખુ છું કે, આ આત્મા તેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને સદા ભાગ્યશાળી થાય ”

દશમ સોપાન

(સૂક્ષ્મ સ પરાય ગુણુસ્થાન)

તિના મહાન્ સાગરમા સદા મગ્ન રહેનારા પદોપ
કારના મહાન્ મનને ધારણ કરનારા અને વિશ્વજ
નોના ઉદ્ધારને માટે નિરતર નિદોષ પ્રવૃત્તિ કરનારા
મહાતુલાવ આન હસુરિ આન હ સાગરમા તરતા આ
મમાણે બોલ્યા—“ ભદ્ર મુમુક્ષુ, હવે આ નીચરીણી

ના દશમા સોપાન તરફ દ્રષ્ટિપાત કર એ સોપાનની આસપાસ જે
દેખાવ આવેલો છે, તેને સૂક્ષ્મતાથી અવલોકન કર આ સોપાન
દર્શનીય અને બોધનીય છે, તે સાથે આત્માની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને દર્શા-
વનાર અને ગાતિરૂપ મુધાને વધાવનાર છે

વત્સ, આ સોપાનનું નામ સૂક્ષ્મસ પરાય ગુણુસ્થાન છે, સૂક્ષ્મ
રહેલો છે સ પરાય એટલે કયાય જેમા તે સૂક્ષ્મ સ પરાય કહેવાય
છે અહીં સૂક્ષ્મ પરમાત્મતત્ત્વ ભાવના બાળથી સત્તાવીશ પ્રકૃતિરૂપ
મોહ ઉપશાત થતા અને ક્ષય થતા એક સૂક્ષ્મ ખડરૂપ લોભનું અ
સ્તિત્વ જ્યા છે, તેથી આ દશમા ગુણુસ્થાનનું નામ સૂક્ષ્મ સ પરાય
પડેલું છે નવમા પગથીઆ ઉપર આવેલો ક્ષપકગુણી ત્યાથી આગળ
વધી આ દશમા સૂક્ષ્મ સ પરાય સોપાન ઉપર આવે છે જ્યારે તે
અહીં ચડે છે, ત્યારે ક્ષણમાત્રમા સ જ્વલનના સ્થુવ લોભને ક્ષય
કરતા આરોહ કરે છે વત્સ, જો આ સોપાનની આસપાસ સતતર
રતનમય ય યિઓ દેખાય છે અને તેમાથી માઠ કિરણો નીકળે છે
જેની આસપાસ ખીણ એમ્સો બે કિરણોનું વૃન્ સ્ફુરી રહ્યું છે ”

મુમુક્ષુએ હૃદયમા આન હ પામીને કહ્યું, “લગવન, આ દેખાવ ઘણો

રમણીય લાગે છે, તેમાથી જે સૂચના ઉદ્ભવતી હોય તે કૃપા કરી સમજાવો. ”

આનંદસૂરિજીએ—“ભદ્ર, જે આ સત્તર રત્નમય ગ્રંથિઓ છે, તે એક સૂચક છે કે, આ સુદમસંપ્રસાદ ગુણસ્થાનપર આરૂઢ થયેલા જીવ સત્તર પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે. કારણ કે, આ સ્થાનપર આવેલા જીવને પુરૂષવેદ તથા ચાર સંજ્ઞાલક્ષણો બંધ વ્યવસ્થેદ થવાથી તે સત્તર પ્રકૃતિનો બંધ થાય છે, અને અહિં ત્રણ વેદ તથા ત્રણ કથાઓ ઉદય વ્યવસ્થેદ થવાથી તે સાઠ પ્રકૃતિ વેદ છે તે આ સાઠ કિરણોથી સૂચવાય છે અને જે આ એકસો બે કિરણોનું વૃદ્ધ સ્પુરી રહ્યું છે, તે એવી સૂચના કરે છે કે, આ સ્થાને માયાની સત્તાનો વ્યવસ્થેદ થવાથી એકસો બે પ્રકૃતિની સત્તા છે, વાત્સ, આ વાત નિરંતર લક્ષ્મી રાખવાની છે આ પગથીઆને માટે અધિકારી થયેલા ક્ષપક મુનિઓ આ ભાની ઉચ્ચ સ્થિતિના પૂર્ણ અનુભવી બને છે અને પોતાના ગુણોના જોરવને વધારે છે. ”

મુમુક્ષુ સાનંદ વહેને જોડ્યો—“ભગવન, આપની આ વાણી સામળી મારા અંતરમાં આનંદનો મહાસાગર ઉછળે છે અને શરીર રોમાચિત્ત થઈ જાય છે, તથાપિ હૃદયના એક પ્રદેશમાં જરા શંકાએ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે, તેને દયા લાવી દૂર કરો. ”

આનંદમુગ્ધિ જોડ્યા, “ ભદ્ર, શી શંકા છે ? તે ખુશીથી પ્રગટ કર ”

મુમુક્ષુ જોડ્યો—ભગવન, આપે કહ્યું કે, આ દશમાં ગુણસ્થાનમાં સુદમ ગ્રંથિ લીલનું અસ્તિત્વ રહે છે, તો તેનું શું કારણ છે ? તે સમજાવો. ”

આનંદ મુનિએ કિનારુથી જવાબ્યું, ભદ્ર, એ વાતનું સ્પષ્ટીકરણ આગળ થઈ શક્યો, મારણકે, આઠમાં, નવમાં દશમાં, અગીયારમાં અને બારમાં ગુણસ્થાનોને એક બીજાની સાથે પરસ્પર સંબંધ

રહેલો છે, તેથી બારમા મોપાન સુધી સામાન્ય વિવેચન કરી પછી તને બધી સમજુતી આપીશ, એટલે તારી શકા વદન પરાસ્ત થઈ જશે.

મુમુક્ષુએ પ્રાજ્ઞલિ થઈને કહ્યું, “લગવન, આપનો મારીપર અનુગ્રહ છે તેથી હું આપની પાસેથી નિશક થઈ ઉત્તમ લાભ સ્વપાદન કરીશ હવે આગળની સૂચનાઓ કૃપા કરી દર્શાવો અને મમજાવો.

એકાદશ સોપાન, (ઉપશાતમોહ ગુણુસ્થાન.)

હૃદયમા પરમાત્માનુ જ ચિંતવન કરનારા અને આ વિશ્વની ક્ષણિક સ્થિતિને માનનારા મહાનુભાવ આનંદસૂરિ મેઘના જેવી ગભીર વાણીથી બોલ્યા—ભદ્ર, આ અગીયારમા સોપાન ઉપર દષ્ટિ કર એ સોપાન ઉપશાતમોહ નામના ગુણુસ્થાનથી ઓળખાય છે ઉપશમકજ મુનિ ઉપશમ મુર્તિરૂપ સહજ સ્વભાવખલથી સર્વ મોહકર્મને અહિં ઉપશાત કરે છે, તેથી આ ગુણુસ્થાનનું નામ ઉપશાતમોહ કહેવાય છે વત્સ, આ સોપાનના દેખાવોનું બારીકપણે અવલોકન કર આ પગથીઆની અંદર નીચે પડતો ઢાળ રહેલો છે, તેની પામે ખીણ ઉપર જવાની નાની નાની સીડીઓ આવેલી છે આ સોપાનની પાસે એક રત્નમય શ્રયિ દેખાય છે, અને તેમાથી ઓગણસાઠ કિરણો નીકળે છે, અને ઉપર જતા એકસો ઉડતાલીંચ સૂક્ષ્મ કિરણોનું એક વૃદ્ધ સ્ફુરી રહ્યું છે, તે ઘણું જ મનોહર લાગે છે ”

સુસુણ્ણુ સસ્મિતવદને બોલ્યો—“ભગવન્, આ સોપાનની શોભા જોઈ મારા હૃદયમા આનંદની ઉર્મિઓ ઉછળે છે આ દેખાવ ઉપરથી અને નામ ઉપરથી મને ખાત્રી થાય કે, આ સોપાનની ખુબી કોઈ વિલક્ષણજ હશે તેનો દેખાવ જોતાજ આ સ સારનો મોહ નિમૂલ થતો હોય, તેવો આભાસ થાય છે તે સાથે માફ હૃદય

સાક્ષી પૂરે છે કે, અહિંથી મને કોઈ ઉત્કૃષ્ટ મોક્ષનો લાભ થશે મહાનુભાવ, આપ કૃપા કરી આ દેખાવનું વિવેચન મને સત્વર કહી સભળાવો તે સાલળવાને મારું હૃદય અતિ ઉત્સુક થાય છે

આનંદમુનિ અગર ઉમંગ લાવીને બોલ્યા—“ ભદ્ર, આ અગીયારમા ઉપશાત્તમોહ શુભસ્થાનમા જે છવ્વ ઉપશમક હોય તે આવે છે પ્રથમ આઠમા અપૂર્વકરણ શુભસ્થાનમા જે બે શ્રેણીઓ વિરે કહેવામા આવ્યું હતું, તેમા ક્ષપકશ્રેણીને માટે તે સ્થળે ચોગ્યતા કહી હતી, અને જે બીજી ઉપશમશ્રેણી છે, તેનો ઉપયોગ અહિં થાય છે

ઉપશમશ્રેણી ડેવા મુનિ કહે છે તેને માટે મેં તને આગળ કહેલું છે આ પગથીઆની અદર જે ઢાલ દેખાય છે, તેઓવું સૂચવે છે કે, આ ઉપશાત્તમોહ સોપાન ઉપરથી ડોઢવાર નીચે પડી જવાય છે અહીં વત્તનાર ઉપશાત્ત મુનિને જ્યારે ચારિત્ર મોહનીયનો તીવ્ર ઉદય થાય છે, ત્યારે તે અહિંથી નીચે પડી જાય છે, એટલે પુનઃ મોહ જનિત પ્રમાદથી તે પતિત થઈ જાય છે કોઈ અનુભવી મહાત્માએ તે ઉપરથી આ શુભસ્થાનને જળની માથે સરખાવ્યું છે જેમ પાણીમા મલ નીચે ઝેમી જવાથી પાણી નિર્મળ થાય છે પણ પુનઃ કોઈ નિમિત્ત કારણથી પાણુ મલિન બની જાય છે, તેવીરીતે આ શુભસ્થાનપર વર્તનારા છવ્વને બને છે શુદ્ધ દેવળી, આહારક શરીરી, સગ્ન મતિ—મન પર્યવશાની અને ઉપશાત્ત મોહીઆ સર્વે પ્રમાદને વશ થઈ અનંત ભવ કરે છે ચાર ગતિમા વાસ કરે છે એવી વાત એક મહાત્માએ જણાવેલી છે ” મુમુક્ષુએ હૃદયમા દીર્ઘ વિચાર કરી પ્રશ્ન કયો—“મહાત્મન, આ ઉપશાત્ત મોહ શુભસ્થાનમા આ તમાને લગતા કયા કયા શુભો હોય અને અહિં વર્તનારા ઉપશમક છવ્વે શુભસ્થાનોમા કેવી રીતે ચડે છે? અને કેવી રીતે પડે છે? તે કરી સમજાવો ” મુમુક્ષુના પ્રશ્નથી આ ઉલ્લસ પ્રશ્નો સાંભળી

હૃદયમા આનંદિત થઈ ગયા એટલે મુમુક્ષુની પુદ્ગિમા બોલવાથી પ્રશ્ન કરવાની આવી શક્તિ જોઈ, તેઓ અત્યંત ખુશી

થઈ ગયા તે સસ્મિત વદને બોલ્યા—“ભદ્ર, આ અગીયારમા ઉપશાત્તમોહ શુદ્ધિસ્થાનમા ઉપશમ સમ્યક્ત્વ, ઉપશમચારિત્ર અને ઉપશમજનિત ભાવ હોય છે, માત્ર ક્ષાયિક તેમજ ક્ષાયોપશમિક ભાવ હોતો નથી એટલે અહીં ચડનારો આત્મા ઉપશમ અહિત સમ્યક્ત્વ, ચારિત્ર અને ઉપશમ જનિત ભાવ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

ભદ્ર, ઉપશમકલ્પો શુદ્ધિસ્થાનકોમા કેવી રીતે ચડે છે અને પડે છે? તે સાવધાન થઈને સામળ આઠમા અપૂર્વકરણ શુદ્ધિસ્થાનથી નવમા અનિવૃત્તિબાહર શુદ્ધિસ્થાનમા જાય છે, અને ત્યાંથી દશમા સૂક્ષ્મ સ્વપ્નામા જાય છે અને તેમાંથી આ અગીયારમા ઉપશાત્તમોહ શુદ્ધિસ્થાનમા જાય છે જે આઠમાઅપૂર્વકરણ વગેરે ચારે શુદ્ધિસ્થાનોમા લથડે છે, તો તે પડતા પડતા (ઉપશમ શ્રેણીવાળા) મિથ્યાત્વ શુદ્ધિસ્થાનમા આવી જાય છે આ રથને એક વાત ખાસ લક્ષમા રાખવાની છે કે જે તે જીવ ચરમ શરીરી હોય તો તે સાતમા શુદ્ધિસ્થાન સુધી આવીને ફરીવાર તે સાતમા શુદ્ધિસ્થાનથી ક્ષપકશ્રેણી કરવા માટે છે પરંતુ જેણે એકવાર ઉપશમ શ્રેણી કરી હોય તેજ ક્ષપક શ્રેણી કરી શકે છે અને જેણે એક ભવમા જે વાર ઉપશમશ્રેણી કરી હોય તે તેજ ભવમા ક્ષપકશ્રેણી કરી શકતા નથી આ વાત ખામ લક્ષમા રાખવાની છે ”

સુસુષુ સાનંદ થઈને બોલ્યો “ભગવન, હું નિશ્ચય થયો છું તથાપિ એક પ્રશ્ન કરવાની ઇચ્છા થાય છે આપે જે ક્ષપક અને ઉપશમ શ્રેણી કરવાના સ બધાકણ, તે મારા લક્ષમા આવ્યું છે, પરંતુ ઉપશમ શ્રેણીવાળા જીવોને કેટલા ભવ થતા હશે, ? તે જાણવાની ઇચ્છા છે, તો કૃપા કરી તે સમજાવો ” આનંદસૂરિ સાત સ્વરથી બોલ્યા—“વત્સ, આ સંસારમા એક જીવને આશ્રી અનેક ભવમા ચાર ચારવાર ઉપશમ શ્રેણી થાય છે અને એક ભવમા એવાર ઉપશમ શ્રેણી થાય છે ” સુસુષુ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો, ભગવન, મારી શકા પરાસ્ત થઈ ગઈ છે, તથાપિ એક બીજા બિજાસા પ્રગટ થઈ આવી છે ઉપશમશ્રેણીમા જીવ કેવી રીતે ઉપશમ પડે છે ? ને જાણવાને

આન દર્ષિ જોયા, “ભદ્ર, તારી આ વિજ્ઞાસા યથાર્થ છે સા
ભળ, પ્રથમ જીવ આન તાનુષ ધી કોધ, માન, માયા અને લોભને
ઉપશમ કરે છે, પછી મિથ્યાત્વમોહ, મિથ્યમોહ અને સમ્યક્ત્વ મો
હને ઉપશમાવે છે, પછી નપુસકવેદ, સ્ત્રીવેદ, પછી હાસ્ય, રતિ,
અરતિ, ભય, શોક, જીજ્ઞાસા, છ નોકધાયને ઉપશમાવે છે પછી
અનુક્રમે પુરુષવેદ, અપ્રત્યાખ્યાનીકોધ, પ્રત્યાખ્યાનીકોધ, સ જ્વલન
કોધ, અપ્રત્યાખ્યાનીમાન, પ્રત્યાખ્યાનીમાન, સ જ્વલનમાન, અપ્ર
ત્યાખ્યાનીમાયા, પ્રત્યાખ્યાનીમાયા, સ જ્વલનમાયા અને તે પછી
અપ્રત્યાખ્યાનીલોભ પ્રત્યાખ્યાનીલોભ અને સ જ્વલનલોભ—એમ
અનુક્રમે ઉપશાત કરે છે ”

સુસુકુ પ્રસન્નવદને જોલ્યો, મહાનુભાવ, ઉપશમશ્રેણીમા
જીવ કેવી રીતે ઉપશમ કરે છે તે વાત સમજ્યો, પરંતુ હવે એક
પ્રશ્ન માત્ર કરવાની ઇચ્છા થાય છે, તે એકે ઉપશમશ્રેણીવાળા મોક્ષ
યોગ્ય કેવી રીતે થઈ શકે છે? અને ઉપશમકર્તા અપૂર્વાદિ શુભ્રથ્યા
નોમા જુ કરે છે તે જાણવાની જરૂર છે, તો તે જાણવી કૃપામા
વધારો કરશો? આન દસૂરિ ધણાજ આનદ સાથે જોયા, હે ભદ્ર,
સાત લવ, એક સુહૃતનો અગીયારમો ભાગ છે, તેવા સાત લવ
આયુષ્ય જેને ખાદી રહ્યું છે, એવા ઉપશમશ્રેણી ખડિત કરનારા ૫
રાત્રિમુખ થયેલા, સાતમા શુભ્રસ્થાનમા આવીને ફરી હપકશ્રેણી
માફીને સાત લવની વચમા ક્ષીણમોહ શુભ્રસ્થાન પ્રાપ્ત કરી અત કૃત
કેવળી યદ્ય મોક્ષગમન કરે છે, તે કારણથી દુષણ નથી તથા જે પુ
ષ્ટાયુવાલા ઉપશમશ્રેણી કરે છે, તે અખડિતશ્રેણીથી ચારિત્ર મોહ
નીયનો ઉપશમ કરીને અગીયારમા શુભ્રસ્થાને પહોંચી ઉપશમશ્રેણી
સમાપ્ત કરી નીચે પડે છે

હવે ઉપશમકર્તા અપૂર્વાદિ શુભ્રસ્થાનોમા સ જ્વલન લોભ વર્જિને
મોહનીય કર્મની વીર પ્રકૃતિ, અપૂર્વ કરણ તથા અનિવૃત્તિ
જે શુભ્રસ્થાનમા ઉપશમાવે છે, ત્યાર પછી અનુક્રમે
પરાય શુભ્રસ્થાનમા સ જ્વલનલોભને સૂક્ષ્મ કરે છે, ત્યાર

પછી અનુક્રમે ઉપશાત્ત મોહ શુભ્રસ્થાનમા તે સુક્ષ્મલોભને સર્વથા ઉપશમાવે ॥

મુમુક્ષુ, અતરંગ આનંદને દર્શાવતો બોલ્યો—“ભગવન, હું સર્વ પ્રકારે નિશ્ચય થયો છું આ ઉપશાત્ત મોહનો પ્રભાવ સાલળી મારો આત્મા ઉપશાત્ત મોહ યવાની લાવના લાવે છે હવે આ મનો હર દેખાવની સૂચનાનું અપેક્ષીકરણ કરી મારા બોધમા વૃદ્ધિ કરવાની કૃપા કરો ”

આનંદમુનિ બોલ્યા—“વત્સ, આ પગથીઆ ઉપર જે ઉપગ જવાની નાની નાની મીડીઓ છે, તે એમ સૂચવે છે કે, અહિં આવેલો છવ ચંદ્ર છે અને પડે છે જેને માટે એ તને પ્રથમ સમનગ્યુ છે ભદ્ર, બે, જે આ રત્નમય એક ગ્રથિ દેખાય છે, તે એવું સૂચવે છે કે, અહિં આરૂઢ થયેલો ઉપશમક છવ શાતા વેદનીયરૂપ એકજ પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે, જે તેની પામે આ ઓગણસાઠ કિરણો પ્રકાશે છે, તે એવું સૂચવે છે કે, અહિં વર્તતો છવ ઓગણસાઠ પ્રકૃતિ વેદ છે તેની આસપાસ જે એકમે અહતાળીશ સૂક્ષ્મ કિરણોનું જાળ રુપુરે છે, તેમ એમ દર્શાવે કે, અહિં એક દર એકસો અહતાળીશ પ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટિ સત્તા છે વત્સ, આ પ્રમાણે આ સોપાનનો દેખાવ હેતુપૂર્વક છે અને હૃદયથી મનન કરવા યોગ્ય છે ”

આનંદસૂરિની વાણી સાલળી મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈ ગયો અને તેણે તે મહાત્માને પુનઃ લક્ષિતપૂર્વક વદના કરી

દાદશ સોપાન (ક્ષીણુમોહ ગુણુસ્થાન.)

દ્વિતીયરૂપ, અપૂર્વ શક્તિ ધારણ કરનાર અને સર્વ ગુણ સપત્ત પરમાત્માના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરનારા, કર્મોના વિચિત્ર અને વિલક્ષણ સ્વરૂપને સમજનારા, અને આ વિશ્વની અગણિત સૂચનાઓને ઓળખનારા મહાનુભાવ આનંદસ્ફુટિ શાત સ્વરથી બોલ્યા—“ભદ્ર, આ નિર્મલ તત્વબોધક નીસરણીના બારમા પગથીઆ ઉપર તારી દૃષ્ટિ પ્રસાર

આ સુદર સોપાન ક્ષીણુમોહ નામના બારમા ગુણુસ્થાનથી ઓળખાય છે અહિં સકલ મોહનો ક્ષય થાય છે, તેથી આ ધ્યાનનું નામ ક્ષીણુમોહ પડેલું છે ઉપશમક છવઉપશમ મુર્તિરૂપ સહજ સ્વભાવબલથી સર્વ મોહકર્મ ઉપશાત કરવાથી અગીયારમા ગુણુસ્થાનથી અને ક્ષપક ચઢ ક્ષપકઓણીના માર્ગવટે દશમા ગુણુસ્થાનથીજ નિ કપાય શદ્ધ આત્મભાવનું બળ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી અહિં સર્વ મોહનો ક્ષય થાય છે, માટે આ ગુણુસ્થાન ક્ષીણુમોહના નામથી ઓળખાય છે

વત્સ, જો આ પગથીઆની સાથે એક પ્રકાશમય દોરી દેખાય કે, તેને દશમા પગથીઆની સાથે બાંધેલી છે, આ સૂચના બલુવા લેવી છે આ ઉપરથી એવું સૂચન થાય છે કે, ક્ષપકમુનિને અગીયારમું ગુણુસ્થાન પ્રાપ્ત થતું નથી, પરંતુ દશમા સૂક્ષ્મ સપરાય ગુણુસ્થાનથી લોભના સૂક્ષ્મ અશોના સૂક્ષ્મ ખડ કરતા કરતા તે ક્ષપકે આ બારમા ક્ષીણુમોહ ગુણુસ્થાનમા આવે છે આ વખતે તે

છવ અહિં ક્ષપકશ્રેણી સમાપ્ત કરે છે તે સમાપ્ત કરવાનો અનુક્રમ આ પ્રમાણે છે પ્રથમ તે અન તાનુબધી ચાર કષાયનો ક્ષય કરે છે પછી મિથ્યાત્વમોહનીય, પછી મિશ્રમોહનીય, અને પછી સમ્યક્ત્વ મોહનીયનો ક્ષય કરે છે તે પછી અપ્રત્યાખ્યાન ચાર કષાય, પછી પ્રત્યાખ્યાન ચાર કષાયનો, પછી નપુ સક વેદનો, અને પછી હાસ્ય પદ્ધતિનો ક્ષય કરે છે તે પછી પુરુષ વેદનો, પછી સંજ્વલન ક્રોધનો, પછી સંજ્વલન માનનો, સંજ્વલન માયાનો, અને છેવટે સંજ્વલન લોભનો ક્ષય કરે છે આ અનુક્રમે શુદ્ધ થયેલો છવ આ બારમા સોપાન ઉપર રહે છે "

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કયો—“લગવન, આપના કહેવા ઉપરથી આ ક્ષીણ મોહ શુણ્યસ્થાનનો પ્રભાવ મહાન દેખાય છે, તો અહિં કોઈ જાતનું ધ્યાન થતું હશે કે નહીં”

આનંદર્ષિ જોડ્યા—“ભદ્ર, આ બારમા ક્ષીણ મોહ ઉપર આવેલા છવને શુક્લ ધ્યાનનો બીજો પાયો પ્રાપ્ત થાય છે ક્ષીણ મોહી ક્ષપક-મુનિ આ બારમા શુણ્યસ્થાનમા શુદ્ધ પરિણતિવાલો થાય છે, એટલે પ્રથમ કહેલા શુકલ ધ્યાનની રીતિ પ્રમાણે શુક્લ ધ્યાનના બીજા પાયાનો (વીતરાગ થઈ જવાથી) આશ્રય કરે છે અને તે બીજા શુક્લ ધ્યાનને એક યોગથી ધ્યાય છે કારણ કે, તે ક્ષપકમુનિ વીતરાગ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરનારા, યથાખ્યાત ચારિત્રવાલા, અને શુદ્ધતરભાવયુક્ત મ હાસ્યિતિ બને છે તે શુક્લ ધ્યાનનો બીજો પાયો અપૃથક્ત્વ, અવિચાર અને સવિતર્ક શુણ્ય સંયુક્ત એવા નામથી કહેવાય છે જેનું ધ્યાન કરતા તે ક્ષીણમોહી મહાત્મા આત્મિક આનંદને અનુભવે છે "

મુમુક્ષુ અજલિ બેઠી જોડ્યો—“લગવન એ શુક્લ ધ્યાનના બીજા પાયાનું સ્વરૂપ સમજાવવાની કૃપા કરો—” આનંદ મુનિ આ નંદપૂર્વક જોડ્યા—“વત્સ, એ ધ્યાનમા તત્ત્વજ્ઞાતા અપૃથક્ત્વ જ્ઞાનને—એકત્વને ધારણ કરે છે કેવળ જે વિશુદ્ધ પરમાત્મ દ્રવ્ય છે, તેજ અથવા તેજ પરમાત્મા દ્રવ્યનો કેવળ એક પર્યાય અથવા કેવળ એક શુણ્ય છે એ અપૃથક્ત્વ—એકત્વ કહેવાય છે એવી રીતે એક

દ્રવ્ય, એક શુષ્ક, એક પર્યાય નિશ્ચલ-ચલન રહિત છે એમ જ્યાં એ કૃત્વનું ધ્યાન કરવામા આવે છે, તે અપૃથક્ત્વ કહેવાય છે

જે અવિચાર છે એટલે જેમા (પુર્વોક્ત સ્વરૂપોમા) શબ્દાર્થયોગ રૂપોમા પરાવર્ત્ત વિવર્જિત એટલે શબ્દથી શબ્દાતર અને અર્થથી અર્થાતર ઇત્યાદિ ક્રમથી રહીત એવું માત્ર શ્રુતને અનુસારેજ ચિંતન કરવામા આવે છે, તેથી તે અવિચાર છે આ કાલમા શુકલ ધ્યાનના જેઓ જ્ઞાતા છે, તેઓ પર્વ મુનિ પ્રણીત શાસ્ત્ર આશ્નાય વિગેવથી છે, પરંતુ આ કાલમા શુકલ ધ્યાનના કોઈ અનુભવી નથી જે ધ્યાન સંવિતર્ક શુષ્ક સંયુક્ત છે, એટલે જે ધ્યાન માત્ર ભાવ શ્રુતના આલેખ નથી થાય છે સૂક્ષ્મ અતર્જકપ ભાવગત અવલેખન માત્રથી ચિંતવન થાય છે, તેથી તે સંવિતર્ક શુષ્ક સંયુક્ત છે

આ પ્રમાણે શુકલ ધ્યાનના બીજા પાયાનું અવલેખન કરી ક્ષીણ મોહી મહાત્મા આ શુભસ્થાનપર વર્તે છે અને તે સર્વદા શુદ્ધ પદ્ધિ શ્રુતિના પ્રકાશથી પ્રકાશિત થાય છે

વત્સ, આ સોપાન ઉપર પુનઃ દૃષ્ટિ કર તેના ગિખર ઉપર અમૃતની ધારાનો દેખાવ છે તેની નીચે એક અગ્નિની જ્વાલાનો દેખાવ છે, તેની અંદર જોઈ ઈંધણાઓ બળતા દેખાય છે તેની બાહિર સોળ, અને મત્તાવન મોટી કિરણો અને એકસો એક સૂક્ષ્મ કિરણોનું મંડળ દેખાય છે આ દેખાવ ઉપરથી અદ્ભુત સૂચના પ્રગટ થાય છે "મુમુક્ષુએ કહ્યું, "ભગવન્ આ દેખાવ મારા દૃષ્ટિ માર્ગમા આ બોલે છે, તે કૃપા કરી સમજાવો " આનંદસૂરિ શાસ્ત્ર સ્વરથી બોલ્યા "ભટ્ટ, સાલજ, જે આ સોપાન ઉપર અમૃતની ધારા દેખાય છે, તે સમરસીભાવ છે અર્થિ પ્રાપ્ત થયેલ મહાત્મા બીજા શુકલ ધ્યાનમા વર્તવાથી દ્વાનરય થઈ સમરસીભાવને (તદેક ગરણ્યતા) ધારણ કરે છે ધ્યાનવડે પોતાના આત્માને અપૃથક્ત્વભાવે પરમાત્માની અંદર લીન કરવામા આવે ત્યારેજ સમરસીભાવ ધારણ થાય છે આ સમરસીભાવની રિયતિ આત્માના અનુભવથી થઈ શકે છે

વત્સ જે આ સોપાનની નીચે અગ્નિની જ્વાલાનો દેખાવ છે તે

ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, આ સ્થાને બીજા શુદ્ધ ધ્યાનના યોગ થી યોગીંદ્ર મુનિ પોતાના કર્મરૂપી ઇંધણને દહન કરે છે વળી આ બારમા શુદ્ધિસ્થાનના બીજા ચરમ સમયમા અતના પ્રથમ મમયે નિદ્રા અને પ્રયત્ના આ બે પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે છે ભદ્ર, જે આ યોદ્ધા ઇંધણાઓ બળતા દેખાય છે, તે ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, આ ક્ષીણમોહ શુદ્ધિસ્થાનના અતસમયમા ૧ અચ્છુર્દર્શન, ૨ અચ્છુર્દર્શન, ૩ અવધિદર્શન, ૪ કેવળદર્શન, આ ચાર દર્શનાવરણીય, પાચ પ્રકારના જ્ઞાનાવરણીય, અને પાચ પ્રકારના અતરાય એ યોદ્ધા પ્રકૃતિનો અહિં ક્ષય થાય છે, તેનો ક્ષય કરી તે યોગી ક્ષીણ મોહાશ થઇ કેવળ સ્વરૂપી બની જાય છે

ભદ્ર, તેની બાહેર આ સોળ અને સત્તાવન મોટી કિરણો અને એકસોએક સૂક્ષ્મ કિરણોનું મહાજ જે દેખાય છે, તે એવું સૂચવે છે કે, આ ક્ષીણ મોહ શુદ્ધિસ્થાનપર આરૂઢ થયેલો જીવ ચાર દર્શન, જ્ઞાનાતરાય દશક, ઉચ્ચગોત્ર અને યશનામ એ સોળ પ્રકૃતિનો બધ વિચ્છેદ કરે છે અને તે બધ વ્યવચ્છેદ થવાથી એક શાતા વેદનીયનો બધ કરે છે તેમ સંજ્વલન લોભ તથા ત્રયલ નારાય સહનન—એ બે પ્રકૃતિનો ઉદય વ્યવચ્છેદ થવાથી સત્તાવન પ્રકૃતિ વેદે છે અને સંજ્વલન લોભની સત્તા દૂર થવાથી તેને અહીં એકસો એક પ્રકૃતિની સત્તા છે ભદ્ર, આ સૂચના મનન કરવા જેવી છે અને સર્વદા લક્ષમા રાખવા યોગ્ય છે ” મુમુક્ષુએ વિચારપૂર્વક પ્રશ્ન કર્યો—“ ભગવન્, આ શુદ્ધિસ્થાનમા એકદર પ્રકૃતિઓની કેટલી સંખ્યા હશે ? ” આનંદ મુનિ બોલ્યા—“ ભદ્ર, અહિં એકદર ત્રે મઠ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થાય છે તે પ્રકૃતિઓના ક્ષયનો આરભ થોથા શુદ્ધિસ્થાનથી શરૂ થાય છે તે આ બારમા શુદ્ધિસ્થાનમા ૨ પૂર્ણ ક્ષીણ થઇ જાય છે થોથા શુદ્ધિસ્થાનમા એક પ્રકૃતિ, પાચમા શુદ્ધિ સ્થાનમા એક, સાતમા શુદ્ધિ સ્થાનમા આઠ, નવમામા છત્રીશ, અને બારમામા સત્તર—એમ સર્વ મળી ત્રે સઠ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય અહિં સંપૂર્ણ થાય છે

ભદ્ર, અહિં ઉત્તમ ભાવના ભાવજે તારો આત્મા ક્ષીણ મોહ

યદ્ય આ સ્થિતિનો અધિકારી ણને અને નિરૂપાધિ અવસ્થાનો અનુભવ કરે એવી ઈચ્છા ધારણ કરજે ”

મુમુક્ષુ આનંદાશ્રુ વર્ષાવતો બોલ્યો—“ ભગવન્, આપના આ શીર્વાદથી એજ ભાવના ભાવવાને હૃદય ઉત્સુક થાય છે હવે આ આત્મા ક્ષીણ મોહાવસ્થાને કયારે પ્રાપ્ત કરશે ? એવી રાહ બેઠે છું અને એ સમયની પ્રતિક્ષા કરી અતરની તે આશાઓને પુષ્ટિ કર્યા કરે છું શ્રી વીર પ્રભુ, એ આશા પૂર્ણ કરો ”

ત્રયોદશ સોપાન (સયોગી કેવલી ગુણસ્થાન.)

મના હૃદયમા પચપરમેષ્ટીના મહામ ત્રણ રમરણ થયા કરે છે, જેમની ભાવાનાઓ આ વિશ્વના કલ્યાણની સાથે મયોજિત થાય છે, અને જેઓનું હૃદય સદા શુભધ્યાનમા આરૂઢ છે, એવા મહાત્મા આનંદસૂરિ પરમાનંદના પ્રભાવને દર્શાવતા બોલ્યા—“ ભદ્ર, આ તેરમા

સોપાન ઉપર દ્રષ્ટિ પ્રસાર. આ સુદર સોપાન સયોગીકેવલીના નામથી ઓળખાય છે એ નામનોજ કોઈ દિવ્ય પ્રભાવ છે જ, આ પગથીઆ ઉપર મહાન પ્રકાશમાન બે રત્નો ચળકી રહ્યા છે તેની આસપાસ તેજની પ્રભાનો સમુદ્ર સૂર્યની જેમ બળકે છે

આ દેખાવ આ તેરમા સયોગીકેવલીના સોપાનનો મહિમા દર્શાવે છે આ ગુણસ્થાન ઉપર કેવળી ભગવત હોઈ શકે છે તે કેવળી ભગવતના આત્માને અહિં ક્ષાયિક શુદ્ધ ભાવ પ્રગટ થાય છે તેથી પગમ ઉત્કૃષ્ટ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને યથાખ્યાત ક્ષાયિક ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે આ બે તેજસ્વી રત્નો પણ એજ વાત સૂચવે છે અહીં ઉપશમ અને ક્ષયોપશમ આ બે ભાવ રહેતા નથી

ભદ્ર, આ તેરમા સોપાનના શિખર ઉપર એક દિવ્ય જ્યોતિ પ્રકાશે છે, તેનું અવલોકન કર એ જ્યોતિ અહીં આરૂઢ થયેલા આત્માના કેવળજ્ઞાનને સૂચવે છે આ કેવલજ્ઞાનરૂપી સૂર્ય કેવો પ્રકાશે ? મહાન સૂર્યના પ્રકાશથી કેવળજ્ઞાનીને આ અચરચર

જગત્ હસ્તામલકવત્ પ્રત્યક્ષ લાવિત યાય છે, અહીં આરૂઢ થયેલો આત્મા તીર્થકર નામ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે, અને તે કર્મના ઉદયથી તે પોતાના આત્માને કેવળી જિનેદ્ર તરીકે ઓલખાવે છે ”

સુસુપ્ત હર્ષાશ્રુને ધારણ કરતો જોત્યો—“ભગવન્, આ સુદર સોપાનને હૃદયથી પ્રણામ કરૂ છું આ પુણ્યરૂપ સ્થાનના દર્શનથી હું મારા આત્માને કૃતાર્થ જાણુ છું અને મારા અહો ભાગ્ય સમજુ છું સ્વામિન્, કૃપા કરી આ પુણ્ય સ્વરૂપ મોપાનના સહચારી જિન પતિના પ્રભાવનુ શ્રવણ કરાવો અને મારા શ્રવણને ધર્મિન કરાવો ”

આનંદસૂરિ સાનંદ યર્ધને જોડયા—“ભદ્ર, અહીંત ભક્તિ પ્રમુખ વીશ પુણ્ય સ્થાનકોનુ જે આત્માઓ વિશેષ આરાધન કરે છે તેઓ તીર્થકર નામ કર્મઉપાર્જન કરે છે વળી આ શુભસ્થાનમા તીર્થ કર નામ કર્મના ઉદયથી તે કેવળી ત્રિભુવન પતિ જિનેદ્ર યાય છે વળી આ સ્થાને ચોત્રીશ અતિશય સુક્ત, સર્વ દેવ તથા મનુષ્યોને પૂજ્ય, સર્વોત્તમ, અને સર્વ શાસનોમા પ્રધાન એવા તીર્થને પ્રવર્તા વનારા ભગવાન તીર્થકર પ્રગટે છે, તે ઉત્કૃષ્ઠથી દશે હજારા પૂર્વ કાટી સુધી વિદ્યમાન રહે છે ”

સુસુપ્તએ પ્રસન્નતાથી પ્રશ્ન કયો “ભગવન્, તીર્થકર નામ કર્મ કેવી રીતે વેદવામા આવતુ હશે ? તે કૃપા કરી સમજાવો ”

આનંદસૂરિએ ઉત્સાહથી ઉત્તર આપ્યો “ભદ્ર, પૃથ્વી મહાલમા વિહાર કરતા ભવ્યજીવોને પ્રતિજોધી તેઓને સર્વ વિરતિ તે મજ દેશ વિરતિ કરવાથી તીર્થકર નામ કર્મ વેદવામા આવે છે તે તીર્થકર નામ કર્મને વેદવા માટેજ ભગવાન ઉપદેશ આપે છે અને જે વખતે તેઓ ઉપદેશ આપે છે, તે વખતે તેઓ દેહધારી હોય છે તે કેવળી મહાત્મા આ પૃથ્વી મહાલમા ઉત્કૃષ્ઠ આઠ વર્ષે ન્યૂન એવા એક કાટિ પૂર્વ પ્રમાણ વિચરે છે તેઓ દેવતાઓએ રચેલા સુવર્ણ કમળ ઉપર યગ સર્થી ચાલે છે આઠ પ્રાતિહાર્ય સુક્ત અને અનેક સુરાસુર કોટિથી સેવિત યર્ધ વિહાર કરે છે મામાન્ય પ્રકારે કેવલ

રાનીની આવી સ્થિતિ કહેલી છે ભગવાન્ જિને દ્ર તો મધ્ય સ્થિતિ વાળા હોય છે

ભદ્ર,—“જે, આ તેરમા પગથીઆ ઉપર આઠ કુ ડાલા જોવા મા આવે છે, અને તે કુ ડાલાની નીચે એક રત્નમય જ્યોતિનો પુ જ ઝલકે છે, જેમાથી મહાન્ તેજસ્વી સાત કિરણો બહાર નીકળે છે ”

મુમુક્ષુએ ઇતેજરીથી પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન્, આ દેખાવની સૂચનાઓ મને સમજાવો આની અ દર મહાન્ તત્ત્વો રહેલા હોય, એમ લાગે છે ”

આન દસૂરિ જોડ્યા—“ભગવન્, જે આ આઠ કુ ડાલા જોવામા આવે છે, તે આઠ સમય છે અને તેની નીચે જે જ્યોતિનો પુ જ છે, તે કેવલિ સમુદ્ધાત કહેવાય છે જે ઉપર આ ગુણસ્થાનનો સર્વ મહિમા રહેલો છે ”

મુમુક્ષુ જોડ્યો—“મહાનુભાવ, એ ચાર સમય અને કેવલિ સમુદ્ધાત વિષે કૃપા કરી સમજાવો ”

આન દર્ષિ આન હિત થઈને જોડ્યા— ‘વત્સ કેવલિ સમુદ્ધાત શુ કહેવાય? તે સાવધાન થઈને સાબળ કેવળી ભગવાન જ્યારે વેદ નીચ કર્મની સ્થિતિથી આશુ કર્મની સ્થિતિ અદ્ય જાણે છે, ત્યારે તે જ ને સ્થિતિઓને સમાન કરવા માટે તે કેવલિ સમુદ્ધાત કરે છે યથા સ્વભાવસ્થિત આત્માના પ્રદેશોને વેદનાહિ સાત કારણોથી સમુદ્ધાતન કરવુ, એટલે સ્વભાવથી અન્ય ભાવપણે પરિચુમન કરવુ—સ્વભાવનુ અન્ય ભાવમા રૂપાતર કરવુ, તે સમુદ્ધાત કહેવાય છે જે આ જ્યોતિનો પુ જ છે, તે સમુદ્ધાતનો દેખાવ છે અને તેમાથી જે આ સાત કિરણો નીકળે છે, તે સમુદ્ધાતના સાત પ્રકારને દર્શાવે છે તે સાત પ્રકારના ૧ વેદના સમુદ્ધાત, ૨ કષાય સમુદ્ધાત, ૩ મ રણ સમુદ્ધાત, ૪ વૈક્રિય સમુદ્ધાત, ૫ તેજ સમુદ્ધાત, ૬ આહારક સમુદ્ધાત અને ૭ કેવલિ સમુદ્ધાત એવા નામ છે એ સાત પ્રકારના સમુદ્ધાત માહેની અહિ કેવલિ સમુદ્ધાત ગ્રહણ કરાય છે

વત્સ, જે આ આઠ સમયને સૂચવનારા આઠ કુ ડાળા છે, તે સમયનો બોધ બાંધવા જેવો છે આ મોખાન ઉપર આરૂઢ થયેલા કેવલી ભગવાન જ્યાં કેવલિસમુદ્ધાત કરે છે, ત્યારે તે કરતા પ્રથમ સમયમા વેદનીય આયુ કર્મને સમાન કરવા માટે આત્મ પ્રદેશોથી ઉર્ધ્વલોકાતસુધી ઢ ડાકાર આત્મપ્રદેશને લ બાવે છે, બીજા સમયમા પૂર્વ—પશ્ચિમ દિશામા આત્મ પ્રદેશોથી તેનો કપાટના જેવો આકાર કરે છે, ત્રીજા સમયમા ઉત્તર—દક્ષિણ આત્મપ્રદેશોનો મથનાકાર કરે છે અને ચોથા સમયમા આતરે પૂર્ણ કરવાથી તે સર્વ લોક વ્યાપી થઈ જાય ॥ આ ચોથે સમયે એ કેવલી ભગવાન વિશ્વવ્યાપી થઈ જાય છે

વત્સ, અહીંથી પાછા તે નિવૃત્તિ કરે છે એટલે એ પ્રમાણે કેવલી ભગવાન આત્મપ્રદેશોનો વિસ્તાર કરવાના પ્રયોગથી કર્મલેશને સરખા કરે છે, અને સરખા થઈ પછી સમુદ્ધાતથી પાછા નિવૃત્તિ કરે છે, એટલે પાંચમા સમયમા જગત પૂર્ણતાના અતરોથી નિવૃત્તિ છે, છઠે સમયે મથનાકાર દૂર કરે છે, સાતમે સમયે કપાટાકાર દૂર કરે છે અને આઠમે સમયે ઢ ડાકાર સ કેલી પોતાના સ્વસ્વભાવમા આવે છે —સ્વભાવસ્થ થાય છે

સુસુતુ સાન હાશ્વર્થ થઈ બોલ્યા—“ ભગવાન, અહિં કેવલી કેવા યોગવાલા અને અનાદારક શી રીતે થાય છે ? તે હયા લાવી દર્શાવો ”

આનંદ મુનિ બોલ્યા—“ વત્સ, અહિં સમુદ્ધાત કરતા કેવલી ભગવાન પ્રથમ અને અ ત સમયે આદારિક કાયયોગવાલા થાય છે, બીજા અને છઠા સમયમા મિશ્ર આદારિક કાયયોગી થાય છે (અહિં કાર્મણ સાથે આદારિકનું મિશ્રપણ છે) ત્રીજા, ચોથા અને પાંચમા સમયમા કેવલ કાર્મણ કાયયોગવાલા થાય છે તે કેવલી જે સમયોમા માત્ર કાર્મણ કાય યોગવાલા હોય છે, તે સમયોમા તેઓ અનાદારક હોય છે ”

સુસુતુએ દીધ વિચાર કરી કહ્યું, “ ભગવાન, આપના વચનો

એ મારી શકાને પરાસ્ત કરી છે, તથાપિ એક જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થઈ છે, તે કૃપા કરી તૃપ્ત કરો ”

આનંદમુનિએ કહ્યું, “ભદ્ર, તારી શી જિજ્ઞાસા છે ? જે હોય તે પ્રગટ કર ”

સુમુધુ બોલ્યો—“ભગવન્, કેવલી સમુદ્ધાત કરનારા હરેક કેવળી હશે કે કોઈ ન પણ હોય ? ”

આનંદમુનિએ ઊલટથી કહ્યું, ભદ્ર, તારી જિજ્ઞાસા યોગ્ય છે ખામણ ? જેમને છ માસથી અધિક આયુષ્ય વિદ્યમાન છતાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તેઓ અવશ્ય સમુદ્ધાત કરે છે અને જેમનું આયુષ્ય છ માસની અંદરનું હોય તે વખતે જેઓને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તેઓની સમુદ્ધાતની ખાખતમા ભજના છે—વિકલ્પ છે અર્થાત્ તેઓ સમુદ્ધાત કરે અથવા ન પણ કરે ”

સુમુધુએ બીજી જિજ્ઞાસા પ્રગટ કરી “ભગવન્ સમુદ્ધાતને કોનારા એ કેવલી મહાત્માઓ અહિં કેવું ધ્યાન કરતા હશે ? તે કૃપા કરી કહો ”

આનંદમુનિ બોલ્યા—“ભદ્ર, કેવલી સમુદ્ધાતથી નિવૃત્ત થઈ મન, વચન અને કાયાના યોગને નિરોધવા માટે અહિં કેવલી ભગવાન શુકલ ધ્યાનના ત્રીજા પાયાનું ધ્યાન કરે છે એ શુકલધ્યાનનો ત્રીજો પાયો સૂક્ષ્મક્રિયા નિવૃત્તિના નામથી જ્ઞાલખાય છે, કારણકે, આ યોગની ક પતરૂપ ક્રિયાને સૂક્ષ્મ કરવામા આવે છે ”

સુમુધુ બોલ્યો “મહાનુભાવ, એ સૂક્ષ્મ ક્રિયા નિવૃત્તિ વિષે વિશેષ મનજીવી આપો યોગની ક્રિયા ને કેવીરીતે સૂક્ષ્મ કરવામા આવે છે ?

આનંદમુનિ બોલ્યા—“ભદ્ર, એ સૂક્ષ્મ ક્રિયા નિવૃત્તિ નામના શુકલ ધ્યાનના ત્રિજ પાયામા ધ્યાતા કેવલી મન, વચન અને કાયાના યોગને સૂક્ષ્મ કરે છે તે કેવી રીતે કરે છે ? તે સાવધાન થઈ શ્રવણ કર એ ધ્યાતા ધ્યાતા કેવલી આત્મવીર્યની અચિંત્ય શક્તિથી બાહરકાયયોગના વસાવમા સ્થિત થઈ, બાહરવચનયોગ તથા બાહરમનોયોગના પુદ્-

ગલોને સૂક્ષ્મ કરે છે, તે પછી બાહરકાયયોગને સૂક્ષ્મ કરે છે, ત્યાર બાદ સૂક્ષ્મકાયયોગમા ક્ષણમાત્ર રહીને તત્કાળ સૂક્ષ્મ વચનયોગ તથા મનોયોગના પુદ્ગલોનો અપચય કરે છે, તે પછી ક્ષણ માત્ર સૂક્ષ્મકાયયોગમા રહી તે કેવળી મહાત્મા પ્રગટ નિજ આત્માનુભવ ની સૂક્ષ્મ ક્રિયાનો એટલે પોતેજ પોતાના ચિદ્રૂપ સ્વરૂપનો અનુભવ કરે છે

વત્સ, અહિં જે સૂક્ષ્મ ક્રિયાવાળા શરીરની સ્થિતિ તેજ કેવળી નુ ધ્યાન છે તે બાણવા જેવું છે જે પ્રકારે હનસ્થયોગીઓના મન ની સ્થિરતાને જેમ ધ્યાન કહેવામા આવે છે, તે પ્રકારે કેવળજ્ઞાનીઓ ના શરીરની નિશ્ચલતાને ધ્યાન કહેવામા આવે છે તેઓ પર્વતની જેમ સ્થિર રહી ધ્યાન કરવાને સમર્થ બને છે તેમની તે ક્રિયા શૈલેશીકરણ ના નામની ઓળખાય છે તે શૈલેશીકરણને આરભ કરનારા સૂક્ષ્મ કાય યોગવાળા મહાત્મા પાત્ર હ્રસ્વાક્ષર ઉચ્ચારતા જેટલો કાલ લાગે, તેટલું આયુષ્ય જ્યારે બાકી રહે ત્યારે શરીરને શૈલવત્ નિશ્ચલ કરવા માટે તેને અપરિપાતરૂપ ચાથુ શુક્લ ધ્યાન કે જે શૈલેશીકરણ રૂપ કહેવાય છે, તે પ્રાપ્ત થાય છે ત્યાર પછી તે કેવળી શૈલેશીકરણવાળી સૂક્ષ્મકાયયોગમા રહેતા તત્કાળ ઉપરના સોપાનપર જવાની ઇચ્છા કરે છે

ભદ્ર, જો, આ તેરમા સોપાનની પાસે ત્રીશ જેતાળીશ અને પચાશી કિંગ્લોની મલાકાઓ માવમ પડે છે તે એવું સૂચને છે કે, અહિં આરૂઢ થયેલો જીવ અતસમયમા ઔદારિકદ્રિક, અસ્થિરદ્રિક વિહાયોગતિદ્રિક, પ્રત્યેકનિક, છ સંસ્થાન, અગ્રુક્લધુ ચતુષ્ક, ચાર વર્ણોદિ, નિર્માણ, તંજસ, કાર્મણ, પ્રથમસહનન, બે સ્વર અને એક વેદનીય આ ત્રીશ પ્રકૃતિનો ઉદય વિચ્છેદ કરે છે અહિં અગો પાત્રો ઉદય વ્યવચ્છેદ થવાથી અત્ય અગ સંસ્થાનની અવગાહના થી ત્રાન્ને ભાગ ન્યૂન અવગાહના કરે છે એટલે પોતાના આત્મપ્રદે શોને ધનરૂપ કરવાથી ચરમ શરીરના અગોપાજમા જે નાસિકાદિ

છિદ્રો છે, તેઓને પૂર્ણ કરે છે, તેથી આત્મ પ્રદેશો ઘનરૂપ થઈ જાય છે અને અવગાહના ત્રીજો ભાગ ન્યુન થાય છે

આ ગુણસ્થાનમાં રહેલો જીવ એક વિધ જામ, ઉપાત્મ સમય સુધી અને જ્ઞાનાતરાય પાસે તથા ચાર દર્શનનો ઉદય વ્યવસ્થેદ થવાથી બે તાળીશ પ્રકૃતિ વેદે છે નિદ્રા, પ્રયત્ના, જ્ઞાનાતરાયદશક અને ચાર દર્શન આ સોળ પ્રકૃતિની સત્તા વ્યવસ્થેદ થવાથી અહિં પચાશી પ્રકૃતિની સત્તા હોય છે

ભદ્ર, મુમુક્ષુ, આ સોપાનના દેખાવ ઉપરથી જો આ સૂચનાઓ દર્શાવી છે, તે હૃદયથી વિચારણીય છે આ સર્વની વિચારણા કરી તારા આત્માને ઉત્તમ ભાવનાના ગિખરપર આરૂઢ કરજે

મુમુક્ષુએ પ્રમત્ત થઈને કહ્યું, “ભગવન્, હવે કૃતાર્થ થયો છે આ મુદર અને શિવરૂપ સોપાનના ગિખરની સમીપે આવી પોહો ગયો છું મારા ઉપર પરમ ઉપકાર કરી જેણે આ રચના કરી છે, તે અદ્ભુત અને શિવમાર્ગની સાધક હોઈ મારા મહાન્ ઉપકારની સાધનભૂત થઈ ”

આ પ્રમાણે કહી મુમુક્ષુએ મહાનુભાવ જ્ઞાન દસ્તૂરિના ચરણમાં વંદના કરી અને તે ક્ષણવાર તે પવિત્ર મૂર્તિનું ધ્યાન ધરી રહ્યો હતો

ચતુર્દશ સોપાન (અયોગિ કેવલી ગુણસ્થાન.)

હ પરમાત્માના ચિહ્નનંદ રૂપનું સદા ધ્યાન કરે નારા, જ્ઞાનજ્યોતિના પ્રકાશથી પ્રકાશિત થયેલા, નિમલ, નિરાળાશ અને અખંડ—અવિનાશી પરમાત્મરૂપને ચિંતવનારા અને પદ્યપરમેષ્ઠીના પ્રભાવને જાણનારા શ્રીમાન્ આનંદસૂરિ અપાર આનંદને ધારણ કરતા જોડ્યા—“ભદ્ર મુમુક્ષુ, આ નીસરણીના છેદા સોપાન ઉપર દૃષ્ટિ કરે આ મહાન્ અદ્ભુત અને શિવરૂપ સોપાન છે આ સંસારમાથી મુક્ત થઈ વિશ્વાતિ લેવાનું આ સ્થાન છે શ્રી શિવસ્વરૂપ જિનેન્દ્ર ભગવાનનું આનંદરૂપે નિવાસ કરવાનું આ સ્થળ છે ભદ્ર, આ સોપાનને સાવધાન થઈ વિલોક્યે આ ચૌદમું સોપાન અયોગિ ગુણસ્થાનના નામથી ઓળખાય છે અહિં કાયાદિનો પણ યોગ ન હોવાથી તે અયોગિ કહેવાય છે જુવો, આ સોપાન ઉપર પાંચ વર્ણોના આકાર દેખાય છે તે એવું સૂચવે છે કે, અહિં આરૂઢ થયેલ જિનેન્દ્રનો આત્મા પાંચ હ્રસ્વ અક્ષરો (અ ઇ ઊ ક્ષ લ્) જોડતા જેટલો વખત લાગે તેટલા વખત સુધી સ્થિતિ કરે છે આ ગુપ્તસ્થાનમા શુક્લધ્યાનનો અનિવૃત્તિ નામનો ચોથો પાયો છે, તેમા સમુચ્છિન્નક્રિયા નામે શુક્લધ્યાનનું ચોથું ધ્યાન છે જે ધ્યાનમા સૂક્ષ્મ કાયયોગની ક્રિયા પણ ઉચ્છિન્ન (સર્વથા નિવૃત્ત) થઈ જાય છે આથી મહાત્માઓ જે ધ્યાનને મુક્તિરૂપી મેહેલનું દ્વાર કહે છે ”

સુમુખએ દીર્ઘ વિચાર કરી પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવાન, મારા હૃદયમાં એક શકા ઉત્પન્ન થાય છે, કૃપા કરી તેનું નિરાકરણ કરો. જ્યાંસુધી દેહ વિદ્યમાન છે, ત્યાંસુધી અયોગી શી રીતે કહેવાય? અને જ્યારે કાયયોગનો સર્વથા અભાવ થયો તો પછી દેહનો અભાવ થયો, તો દેહ વિના ધ્યાન કેવી રીતે ધરે?”

આન દર્ષિ હાસ્ય કરીને જોડ્યા—“વત્સ, આ અયોગી શુભસ્થાનનો કોઈ અદ્ભુત પ્રભાવ છે. અહિં કાયયોગથી જે ક્રિયા થાય છે, તે અતિ સૂક્ષ્મરૂપ છે તેમ વહી તે કાયયોગ સત્વર દ્વય પામી જાય છે, વળી કાયાનું કાર્ય કરવામાં તે અસમર્થ હોય છે, એ કારણથી કાયા હોવા છતાં પણ તે અયોગી કહેવાય છે. તેમ વળી શરીરનો આશ્રય હોવાથી તેને ધ્યાન પણ ઘટે છે આથી કરીને આ જોદ્ધમા અયોગી શુભસ્થાન વર્તી એવા પરમેષ્ટી ભગવતને તે વિશે કાંઈ પણ વિરોધ આવતો નથી. કારણકે, એ પરમેષ્ટી ભગવત નિજ શુદ્ધાત્મા ચિદ્રૂપ તન્મયપણે ઉત્તમ થયેલ, નિર્ભર અને પરમાનંદરૂપ છે. વત્સ, આ સર્વોત્તમ ધ્યાનમાં નિશ્ચયનયથી આત્માજી ધ્યાતા છે, આત્માજી કરણરૂપ છે, આત્માજી કર્મ રૂપતાપન્ન એવા નિજ સ્વરૂપને ધ્યાય છે, તેનાથી બીજું ઉપચારરૂપ, અષ્ટાંગયોગ પ્રવૃત્તિ લક્ષણ ધ્યાન તે સર્વ વ્યવહારનયથી જાણવું.

વત્સ, આસોપાન ઉપર આવેલા મહાનુભાવના ઉપાલ્ય સમયમાં શું બને છે? તે જાણવા જેવું છે કેવલ ચિદ્રૂપ, આત્મસ્વરૂપને ધારણ કરનાર યોગી અયોગી શુભસ્થાનવર્તી સ્પુટ પ્રગટ ઉપાલ્ય સમયમાં એકી સાથે (શીઘ્રયુગપત્ સમ કાળે) જોહેતેર કર્મપ્રકૃતિનો દ્વય કરે છે.”

સુમુખએ વચ્ચે પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવાન, ઉપાલ્ય સમય એ શું છે અને કર્મની જોહેતેર પ્રકૃતિ કંઈ છે? તે સમજાવો.”

મહાનુભાવ આનંદસૂરિએ ઉત્તર આપ્યો—“ભદ્ર, જે ચરમ (ઉત્ક્રા) સમયને ઉપાલ્ય સમય કહે છે. પાચ શરીર, પાચ બંધન,

પાત્ર સ ધાત, નણ અ ગોપાગ, છ સ સ્થાન, પાત્ર વણ, પાત્ર રસ, છ સ હનન, ૭ અસ્થિર, આઠ સ્પર્શ, બે ગ ધ, નીચ ગોત્ર, ચાર અ શુદ્ધધુ, દેવગતિ, દેવાનુપૂર્વી, બે વિદ્યાયોગતિ, ત્રણ પ્રત્યેક, સુસ્વર, અપર્યાપ્તિનામ, નિર્માણનામ, અને બેમાથી એક વેદનીય એ બોતેર કર્મપ્રકૃતિઓ કહેવાય છે તે બોતેર કર્મપ્રકૃતિ મુક્તિ નગરીના દ્વારની અર્ગલા રૂપ છે, તે કર્મ પ્રકૃતિને આ સોપાન ઉપર આવેલો આત્મા ઉપાત્ય સમયમા ક્ષય કરે છે ”

મુમુક્ષુ બોલ્યો—“ભગવન, હવે એ વાત મારા સમજવામા આવી છે, આ સોપાનને માટે જે વિશેષ જાણવાનું હોય તે કૃપા કરી સમજાવો

આનંદમુનિ બોલ્યા—“વત્સ આ સોપાન ઉપર સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ કર તેની બહિર સુકાઈ ગયેલા તેર પુષ્પો પડેલા છે તેની આસપાસ બાર પચાસી અને તેર કિરણો ચલકતા દેખાય છે, પણ ઉપર જાતા તેઓ તબન અદૃશ્ય થયેલા માલમ પડે છે જો આ સોપાનના શિખર ઉપર એક જ્યોતિનો મહાન ગોળો દેખાય છે આ દેખાવની સૂચના એ દલી બધી મનોહર અને મુબોધક છે કે, જે જાણવાથી તારો આત્મા આનંદસાગરમા મગ્ન થઈ જશે ”

મુમુક્ષુએ કહ્યું, “મહાત્મન, તે સૂચનાઓ મને સત્વર સમજાવો તે જાણવાને હૃદય ઉત્કંઠિત બને છે ”

આનંદમુનિ બોલ્યા—“ભદ્ર, આ સોપાનપર આક્રંદ થયેલા અ યોગી પરમાત્મા પોતાના અતસમયે એકનેદની, આદેયનામ, પર્યાપ્તિનામ, ત્રસનામ, બાહરનામ, મનુષ્યાયુ, યશનામ, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યાનુપૂર્વી, સામાન્ય, ઉચ્ચગોત્ર, પચે દ્રિયત્વ, અને તીથકર નામ આ તેર પ્રકૃતિનો ક્ષય કરી તેજ સમયે સિદ્ધ પર્યાયને પ્રાપ્ત થાય છે તે સિદ્ધ પરમેષી સનાતન ભગવાન શાશ્વત લોકાત પર્યંત જાય છે જે આ સુકાઈ ગયેલા તેર પુષ્પો પડેલા છે, તેમાથી એ તેર પ્રકૃતિની સૂચના થાય છે

વત્સ, જે આ બાર ચળાડતા કિરણો દેખાય છે તે આ મોપાન પર આવેલા અયોગી મહાત્મા બાર પ્રકૃતિ વેદ છે, તેની સૂચના છે આ સોપાન ઉપર આવેલ શુભ પોતે અળધક છે, તે એક વેદની, આદ્ય, યશ, સુભગ, ત્રણ ત્રસ, પ ચેદ્રિયત્વ, મનુષ્ય ગતિ, મનુષ્યાયુ ઉચ્ચગોત્ર, અને તીર્થંકર નામ આ બાર પ્રકૃતિ વેદ છે જે આ તેર અને પચાસી કિરણોનો દેખાવ છે તે એવું સૂચવે છે કે, અહીં અતના બે સમય પહેલા પચાસીની સત્તા રહે છે અને ઉપાન્ય મમયમા તેર પ્રકૃતિની સત્તા રહે છે અને છેવટે અત સમયે તે સત્તા રહિત થાય છે જેમા અયોગી સિદ્ધ ભગવાન ચિદાનંદમય બની અખંડાનંદના ભોક્તા થાય છે

ભદ્ર મુમુક્ષુ, આ પવિત્ર સોપાનને લક્ષિતથી નમન કર અને આ ધ્યાનની ઉચ્ચ ભાવના ભાવી તારા અતરમાને અખંડાનંદનો અધિકારી બનાવ ” મહાનુભાવ આનંદસૂરિના આ વચન સાંભળી મુમુક્ષુ અત્યંત પ્રસન્ન થઈ ગયો તેણે તે મોપાનને અજલિ જોડી પ્રણામ કયો અને પછી ઉભા થઈ મહાત્મા આનંદસૂરિને ત્રિકરણ શુદ્ધિથી વંદના કરી અને ક્ષણવાર સુધી તે આનંદમુર્તિ મહાત્માનું એકાગ્રતાથી ધ્યાન કર્યું

ક્ષણવારે મુમુક્ષુએ હૃદયમા વિચાર કરી પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન, આપ મહાનુભાવે આ મોક્ષપદ સોપાનનું પૂર્ણ દર્શન કરાવ્યું છે હું સર્વ રીતે કૃતાર્થ થયો છું, તથાપિ આ છેવટના સોપાન ઉપર થતા શિવરૂપ સિદ્ધગતિને યથાર્થ જાણવાને માટે અતરમા ધ્યાન મંદ થાય છે ”

આનંદર્ષિ આનંદ સહિત બોલ્યા—“ વત્સ, જે ધ્યાન હોય તે પુછ અને તારી જિજ્ઞાસા વૃત્ત કર ”

જિજ્ઞાસુ મુમુક્ષુએ અજલિ જોડી પુછ્યું, “ભગવન, અહીં કર્મ રહિત થયેલો આત્મા તે સમયે લોકાતમા કેવી રીતે જતો હશે, અયોગી આત્માની ઉર્ધ્વગતિ શી રીતે થતી હશે ? ” આનંદસૂરિએ

કે, એકતમા રહેનારા મિદ્ધા સ્વરૂપ કહી સ બળાવો કે જે સામાની હું
 માગ કાપુંને અને જીવનને સફળ કરી આત્માન દનો અનુભવી બનુ ”
 આનંદ મૂર્તિ આનંદમુરિ આત્માન દદર્શીવતા બોલ્યા “—બદ્ર, જે
 આ મોદમા સોપાન ઉપર જ્યોતિનો તેજસ્વી ગોળો દેખાય છે, તે
 મિદ્ધાગિદ્ધાની સૂચના છે આ ચૌદ રાજલોકના મસ્તક ઉપર ઇંધ
 વ માગભાર નામની સિદ્ધશિવા રહેલી છે સિદ્ધના જીમે તેનાવી
 યમે હોવાથી તે સિદ્ધશિતા કહેવાય છે જો કે તે શિલા ઉપર સિદ્ધ
 પરમાત્મા બેસતા નથી, સિદ્ધ પરમાત્મા તો તેનાથી ઉચે લોકાતમા
 બીરા / માન છે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી બાર ચોજન ઉપર એ સુહર
 વિદ્ધગિતા આવેલી છે સૂરભિ, કપૂરથી અધિક સુગંધવાળી, કામલ,
 સૂક્ષ્મ અવધવવાળી, પત્રિન અને ઘણી તેજસ્વી છે મનુષ્ય ક્ષેત્ર સમા
 ન તે લાવી પોટોળી અને ઉત્તાન ગ્રવેત છત્રના જેવી આકૃતિવાળી
 છે અત્યંત શુભરૂપ છે તે પૃથ્વી મધ્યભાગે આઠ ચોજન જાડી છે,
 અને પ્રાનમા ઘટતી ઘટતી માખીની પાખ જેવી પાતળી છે તે ઉપર
 એક ચોજનપર આવેલ લોખત કે જે એક ચોજનનો જે ચાચો કૌશ
 છે, તે કૌશના છડા ભાગમા સિદ્ધ આત્માઓની અવગાહના છે એ-
 વે એ હજાર ધનુષ પ્રમાણ કૌશના છડા ભાગમા (ત્રણમે તેત્રીસ
 ધનુષ અને બત્રીસ આગળમા) સિદ્ધોના આત્મપ્રદેશોની અવગા
 હના છે જેમ કુલડીમા ખીણ ભરીને ગાળતા તે ગળી જવાથી જેવો
 માકાશનો આકાર ધાય તેવો સિદ્ધાનો આકાર છે
 બદ્ર સુમુખ, તે સ્થળે રહેલા મિદ્ધ આત્માઓ મોડું જ્ઞાન ધ
 રે છે આ નવ લોકની અદર આવેલ ચૌદ રાજલોકમા શુણ્ણપર્યાય
 સુક્ત જે જે જીવાજીવા સર્વ વસ્તુઓ છે, તે સર્વ વસ્તુઓને
 એ સામાન્ય રૂપે દેખે છે અને વિશેષ રૂપે જાણે છે કારણકે વસ્તુ
 માન સામાન્ય વિશેષાત્મક છે ૧ જ્ઞાનાવરણ, ૨ દર્શનાવરણ, ૩ વે
 નીય, ૪ દર્શનચારિત્ર મોહનીય, ૫ આયુ ૬ નામ, ૭ ગોત્ર અને
 ૮ અતરાય—એ આઠ કર્મોના કાય થવાથી તે સિદ્ધ આત્માઓમા
 ૧ કેવળજ્ઞાન, ૨ કેવળદર્શન, ૩ અગ્યાબાધ અનંતમુખ, ૪ શુદ્ધ

સમ્યક્ત્વ ક્ષાયકે રૂપ ચારિત્ર, ૫ અક્ષયગતિ, ૬ અમૂર્તતા, ૭ અનંત અવગાહના અને ૮ અનંતવીર્ય—આ આઠ ગુણો પ્રગટ થયેલા છે, અને ચક્રવર્તી અને ઈંદ્રની પદવીના સુખથી તે સિધ્ધો અનંતગાત્ર સુખ ભોગવે છે જે સુખ, કલેશ^૧ રહિત અને અવ્યય^૨ છે

વત્સ મુમુક્ષુ ? તે સિદ્ધ ભગવતે પ્રાપ્ત કરેલા પરમપદના આ નહતુ સુખ અનિર્વચનીય છે, તે પરમાનંદનું વર્ણન કરવાને મારામા શકિત નથી, તમાપિ શાસ્ત્રદ્વારા જે કાંઈ જાણેલું છે, તે સંક્ષેપમા કહું છું તે મહાન્ત પરમ પદ આશાકેકેને આશા ય, સાધકેકેને માધ્યમ અને ધ્યાયકેકે ધ્યેય^૩ છે તે પદ અલબ્ધ હોવાને સદા દુર્લભ છે, એટલુંજ નહિ પણ કેટલાક લબ્ધ હોવાને પણ દુર્લભ છે અને દુર્ભવ્યોને કહ સાધ્ય છે દુઃકામા કહેવાનું કે, તે ચિદ્રૂપ, ચિદાનંદમય અને પરમાનંદ રૂપ છે ”

ભદ્ર મુમુક્ષુ, એ પરમપદની ભાવના કરી તારા આત્માને તે તરફ પ્રવર્તીવળે અને તે માટે આ મોક્ષપદ સોપાનનો ચિતાર હૃદયમા રાખી તેનું મનન કર્યો કરજો આ મોક્ષપદ સોપાનના ચૌદ પગથીઆની નિર્મળ નીસરણીપર આરૂઢ થવાની ઉત્કંઠા ધારણ કરી અનુક્રમે ઉચ્ચ સોપાનપર આરૂઢ થવાની અભિલાષામા તારા હૃદયને પ્રતિબદ્ધ કરજો જેથી તારૂં હૃદયન સક્ષ્મ થશે અને પૂર્વ પુણ્યના મોગથી પ્રાપ્ત થયેલી પવિત્ર આર્હત ધર્મની શીતળ છાયા તને આ સોપાન પર વિશ્રાંતિ આપશે ”

મહાનુભાવ આનંદસૂરિની આ વાણી સાલળી તે મુમુક્ષુ આ નંદ મગ્ન થઈ ગયો તેના શરીરપર શૈભાચ પ્રગટ થઈ આવ્યા અને ઉત્તમ ભાવનાઓથી તેની મનોવૃત્તિ અત્તમારામ બની ગઈ તેણે આત્માને વિષે પરમ આરામ અને આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો

૧ ગાંગ દ્વેષ, અભિનિવેશ ઇત્યાદિ રોષ વગરનું નુબ ૨ -રવમાવધી વ્યય ન થાય તે અવ્યય

૩ સાધકેકે જ્ઞાન દરાન ચારિત્રાથી સાધન તેનું સાધ્ય ૪ નિરતર અને પ્રકાશના દેવતા ઉપાસથી ધ્યાન મોગ તેનું ધ્યેય

મુમુક્ષુએ મધુર વાણીથી જણાવ્યું, “હે મહોપકારી ભગવન્, આ સમયે આપના ઉપકારનું નિરવધિ વર્ણન કરવાને માગી વાણી અસમર્થ છે હું આનંદ ઉદ્ધિમા મગ્ન થઈ ગયો છું આ મોક્ષપદ સોપાનની છબી મારા હૃદયમાં મુદ્રિત થઈ ગઈ છે મારા મન, વચન અને કાયાના યોગ એજ સદ્વિચારમાં રહેરી રહ્યા છે આપે આપે હા આ અવલંબનથી હું આ સમાર સાગરમાંથી ગળ્યો છું ”

આ પ્રમાણે કહી મુમુક્ષુએ મહાત્મા આનંદસૂરિના ચરણમાં હઠવત્ પ્રણામ કર્યો, અને વિધિ સહિત વંદના કરી તે મહાત્માની સ્તુતિ કરી—“ભગવન્, આપ ખરેખર આનંદમૂર્તિ છો આત્માને આરામ આપનારા આત્માગામી છો, અને આ સસારમાં યુદ્ધ કરવા સજ્જ થયેલા મોહાદિ શત્રુઓનો વિજય કરાવી આનંદ આપનારા વિજયાનંદ છો અને મારા સાચા મિત્ર વીરભક્ત છો ”

આ સ્તુતિના શબ્દો મુમુક્ષુના મુખમાંથી નીકળતા હતા, તેવા માંચાદ પગથીઆવાલી મોક્ષપદ સોપાનની નીસરણી અદૃશ્ય થઈ ગઈ અને તે માથે મુમુક્ષુની સાસારિક ભાવની વૃત્તિ પણ અદૃશ્ય થઈ ગઈ

ઉપસહાર

યમ મનોહર અને રમણીય પ્રદેશમા આવેલા હિંચ
આત્મા મહાનુભાવ આનંદસૂરિના મોક્ષપદ સોપા
નના પ્રત્યક્ષ ઉપદેશથી મુમુક્ષુ પ્રતિબુદ્ધ થયેા હતા
મ સારના પરિતાપમાથી મુક્ત થવા માટે આત્માના

ઉચ્ચ ગુણોનુ સ્વરૂપ જાણવાની તેની પ્રબળ ઈચ્છા પાર પડી હતી.
જે મહાત્માએ તેને આ પવિત્ર પ્રદેશનો માર્ગ બતાવેા હતા, તેમનો
અને મહાનુભાવ આનંદસૂરિનો હૃદયથી આભાર માની તે મુમુક્ષુએ
આનંદ મૂર્તિ આનંદસૂરિની સમીપ ચારિત્ર ધર્મ અંગીકાર કયેા
હતા અને તે પછી તેણે જે અતુલ સોપાનની શ્રેણી પ્રત્યક્ષ જોયેલ
તેના સ્વરૂપનુ મનન કરી તે પર કમારોડણુ કરી પોતાના સાધુ જીવ
નની સાચકતા કરી હતી, અને અયોગી કેવલીના સોપાનપર આરૂઢ
થવાની યોગ્યતા મેળવવાને તે પૂર્ણ ઉમેદવાર બન્યેા હતા શ્રી અરિ
હત પરમાત્મા તેની એ ઉમેદ પાર પાડેા

પવિત્ર મહાશય ધર્મ જાણ્યેા, આ મોક્ષપદ સોપાનના સ્વરૂપનુ
હૃદયથી મનન કરજો ભગવાન્ તીર્થકરેાએ આ જગતના જીવેાના
ઉદારને માટે મોક્ષરૂપ મેહેવમા ચડવાને આ સોપાનની મીઠી સીડી
દર્શાવી છે, જો એ સોપાનના સીધા માર્ગને જીતી જશે તો તમારે
અનેક જમણામા ભ્રમવુ પડશે.

આ પ્રમજે કહેલુ જોઈએ કે, આ સુદર સોપાનનો માર્ગ
ચારિત્રના સુજનને લઈ જગત સાગરમા વિચરનારા મુનિઓને માટે
સુગમ છે વિરત, નિઝય, નિર્મમ અને નિહોષ વૃત્તિને ધારણુ કર-
નારા અનગાર આત્માઓ આ સોપાનપર આગેહણુ કરવાને જેટલા

કરિતી છે, તેટલા અવિરતિ આચારને ધરનારા ગૃહસ્થ યાવકો
 યોગે ઉત્તરે મુનિવરો આ મોખનના ચતુષ્પતે આગળના ઉત્તર
 મનને વર્તવાને પ્રમત યાય છે તેઓ ચારિત્રક્રમ રતને એક
 મૂલ્યે વેચી બલિધની નિપત્તિઓને બહારી લે છે તે પવિત્ર
 મિત્રો પોતાના જીવન નેને માટે ગમરખા કરેલ છે, તેને પ્રમાણ
 મંજી નહીં પોતાના સાધુ જીવન કઈ દિશાએ દોગય છે અને
 જૂઠું સમયને ઉપયોગ કેવા કાર્યમાં યાય છે, તે મુખ્યસ્થ
 નિરૂપવાનો છે જે બમણાથી પોતે પોતાનો લક્ષ્ય સ્થાનો ખરો,
 તેનીથી માર્ગ બુલી ગયા છે, તે માર્ગને તેમજ શોધી કાઢે
 જે પોતાના પૂર્વજે ને માર્ગે ચાલી ગય અને પરના જીવનને આ
 નિ પ્રતિમા સુકો ગયેલ છે તે ખરા માર્ગમાં એક જીવન ની ગ-
 નિના અવરોધ ક્યાં વાર મળતુ તિમાન યવાને માટે સતત પ્રય-
 ત્ન કરના જોઈએ અને મિથ્યા દલ અને આત્મગર્વની ખાતર
 જીવનની ગતિમાં અવરોધ કરવામાં કાવ જીવન ન કરતા તેમજ પો-
 તના પૂવજના શુદ્ધ માર્ગને અનુમતી ચાલવુ જોઈએ

ચાલના કાલના પ્રમાણને લઈને ગૃહસ્થ અને યનિ જ ને વર્ગમાં
 એ પવસ્થાએ સ્થાન કરેલુ છે, આચાર, અનાચાર અને અત્યાચારની
 મિત્ર પ્રવૃત્તિ પણ કેટલેક સ્થળે જોવામાં આવે છે, તે સર્વને ઉચ્છેદ
 થાઓ અને આ મોક્ષપદ મોખનની સુદર સીડીપર કમારોદલ
 કરવાની ઇચ્છા રાખનારા ધર્મગુરુઓ અને ધર્મજનુઓના મનોરથો
 સિદ્ધ થાઓ અને આવા વિષમ કાલમાં પણ ચારિત્ર ધર્મની ધ્વજને
 ફરકાવી નિર્દોષ ધર્મ ધરનારા, આત્માને આરામ આપનારા અને
 વિદ્યોનો વિજય કરી આત્મ દને પ્રસારનારા મહોપકારી મુનિવરો
 નો સદા વિજય થાઓ. એજ અમારી પ્રભુ પાસે અતરની અપ્ય-
 થના છે

“ તથાસ્તુ ”

સમાપ્ત

જાહેર ખખર.

જૈન તત્વાદર્શી મથ	શાસ્ત્રી લીપી	૩૧
નવ તત્વનો સુદરબોધ	"	૩૧
દેવસિરાઇ પ્રતિકમણુસુત		૩૧
અવિચાર જતિ ટીકા સાથે		૩૧
અપ્રાપ્ત તિમિર બારકર		૩૧
અકટ્ટિ ટીકા સાથે		૩૧

નવા પુસ્તકો.

જૈનધર્મ વિવિધ પ્રશ્નોત્તર	(ત્રીજી આવૃત્તી)	૩૧
પૂજા સંગ્રહ (આત્મારામજી મહારાજકૃત તથા વચ્ચર્ચકજીકૃત		} ૩૧
સ્નાન તથા પૂજાઓનો સંગ્રહ)		
નવમાર્ગ દર્શક (સાત નવનું સ્વરૂપ વાર્તા રૂપે)		૩૧
હ સવિનોદ (આવૃત્તિ બીજી) (મુનિરાજ શ્રી હ સવિજયજીકૃત)		૦
કુમારવિહાર શતકે [સ રૂઢ કાવ્યો બાપાન્તર સાથે]		૧
જૈન તત્વસાર—મૂળ તથા બાપાન્તર સાથે જૈનધર્મની શીવોસારી		} ૩૧
સમગ્રવનાર કુકો અને સરનમથ		
જન તત્વસાર [એકત્રી બાપાન્તર]		૦
આત્મ વચ્ચર્ચકવનાવળી [મુનિરાજ શ્રી આત્મારામજી તથા વચ્ચર્ચક		} ૩૧
વિજયજીકૃત તત્વનનો સંગ્રહ]		

છપાય છે તે પુસ્તકો.

મોક્ષપદ સોપાન (ગુણુ રચાનકોનું સ્વરૂપ) (આત્મ મથમા આત્મા સિધ્ધિત્યાને અનુભવીને ઉચ્ચ દશાને પ્રાપ્ત કરી છેવટ મોક્ષ પ્રાપ્તિ છે)
 નીચરણી વાર્તારૂપમા બતાવી છે)
 ધર્મ બીન્દુ મથ મૂળ ટીકા અને બાપાન્તર સહીત
 શ્રાદ્ધ ગુણુ વીવ ધુ—મૂળ ટીકા અને બાપાન્તર સહીત. આવક ધર્મ સમગ્ર
 માટે અત્યુત્તમ મથ છે

બીજા પુસ્તકો.

શ્રી તત્વ નિર્ણય પ્રાચીન ગ્રંથ—ચરિત્રશ્રી આત્મારામજી મહારાજકૃત.	૩૧	૪-૦
ગુણુ સનાવળી ગાયન પ્રવેશીમ—(સતરમેદી પૂજની સારીગમ સાથે)	૩૧	૦-૦
દુર્લભ હૃદય નેત્રાજન.	૩૧	૧-૦
બીમ રાત્રિશીમા.	૩૧	૦-૦
જૈનમત દર્શ.	૩૧	૦-૦
જૈનભાવ	૩૧	૦-૦
તથા તમામ મુનીરાજના કૌટુંબી મળતો		

દરેકનું પોસ્ટેજ ભુદ્ધ
 શ્રી જૈન આત્માનંદ સમા.
 ડે. શ્રી આત્માનંદ ભુવન—જાવનગર.

